

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BEYOĞLU TARİHİ KONUT BÖLGESİ'NDE
SOSYO-MEKANSAL AYRIŞMA**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şehir Plancısı Nazlı HAN**

Anabilim Dalı : ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA

Programı : BÖLGE PLANLAMA

MAYIS 2002

**BEYOĞLU TARİHİ KONUT BÖLGESİ'NDE
SOSYO-MEKANSAL AYRIŞMA**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şehir Plancısı Nazlı HAN
502981266**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 13 Mayıs 2002
Tezin Savunulduğu Tarih : 30 Mayıs 2002**

**Tez Danışmanı : Prof.Dr. Hale Çıracı
Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Gülden Erkut
Prof.Dr. Yurdanur Dülgeroğlu Yüksel**

MAYIS 2002

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen Sayın Danışman Hocam Prof. Dr. Hale Çıracı'ya, tüm kurum ve kuruluşlara tesekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Dostlarım Beyza ve Yeliz'e herdaim yanımda oldukları için, iş arkadaşlarım Fusun Ökse, Mustafa Oğuz, Sabriye Bayram, Sevgi Kurbanov'a göstermiş oldukları sonsuz sabırları ve sürekli destekleri için yeniden tesekkürler.

13.05.2002

Nazlı Han

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	1
2. 1970 SONRASI DÜNYA EKONOMİSİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜMÜN MEKANA VE SOSYAL ÇEVREYE YANSIMASI	4
2.1 Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Ekonomisinde Yaşanan Dönüşüm Ve Etkileri	4
2.2 Kapitalist Çevrenin Değişimi Ve Kentler	8
2.3 Kentlerde Sosyo-Mekansal Eşitsizliklerin Artması Ve Ayrışma	9
2.3.1Yeni Kentsel Yoksulluk	11
3. YENİ DÜNYA SİSTEMİ İLE BÜTÜNLEŞME SÜRECİ İÇİNDE TÜRKİYE VE YENİDEN YAPILANAN İSTANBUL	13
3.1 Neo-Liberal Politikaların Üke Ekonomisine Ve Kentleşme Sürecine Etkisi	13
3.2 Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kent İstanbul	16
3.2.1 Sosyo-Ekonomik Yapıda Yaşanan Değişim	16
3.2.2 Kentsel Mekanın Kullanımının Değişimi	18
4. BEYOĞLU TARİHİ KONUT BÖLGESİ'NDE SOSYO-MEKANSAL AYRIŞMA	20
4.1 Çalışma Alanının Tanımlanması	21
4.2 Çalışmanın Yöntemi	26
4.3 Beyoğlu İlçe Nüfusunun Özellikleri	27
4.3.1 Demografik Yapısı	28
4.3.2 Nüfusun Sosyal Yapısı	30
4.3.3 Nüfusun Ekonomik Yapısı	32
4.3.4 Çevre - Kullanıcı İlişkisi	35
4.4 Beyoğlu Tarihi Bölgenin Süreç İçinde Değişimi	36
4.5 Beyoğlu Tarihi Konut Bölgesi'nde Toplumsal Grupların Mekanla İlişkisi	40
4.5.1 Orta, Orta-Üst Gelir Grubunun Konut Bölgesi	41
4.5.2 Alt Gelir Grubunun Konut Bölgesi	56

4.6 Beyoğlu Tarihi Konut Bölgesinde Sosyo-Mekansal Ayrışma	71
4.6.1 Sosyo-Ekonomik Yapının Karşılaştırılması	72
4.6.2 Çevre-Kullanıcı İlişkisi	77
4.6.3 Fiziksel Yapının Karşılaştırılması	79
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	86
KAYNAKLAR	92
EKLER	95
ÖZGEÇMİŞ	98

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2.1.	Fordist ve Post-Fordit Ekonomik ve Sosyal Örgütlenme
	Biçimlerinin Karşılaştırılması..... 7
Tablo 2.2.	Sosyo-Mekansal Yeniden Yapılanma..... 9
Tablo 3.1.	Türkiye’de Toplumsal Grupların Geliri Bölüşümü..... 15
Tablo 3.2.	İstanbul’da Gelirin Bölüşümü..... 17
Tablo 4.1.	Görüşme Yapılan Kişi ve Kurumların Listesi..... 26
Tablo 4.2.	Beyoğlu İlçe Nüfusunun Gelişimi..... 28
Tablo 4.3.	Beyoğlu İlçesi, Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Dağılımı..... 30
Tablo 4.4.	Beyoğlu İlçesi, Hane Büyüklüklerinin Dağılımı..... 30
Tablo 4.5.	Beyoğlu İlçesi, Nüfusun Kökenlere Göre Dağılımı..... 32
Tablo 4.6.	Beyoğlu İlçesi, Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı..... 33
Tablo 4.7.	Beyoğlu İlçesinde İşyeri Statü Farklılaşması..... 35
Tablo 4.8.	Beyoğlu İlçesinde Kullanıcıların Oturma Süreleri..... 36
	Orta, Orta-Üst Gelir Grubunun Konut Bölgesi
Tablo 4.9.	Hanehalkı Bileşimi..... 50
Tablo 4.10.	Yaş ve Cinsiyet Dağılımı..... 50
Tablo 4.11.	Kökene Göre Dağılım..... 51
Tablo 4.12.	Mahallelerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı..... 52
Tablo 4.13.	Mesleklere Göre Dağılım..... 53
Tablo 4.14.	Nüfusun Konutta Oturma Sürelerine Göre Dağılımı 54
Tablo 4.15.	Bölgede Oturmayı Tercih Nedenleri..... 54
Tablo 4.16.	Bölgeyle İlgili Şikayetleri..... 54
Tablo 4.17.	Nereye Göç Etmek İstersiniz ?..... 55
Tablo 4.18.	Eski Eser Binaları Korumaya Değer Buluyor musunuz?..... 56
	Alt Gelir Grubunun Konut Bölgesi
Tablo.4.19.	Kökene Göre Dağılım..... 63
Tablo.4.20.	Konutta Oturma Sürelerine Göre Dağılım..... 63
Tablo 4.21.	Hane Halkı Bileşimi..... 66
Tablo 4.22.	Mahallelerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı..... 67
Tablo 4.23.	Mesleklere Göre Dağılımı..... 67
Tablo 4.24.	Daha Önce Oturulan Bölge..... 71
Tablo 4.25.	Bölgede Oturmayı Tercih Nedenleri..... 71
	İki Konut Bölgesinin Karşılaştırması
Tablo 4.26.	Eğitim Düzeylerinin Karşılaştırması..... 72
Tablo 4.27.	Kökenin Karşılaştırması..... 73
Tablo 4.28.	Mesleklerin Karşılaştırması..... 75

TabloEk A.1	Tarlabaşı Mahallelerinin Fiziksel Dokusunun Değerlendirilmesi.....	95
TabloEk A.2	Kazancı Yokuşu-Sıraselviler Caddesi Arasında Kalan Mahallelerin Fiziksel Dokusunun Değerlendirilmesi.....	96
TabloEk A.3	Kazancı Yokuşu-İsmet İnönü Caddesi Arasında Yer Alan Mahallelerin Fiziksel Dokusunun Değerlendirilmesi.....	97

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 4.1 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Sınırları	21
Şekil 4.2 Beyoğlu Tarihi Konut Bölgesi Arazi Kullanım Paftası	23
Şekil 4.3 Beyoğlu 1954 İmar Planı	25
Şekil 4.4 İlçelerin Yoğunluklarına Göre Büyüklükleri.....	29
Şekil 4.5 Beyoğlu İlçesinde Yaş Gruplarının Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı.....	31
Şekil 4.6 Beyoğlu İlçesinde Faal ve Faaal Omayan Nüfusun Dağılımı.....	32
Şekil 4.7 Beyoğlu İlçesinde Yer Alan Mahallelerin Statü-Gelir Haritası..	34
Şekil 4.8 Cihangir, Ömeravni, Gümüssuyu Mahalleleri Fotoğraf Paftası..	43
Şekil 4.9 Orta-Orta Üst Gelir Grubu Konut Alanı	45
Şekil 4.10 Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Kat Yükseklikleri Paftası	48
Şekil 4.11 Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Bina Yapı Cinsleri.....	49
Şekil 4.12 Alt Gelir Grubunun Konut Alanı.....	58
Şekil 4.13 Tarlabası Bölgesi Fotoğraf Paftası.....	59
Şekil 4.14 Çukur ve Şehit Muhtar Mahallelerinden Görünümler.....	54
Şekil 4.15 Kentsel Sit Alanı İçinde Yer Alan Mahallelerin Statü-Gelir Karşılaştırması.....	76
Şekil 4.16 Beyoğlu Tarihi Konut Bölgesi Tescil Öneri Paftası.....	81
Şekil 4.17 Tarlabası Bölgesinde Köhnemiş Bina Fotoğrafları.....	82
Şekil 4.18 Cihangir ve Kılıçalipaşa Mahallerinde Sokak Dokuları.....	83
Şekil 4.19 Mahallelerin Ortalama Emlak Değerleri.....	85

ÖZET

Kentler 1970 sonrasında kapitalist ekonominin yeniden yapılanması ile birlikte yeniden kurgulanır. Bu yeni kurgulanışla birlikte açığa çıkan en önemli olgu, yaşanan eşitsiz gelişmelerin toplumsal gruplar arasında yarattığı ayrışma süreci olmuştur. Ayrışma kentsel ekonomiyi ve kentsel düzeni tehdit edici şekilde gelişmektedir. Üst ve üst-orta sınıflar kendilerini enklavlarına kapatırken, düşük gelirli gruplar zorunlu olarak kentsel yaşamdan kopma ile karşı karşıya kalmaktadır.

Beyoğlu tarihi konut bölgesi, hem kentsel üstü (genel), hem de kentsel (özel) alanda yaşanan süreçlere bağlı olarak, çeşitli dinamikler nedeniyle farklı gelişmeler göstermiş olan konut alanlarından oluşmaktadır. Farklı toplumsal grupların yaşamlarını sürdürdükleri alanlar olarak değişen nitelikleri ise, Beyoğlu kentsel mekanında yaşanan eşitsizliklere kaynaklık etmektedir. Bölge; bir tarafı orta, orta-üst sınıf apartmanları ve yenilenmeye başlayan dokusuyla, diğer tarafı göçün de etkisiyle yoğunlaşan alt-gelir grubunun köhnemiş tarihi binaları ile eşitsizliklerin ve çelişkilerin birlikte aynı zamanda gözlenebileceği mekan olarak dikkat çekmektedir. Bölgede yaşanan bu gelişmeler eşitsizliği arttırarak, ayrışmayı destekleyici şekilde işlemektedir.

Bu bağlamda; çalışmanın ilk bölümünde; amaç ve kapsam ortaya konmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde; dünya genelinde ekonomik yeniden yapılanma sürecinin mekansal kurgusu ve kentlerin yeni kurgulanışta yeri ve anlamı değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde; uluslararası alanda yaşanan gelişmelere Türkiye'nin ve özelde uluslararası sermaye ile iletişimin odakladığı kent olan İstanbul'un nasıl uyum gösterdiği ve sosyo-ekonomik yapısının bu bağlamda nasıl değiştiği ve değişen sosyo-ekonomik yapının kentsel mekanda yarattığı değişimler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ise; metropoliten alanın küçük fakat eşitsiz gelişmelerin yaşanması açısından anlamlı bir mekanı olan Beyoğlu Tarihi Konut bölgesi incelenmiştir. İlk olarak; alanın sınırları tanımlanarak neden seçildiğinin yanıtları verilmiştir. İçinde yer aldığı yönetsel birim ve tarihsel gelişim süreci genel olarak verildikten sonra, mekanı bölüşen toplumsal grupların ve yaşadıkları alanların özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Son olarak; birbirleriyle karşılaştırılan toplumsal gruplar arasındaki eşitsizliğin, ayrışmanın varlığı ve etkileri incelenmiştir. Bu amaçla; farklı sosyal grupların yaşadığı bu mekanlar birbirleri ile hem fiziksel doku hem de barındırdığı nüfusun sosyal ve ekonomik durumu temelinde karşılaştırılmıştır.

Çalışma konusunun niteliği nedeniyle yöntem olarak alanda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Arazi tespitlerinin yapıldığı bölgede, aynı zamanda bölge ile ilgili yapılmış olan çeşitli anket çalışma sonuçları kullanılmıştır.

SOCIO-SPATIAL SEGREGATION IN BEYOĞLU HISTORICAL RESIDENTIAL CITY CENTER

SUMMARY

The cities are gaining a new character with the restructuring of the capitalist economy after 1970's. This new character is the urban segregation process, a result of the ongoing uneven development. The nature of segregation is dysfunctional for urban economy and is a threat to the urban order. Upper and middle classes self-segregate themselves into enclaves and lower classes are compulsorily being segregated from the local urban life.

Beyoğlu Historical City Centre is a showcase where you can watch the urban segregation a limited area. A part of this district is becoming a slum area more and more every day while the other adjacent part of is being upgraded by the new middle class dynamics. The increasing diversity of these partial developments increase the inequality, supporting the urban segregation process and this is the theme of this thesis.

The first section includes the theme and scope of this thesis. The second section summaries the spatial impact of economic restructuring process on the cities and the new position and meaning of the cities throughout the world in general. The third section tries to show how in Turkey the economic and social structure has been re-organised as the international developments took place and how İstanbul, being centre of communication with the international capital adjusted itself to the process. This adjustment means change in socio-economic structure and the impacts of this change to urban space.

The fourth section is the research of the existence of urban segregation and socio-spatial inequalities of residential area in Beyoğlu, which are clearly seen in this historic and still the current city centre of the metropolitan of İstanbul. The different spaces inhabited by different social groups have been compared on the basis of both physical urban texture and the socio-economic characteristics of the inhabitant groups.

The inputs of this case studies are the results of the uptodate questionnaire results, the area survey results and interviews with various individuals and institutions.

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

1.1 ÇALIŞMANIN AMACI VE KAPSAMI

Dünya ölçeğinde üretim süreçlerinde ve toplumsal ilişkilerde gerçekleşen her dönüşüm, kendi kentsel gelişme stratejisini yeniden kurgular. Bu durum, kentsel ve kentsel-üstü (toplumsal) ilişkilerin diyalektik etkileşim içinde olmasından kaynaklanmaktadır. Kentsel gelişme stratejisinin yeniden kurgulanmasıyla birlikte; kentler arasında ve kentin kendi içinde yer alan ilişkiler ve sosyo-mekansal yapılar yeniden tanımlanır.

‘Bu anlamda kentleşmenin her dönemi, farklı zaman ve mekan ufukları ve farklı güçler arasındaki güç dengesini yansıtan ayrı bir sosyo-mekansal katman yaratır’ (Şengül, 2000:63).

1970’li yılların sonrasında yeniden yapılanan kapitalist ekonomi, mekansal kurgusunu da yeniden tanımlamıştır. Yeni mekansal yapıda ortaya çıkan en önemli olgulardan biriye; eşitsizliklerin artışına paralel olarak mekanda yaşanan kutuplaşma (polarisation) ve ayrışma (segregation) olduğu görülmektedir. Kentlerde daha önceki dönemlerde de toplumsal gruplar arasında ayrışma vardır. Fakat karşılaştırma yapılacak olursa etkileri ve de kapsadığı nüfus bu kadar büyük değildir. Örneğin; bir önceki Fordist dönemin kentlerinde varolan gettolar bunun örneğidir. Daha çok etnik ve ırksal temelde gerçekleşen ayrışma nispeten daha hafiftir (Sönmez, İ., 2001). 1980 sonrasında post-Fordist kentinde ise ekonomik ve sosyal farklılıklar temelinde gerçekleşen ayrışma, kutuplaşmış bir yapı ortaya koymaktadır. Bir yanda çok büyük refah alanları yer alırken, diğer tarafta yoksulluğun yoğunlaştığı mekanlar oluşmaktadır.

Türkiye’de kalkınma ulusal bir nitelik taşıdığı, ithal ikameci dönemde Keynesyen politikaların etkileri görülür. Sınıf kutuplaşmaları nispeten daha hafif düzeydedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001; Keyder, 2000).

Kentsel alanda da; rant paylaşımına dayalı toplumsal yapı daha dengeli bir durum ortaya koymaktadır. Orta sınıf kentsel rantın bir bölümünü elde etme olanağını popülist ve korporatist uygulamalar neticesinde sağlarken, orta ve üst sınıfların yaşam alanlarında mekansal olarak net bir ayrışma görülmez. Köyden kente göçen alt gelir grubu ise gecekondu sistemi ile rant paylaşımına bir şekilde katılmayı başarmıştır. Bu dönemde ayrışma daha çok imarsız gecekondu bölgeleri ve yaşayanları ile imarlı bölgeler ve yaşayanları arasında yaşanan sosyal ve kültürel bazda bir farklılaşmadır (Keyder, 2000).

1980 sonrası; Türkiye’de ulusal kalkınma dönemin sona ermesiyle birlikte sınıflar arası uzlaşma döneminin de sonlandığı görülmektedir. İşgücü piyasasında ve devletin rolünde meydana gelen dönüşümler, gelir bölüşümünde artan dengesizlikler toplumsal gruplar arasındaki eşitsizlikleri daha da derinleştirmiştir. Yaşanan eşitsizliğe paralel olarak, kentsel mekanda ayrışmanın belirgin hale gelmiştir. Ayrışmanın en net şekilde hissedildiği alanlar ise konut alanlarıdır. Bir yanda iyice yoksullaşıp köhneleşen gecekondu ve kent merkezindeki konut alanları diğer yanda çok katlı toplu konutlar ve lüks villa siteleri yer almaktadır.

Bu bağlamda; çalışmanın amacını Beyoğlu tarihi kent merkezinde yer alan konut alanları arasındaki kutuplaşma ve etkilerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Kutuplaşmanın etkileri, konut alanlarında yaşanan ayrışma temelinde ele alınacaktır.

Beyoğlu Bölgesi, hem kentsel üstü (genel), hem de kentsel (özel) alanda yaşanan süreçlere bağlı olarak; çeşitli dinamikler nedeniyle farklı gelişmeler göstermiş olan konut alanlarından oluşmaktadır. Farklı toplumsal grupların yaşamlarını sürdürdükleri alanlar olarak değişen nitelikleri ise Beyoğlu kentsel mekanında yaşanan eşitsizliklere kaynaklık etmektedir. Toplumsal yeniden üretimin gerçekleştiği mekanlar olarak konut alanlarının niteliği, onu kullananların bir anlamda kentsel ve de daha da genelleştirilecek olursa sistem içindeki toplumsal konumunu belirleyen bir özelliktir.

Beyoğlu kent merkezinde bir yanda yoksulluğun ve mekansal çürümenin gerçekleştiği çöküntü bölgeleri yer alırken, diğer yanda orta ve orta-üst gelir grubunun yoğunlaştığı ve kentsel yenileme süreci (gentrification) ile değer kazanan konut alanları yer almaktadır. Kentsel mekanda yaşanan eşitsizliği arttırıcı bu iki olgu bölgede yaşanan ayrışma sürecini de desteklemektedir.

Çalışmada; Beyoğlu tarihi kent merkezinde yaşanan kutuplaşma ve ayrışma sürecinin dinamikleri incelenmeye çalışılacaktır. Bu amaçla; sosyal, demografik ve ekonomik yapılarının yanı sıra fiziksel çevreleri, karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

BÖLÜM 2

1970 SONRASI DÜNYA EKONOMİSİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜMÜN MEKANA VE SOSYAL ÇEVREYE YANSIMASI

Bu bölümde, genel olarak yeniden yapılanma sürecinin dünya ekonomisinde ve kentlerde yarattığı dönüşümler ele alınacaktır.

2.1 YENİDEN YAPILANMA SÜRECİNDE DÜNYA EKONOMİSİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM VE ETKİLERİ

1970’li yıllar sermayenin karşı karşıya kaldığı krizi¹ aşmak için yeniden yapılanma süreci içine girdiği dönemin başlangıcıdır. ‘Kriz bir bütün olarak kapitalist toplumsal ilişkilerin tanımlandığı ekonomik, politik, kültürel ve ideolojik süreçlerin tümünde ortaya çıkan, süregelen toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmemesine ilişkin bir krizdir’ (Ercan, 1996:64). Krizden kurtulma çabaları, toplumsal ilişkilerin yoğun değişim sürecini de beraberinde getirir. ‘Emek süreçlerinde, tüketici alışkanlıklarında, coğrafi ve jeopolitik kümelenmelerde, devletin yetkilerinde ve uygulamalarında ve benzeri bir çok alanda radikal değişimler yaşanır’ (Harvey, 1999:143).

II. Dünya Savaşı sonrası ile 1973’te yaşanan ekonomik daralmaya kadar geçen süre içinde, dünya ekonomisine genel bir canlılık dönemi hakimdir. Sistemin baş aktörleri (kapitalistler, devlet ve işçi örgütleri) arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlandığı ve bir dizi uzlaşmaya dayandığı görülmektedir. Keynesyen ekonomi yönetimi ile hem

¹ 1973 Petrol Krizi olarak adlandırılan kriz aslında uzun süredir beklenen bir sonuçtur. Aşırı sermaye birikimi neticesinde kar oranlarının düşmesi ve eksik tüketim teorileriyle açıklanmaktadır.

istikrarlı bir büyüme hem de yükselen hayat standardı gerçekleştirilir. Kamu yatırımları ulaştırma, su, elektrik vb. sektörlerle aktararak görece olarak tam istihdam güvence altına alınırken; devlet sosyal güvenlik, sağlık eğitim, konut vb. sosyal alanlardaki harcamaları ile toplumsal ücretleri desteklemiştir.

1973 yılında yaşanan krizle bu yapılanmayı parçalayarak yeni bir geçiş sürecini başlatmıştır. Fordist dönemin katılıklarına karşılık, üretimde esnekleşme ile yeniden örgütlenen ekonomiye paralel olarak, politik ve toplumsal yaşamda bir dizi yeniliğin gerçekleştiği görülmektedir. Sanayisizleşme, hizmetler sektöründe büyüme, fonksiyonel olarak yüksek derecede uzmanlaşma (hyperspecialisation) ve artan uluslararasılaşma son üç on yılın en önemli olguları haline gelmiştir.

Kitlesel üretime uygun örgütlenme biçimi ve yönetim tekniklerinden, esnek küçük üretim biçimlerine geçiş ile işgücü piyasasında radikal dönüşümler yaşanmıştır. Emek gücünün kutuplaşmasıyla, bir tarafta sayıca az, yüksek ücretli, güvenceli işlerde çalışanların yer aldığı çekirdek işgücü yer alırken; diğer tarafta bu istihdam dışında kalan düşük ücret ve iş güvencesiz çalışan geniş kitle bulunmaktadır. Çevre işgücü de kendi içinde bölünmüştür. Alt gruplardan ilki; büro işi gibi daha çok bedensel işlere dayanan ve piyasada her an bulunabilecek tam-zamanlı işlerde istihdam edilirken, diğer alt grup ise, yarı-zamanlı çalışan, ihtiyaç oldukça istihdam edilen taşeron ve geçici işçileri kapsamaktadır. Emeklilik, ücret düzeyleri ve işgücü güvencesi bakımından oldukça korunaksız yapıya sahiptir (Doğan, 2001; Ercan, 1996; Harvey, 1999).

Devletin küçültülmesi ve özelleştirmeler dönüşümün diğer ayağını oluşturmaktadır. Devlet daha önce üstlenmiş olduğu temel sosyal hizmetlerini piyasaya bırakır. Karlılığı olan hizmetlerin ticarileşmesiyle sonuçlanan bu değişim, gelir düzeyine ve mekansal konuma göre farklılaşma ve kutuplaşmayı arttırmaktadır. Ticarileşme olgusuna üst ve üst-orta gruplar kolaylıkla uyum gösterebilmekteyken, orta ve orta-alt gelir grupları için bu uyum aynı kolaylıkla gerçekleşmez. Bu grup için yaşanan süreç, kendileri için geçmişte varolan kısıtlı hizmetlerin kalitesinin düşme ve hizmete ulaşmakta zorlulukla şekillenirken, alt gelir grupları içinse daha fazla işlerine kapanma ve enformel dayanışma ilişkilerine daha bağımlı hale gelmeleri sonucunu

sonucu, toplumsal eşitsizliği ve toplumsal kutuplaşmayı arttırması olmuştur. Her toplumda, bu eğilimden en çok etkilenenlerin, toplumun ‘yoksul’ kesimleri olduğu ve bu eğilimin ‘yeni kentsel yoksulları’ ürettiği saptanmıştır (Erder, 1998a).

Tablo 2.1 Fordist üretim sistemlerinden post-Fordist (esnek üretim) üretim sistemlerine geçişle birlikte değişen örgütlenme farklılıklarını sistematize etmektedir. Amaç karmaşık olanı basitleştirmekten daha çok, algılanabilir kılmayı sağlamaktır. İki üretim sistemi ile sosyal ve mekansal örgütlenmeleri arasında radikal dönüşümler olduğu görülmektedir.

Tablo 2.1 Fordist ve Post-Fordist Ekonomik ve Sosyal Örgütlenme Biçimlerinin Karşılaştırılması

FORDİST ÜRETİMİN ÖRGÜTLENMESİ Keynesyen Politikalar Dönemi	ESNEK ÜRETİMİN ÖRGÜTLENMESİ Neo-liberal Politikalar Dönemi
1- ÜRETİM SÜRECİ	
Seri , kitlesel üretim Standartlaşma , tek örneklik Kaynaklar tarafından yönlendirme Üretim sonrası kalite kontrolü	Küçük ölçekte üretim Esneklik ve çeşitlilik Talep tarafından yönlendirme Üretimin bir parçası olarak kalite kontrolü
2-ÇALIŞMA BİÇİMLERİ	
İşçinin tek görev yapması İşlerde ileri düzeyde uzmanlaşma İşbaşı eğitim az veya yok İşçinin sorumluluğunun azaltılması yönünde vurgu Düz işçi	Çoklu görev Görev ayrımının kaldırılması Uzun işbaşı eğitimi İşçinin ortak sorumluluğuna vurgu Kalifiye işçi
3- DEVLET	
Refahın toplumsallaşması Katılık Düzenleme Merkezileşme (Merkezi kontrol)	Kolektif ihtiyaçların ve sosyal güvenliğin özelleştirilmesi Esneklik Yeniden düzenleme (deregülasyon) Ademi merkezileşme (Yerel ve esnek kontrol)
4- İDEOLOJİ	
Modernizm Toplumsallaşma Kitlesel tüketim : tüketim toplumu Bütünsellik	Postmodernizm Bireyselleşme Tüketim grupları: yuppi kültürü Özgüllük
5- MEKAN	
Mekansal işbölümü İşlevsel mekansal uzmanlaşma Bölgesel işgücü piyasalarının türdeşleşmesi (işgücü piyasalarının mekansal olarak parçalara ayrılması) Sübvansiyon kenti Metropollerde yoğunlaşma Ekonomik olarak durgun yatakhane banliyöler Merkezileşme Fonksiyonel mimarı ve şehir tasarımı Koruma ve yerleşmede olduğu gibi koruma	Mekansal bütünleşme Mekansal kümeleşme ve yığılma İşgücü piyasası farklılaşması (işgücü piyasasının tek noktada parçalara ayrılması) Girişimci kent Uluslararası Pazar Ekonomik olarak aktif banliyöler Şehrin saçaklanması Estetik mimarı ve tasarım Ekonomik canlılık, işlerlik kazandırma

Kaynak: Harvey, 1999; Ercan, 1996; Doğan, 2001

2.2 KAPİTALİST ÇEVRENİN DEĞİŞİMİ VE KENTLER

1970'lerde yaşanan kriz sonrası yeniden yapılanma süreci içine giren sistem, mekansal kurgusunu da değiştirir. 'Dünya Kentler Sistemi' olarak adlandırılan bu yeni mekan kurgusu hiyerarşik bir yapıya sahiptir ve hiyerarşinin en tepesinde 'dünya kentleri' yer almaktadır. Küresel işlev gören sermayenin, kontrol işlevleri ve üretici hizmetleri bu kentlerde yoğunlaşmıştır ve kentler bu hizmetleri sağlayan işgücüne sahiptir. 'Dünya Kentleri' genel anlamda para ve meta trafiğinin kontrol edildiği mekanlardır. Sınırlı sayıda olan bu mekanlar; NewYork, Londra, Frankfurt gibi Sassen'in deyimiyle şirketleşmiş kentlerdir.

Meta ve para trafiğinin içinden yoğunlaşarak geçtiği mekanlar; ise Ercan'ın (1996) deyimi ile 'uluslararasılaşmış kentler'dir. Dünya kentlerinin sınırlı sayısına karşılık, uluslararasılaşmış kentlerin sayısında hızla artış gerçekleşmektedir. Yeni uluslararası işbölümünde diğer kentlerle rekabet içine giren bu kentler bir dizi işlevler üstlenmektedir. (Tüketim, kontrol, yönetim merkezi vb.)

Yaşanan diğer önemli değişim ise; bir önceki dönemde kentler kolektif tüketimin örgütlendiği mekanlarken, yeni dünyada kentler arası rekabet nedeni ile, sunum merkezleri olarak yeniden şekillenmeleridir.

Yoğun kentsel rekabetin ve kentsel girişimciliğin hakim olduğu bu dönemde, seyirlik kentsel mekanların oluşturulması yoluyla kente imaj kazandırmak, sermaye ve insan cezbetmek için bir araç haline gelir. Süslenmiş yüksek bloklar, imitasyon ortaçağ meydanları, balıkçı kasabaları, sipariş üzerine yapılmış yada geleneksel konut yapımları ve yeniden kullanıma kazandırılmış fabrika ve ambarlar yeni kentsel mekanın birer parçasıdır (Harvey, 1999; Ercan,1996). Bu kentsel mekanda farklılığın üretilmesi anlamına gelmektedir. Farklılık ise yerel olanla yani kültürel farklılığın imal edilmesiyle gerçekleşir.

Sanayi-sonrası kentin anlaşılmasında diğer faktör ise; sanayisizleştirme süreci ile birlikte yaşanan sektörel değişimlerdir. Kitlesel üretimin yapıldığı büyük ölçekli imalat sanayi parçalanarak ülke ve dünya ölçeğinde desantralize olurken buna karşılık hizmetler sektörü hızla büyüme göstermiştir. Sanayideki istihdam kayıplarına karşılık, finans ve hizmetler sektöründe artış yaşanmıştır. Özellikle

küresel kontrol işlevlerine sahip ve üretici hizmetlerin yoğunlaştığı kentlerde, imalat sektöründe istihdamda azalma yaşanırken, hizmet sektöründe genişleyen bir yapı söz konusudur. Meydana gelen dönüşümlerin, kentsel mekan üzerindeki belirleyicilikleri önemli oranda artmıştır. Bir çok kentte görülen eğilim, ‘imalat ağırlıklı geleneksel merkezin’ yerini, bankacılık ve servis faaliyetinin yoğunlaştığı yeni kentsel merkeze bırakmaya başlamasıdır.

Kentsel mekanı etkileyen diğer gelişmeler ise; geniş çaplı kentsel yenileme projeleri, merkezi iş alanları içindeki iş ve alışveriş merkezleri, ofis binaları, turizm yatırımlarıdır. Bir çok kent bu gelişmelerle birlikte yeni bir görünüm kazanmıştır.

2.3 KENTLERDE SOSYO-MEKANSAL EŞİTSİZLİKLERİN ARTMASI VE AYRIŞMA

Gelişmiş ülkelerde refah devletinin, çevre ülkelerde ise kalkınmacı popülizmin çöküşüyle birlikte, gelir dağılımında, tüketim kalıplarında ve hayat tarzlarında doğan eşitsizlikler 1980 sonrası toplumun karakteristik özellikleri haline gelmiştir.

Kentsel mekanda yaşanan eşitsizlikler, bunlara bağlı olarak son yirmi yıllık süreçte daha da derinleşmiştir. Post endüstriyel kent kutuplaşmış bir yapı sergilemektedir. Tablo 2.2’den de görüldüğü üzere ikili kent (dual city) yeni ekonominin mekansal kurgusunu yansıtmaktadır.

Tablo 2.2 Sosyo-Mekansal Yeniden Yapılanma

Ekonomik yeniden yapılanma	İlişki	Sosyal Kutuplaşma	İlişki	İkili kent (dual city)
Ekonomik yapıda değişim		Sosyal farklılaşmada değişim		Sosyo-mekansal yapıda değişim

Kaynak: VanKempen, 1994

Yeniden yapılanma sürecinin kentlerin ve özellikle metropoliten alanın mekansal ve toplumsal yapısına yansıyan en önemli sonucu ayrışma (segregasyon) olgusudur (Dinçer, 2000). Toplumsal grupların kent mekanında ayrışması, bu grupları sadece mekansal olarak birbirinden ayırmakla kalmamış, aralarındaki farklılıkları ve eşitsizlikleri bir yandan gizlerken, bir yandan da pekiştirmiştir (Ercan, 1994).

Sanayisizleştirme ve hizmetler sektörünün gelişimine bağlı olarak yeni endüstriyel gelişme, yüksek derecede kutuplaşmış istihdam yapısı tarafından şekillenmektedir. Bir yanda yüksek gelirli profesyonel ve yönetici mesleklere sahip grup yer alırken, diğer tarafta düşük gelirli, esnek, part-time, geçici ve enformel istihdamı oluşturan geniş kitle yer alır. Eşitsizliği derinleştiren en önemli nedenlerden biri de orta sınıfın kentsel sahnedan kaybolmaya başlamasıdır (VanKempen, 1994). Kentin kutuplaşmış bir yapı sergilemesinde, refah devleti dönemimin kentlerinde göreceli homojenliği sağlayan bu orta sınıfın yaşam koşullarının kötüleşmesi etkili olmuştur.

Bir yanda en temel altyapı hizmetlerinden bile yoksun durumdaki kentin çeperlerine ya da iç kentin alanlarına yerleşen işçiler, eksik istihdam edilen ya da işsiz olan yedek işgücü ordusu ve çalışamayacak durumda olanlar, diğer yanda ise yüzme havuzlu, kültür ve alışveriş merkezli kent dışı sitelere yerleşen üst gelir grupları ve yüksek alım gücüne sahip orta-sınıfların oluşturduğu bir kentsel manzara şekillenir. Yaşanan kutuplaşma karşısında kentin görece refah içindeki kesimlerinin kent dışındaki kendilerine özel, güvenlik sistemleriyle donatılmış sitelere kaçma eğiliminin hızla artması ise söz konusu kutuplaşmayı ve mekansal ayrımcılığı daha da pekiştirmektedir (Kaygalak, 2001).

Böylesi farklılıkların söz konusu olduğu kentlerin bir yönü, büyük iş merkezleri, plazalar, eğlence yerleri, banka binaları, ışıklı vitrinler, kültürel çeşitlenme, lüks ve güvenli konut alanları, yaşam koşullarının iyiliğiyle şekillenirken, diğer bir yönü ise nüfusun büyük bölümünün yaygın işsizlik, düşük gelir, yoksulluk koşullarında yaşadığı ve konut, sağlık, eğitim, ulaşım gibi temel kentsel hizmetlerin en alt düzeyde bulunmasıyla biçimlenir.

Gelişmiş sanayi toplumlarında eşitsizliklerin yoğun olarak yaşandığı yerler özellikle; göçmen nüfusun yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. 1980 sonrası yaşanan süreç ile birlikte bir önceki dönemin ekonomi-politik uygulamalarının devre dışı kalmasıyla sadece göç eden göçmen sınıf değil düşük gelirli tüm nüfus etkilenmiştir. 1995'te bazı Londra mahallelerindeki işsizlik yirmi beş yaşın altındaki erkeklerde % 40'lara ve genç siyahlar arasında bu oran bazen yüzde 60'a kadar yükselmiştir. Evsizlik Londra'da ve New York gibi gelişmiş ülkelerin küresel kentlerinde büyük bir sorun haline gelmiştir. Londra'da evsiz insanların sayısı 1980'lerden 1990'ların başlarına kadar olan dönemde dört veya beş kat artmıştır.

2.3.1 Yeni Kentsel Yoksulluk

Sürecin yarattığı en önemli sonuçlardan biri yoksulluktur. Aynı zamanda; işgücü yapısında ve gelirlerinde yaşanan eşitsizliklerle birlikte mekansal ve sosyo-kültürel ayrışma ile şekillenen bu süreçten en çok olumsuz yönde etkilenenler genellikle metropolün ekonomik veya kültürel yoksulları olmuştur.

Yöntemsel ve kuramsal açıdan zor bir konu olan yoksulluk, refah devleti düzenlemelerinin yerini neo-liberal politikalara bırakmasıyla, hem gelişmekte hem de gelişmiş kapitalist ülkelerde yoğunlaşarak derinleşmektedir. 21. yüzyıl toplumunun en önemli sorunlarından biri haline gelen yoksulluğun geçmiştekinden farklılaştığı ve toplumun büyük bir bölümünü etkisine aldığı görülmektedir. Olgular ‘yeni kentsel yoksulluk’ olarak tanımlanmaktadır.

Mingione yoksulluk biçiminde neyin yeni olduğunu şöyle ifade etmiştir. (aktaran, Kaygalak, 2001)

‘Geçmişte evsizlik ve yoksulluk, toplumsal ve mesleki hareketlilik ve sosyal devlet programları yoluyla yatıştırılmaktaydı. Sürekli/güvenceli işlerin azalması, parçalanmış (istikrarsız) işgücü pazarının giderek kalıcılaşması ile nitelenen post-fordist ekonomi ve istihdam rejimi, yoksulluk tuzağından kaçan, eğitimsiz ve herhangi bir mesleki beceriye sahip olmayan büyük bir nüfus kesiminin yaşama şansını azaltmaktadır. Kent merkezinin finans yatırımcıları, şirketlerin merkez büroları ve yeni kentsel hizmet etkinliklerin istilasına uğraması, düşük gelirli yerleşme ve konut edinme olasılığını düşürmektedir.’

Daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere,

- 1- İşçi sınıfının doğrudan ücretlerinin düşürülmesi
 - 2- Kitleli işsizlik
 - 3- Orta gelir grubunda yer alan ücretli çalışanların kendi içindeki gelir farklılaşmaları
 - 4- Devletin eğitim, ulaşım, konut, sağlık v.b gibi sosyal hizmetlerini özel sektöre devretmesi sonucunda, hizmetlerden yararlanan kitlenin daralması
- yoksulluğun artması ve yaygınlaşmasında belirleyici rol oynamıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde yoksulluk, daha önceki dönemlerde de yoğunlaşma göstermektedir. Kentleşme süreci içinde, kırdan kente göçen nüfus, kentteki işler (ekonomik aktiviteler) tarafından tamimiyle massedilemediğinden

‘yedek işgücü’ olarak kullanılmıştır. Formel istihdam olanağına sahip olamayan ve kentsel hizmetlerden de yoksun olan bu grup yoksulluk içinde yaşamaktadır. Yeniden yapılanma süreci içindeki bu kentlerde; değişen toplumsal ilişki biçimleri yoksulluğun farklı biçimler almasına yol açmıştır.

Bu toplumsal ilişki biçimleri; enformelleşme ve gecekondulaşma süreçleri içindeki ilişkilerinin değişimiyle ilgilidir. Kent mekanı üzerindeki kontrol sisteminde yaşanan değişimler, alt toplumsal grupların yapısındaki farklılaşmalar ile sonuçlanmıştır. Himayeci, mafya ve cemaat türü dayanışma ilişkiler yeni eşitsiz ilişkilere kaynaklık etmektedir (Erder, 1998a).

Gelişmiş ülkelerin kentlerinde ise; yoksulluk yapısal bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Yeni olan ise fordist-keynesyen politikalar sistemin düzenlemeleri olan tam istihdam politikalarından vazgeçilmesi ve yine devletin sosyal adaleti sağlama yönündeki etkisinin azaltılması sonucunda, geniş toplumsal kesimler açısından işsizlik, evsizlik ve kentsel hizmetlerden dışlanmayı içeriyor olmasıdır.

İngiltere’de ve A.B.D.’de yoksulluğun 1980’lerde daha yaygın hale geldiği görülmektedir. 1990’ların ortalarında resmi yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranı bir çeyrek yüzyıldan daha fazla zamanda olandan daha yüksek seviyeye ulaşmıştır. ABD’de yoksulluk, göç ve göçmen nüfusun varlığı ile bire bir bağlantılıdır. 1980’lerde, A.B.D.’de 1920’den bu yana herhangi bir on yılda olandan daha fazla göçmen nüfusu yerleşmiştir. Çoğunlukla büyük kentlerde iç mahallelere yerleşen bu, gruplar Atlanta, Washington DC, Baltimor, Chicago, Detroit, New Orleans ve Oakland kentlerinin hepsinde nüfusun yüzde 60’ından daha fazlasını oluşturmaktadır.

BÖLÜM 3

YENİ DÜNYA SİSTEMİ İLE BÜTÜNLEŞME SÜRECİ İÇİNDE TÜRKİYE VE YENİDEN YAPILANAN İSTANBUL

Bu bölümde; uluslararası alanda yaşanan gelişmelere Türkiye'nin ve özelde uluslararası sermaye ile iletişimin odakladığı kent olan İstanbul'un nasıl uyum gösterdiğinin yanı sıra sosyo-ekonomik yapısının kentsel mekanda yarattığı eşitsizlikler ortaya konmaya çalışılacaktır.

3.1 NEO-LİBERAL POLİTİKALARIN ÜKE EKONOMİSİNE VE KENTLEŞME SÜRECİNE ETKİSİ

1980'li yıllara kadar, gelişmekte olan ülke ekonomilerinde, iç talebe dayanan ithal ikameci sanayileşme modeli uygulanmıştır. İç pazarın büyümesine yönelik politikaların geçerli olduğu bu dönemde, gelişmiş ülkelerde yaşanan refah devleti düzenlemelerinin bu ülkeleri de etkilediği görülmektedir.

1980 sonrasında ise; ithal ikameci modelin terk edilerek yerine, dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelerle birlikte, dışa açılmayı öngören ihracata dönük büyüme stratejilerinin uygulamaya konduğu bir dönem başlamıştır. Bu büyüme modeli çerçevesinde ithalat serbest bırakılırken, yabancı sermaye yatırımları desteklenmektedir. Yaşanan süreç gelişmekte olan ülkeler için zorlu bir dönemi yansıtmaktadır. Dış ödemeler dengesinde sorun yaşayan bu ülkeler, ekonomilerini yapısal uyum programları çerçevesinde düzenlemeye çalışmıştır. Bu uyum programları dahilinde; ücretlerin düşürülmesi, özelleştirmeler, iş güvencesinin azaltılması, devletin sosyal kamu hizmetlerini terk etmesi yer alırken tüm bu uygulamalar sonucunda ülkeler kitlesel işsizlikler, gelir dağılımında derin uçurumlar, yoğunlaşan yoksulluk ile karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye de 1970’li yılların sonlarına geldiğinde; sanayileşme olanaklarını tükettiği ve uzun süredir tıkanma yaşayan ithal ikameci ekonominin kriz içerisinde olduğu görülmektedir. 12 Eylül’de gerçekleşen askeri müdahale ve yine bir dizi ekonomik düzenlemeleri içeren 24 Ocak kararları sonrası ithal ikameci model terk edilerek, dışa dönük büyümenin hedeflendiği ve bu amaçla ihracatın teşvik edildiği yeni bir kalkınma modeli ülke ekonomisine yön verir. Toplumsal ilişkiler köklü biçimde değişirken, bölüşüm ilişkileri de yeniden düzenlenir. Önceki dönemin sınıflar arası toplumsal ittifakı bu dönemde geçerli değildir. ‘Bunun yerine çalışan kitlelerin dışlanmasına ve daha da önemlisi sınıflar arasında gerilime dayalı daha dar tabanlı bir denge söz konusudur’(Işık ve Pınarcıoğlu, 2001; 125). Devlet uzlaşma sağlayıcı görevinden tasfiye edilirken aynı zamanda özelleştirmeler ve küçültme politikaları neticesinde ekonomi ve sosyal hizmet alanlarında yüklenmiş olduğu bir dizi işlevi de bırakmaya başlamıştır.

Yeniden şekillenen bölüşüm ilişkileri 2000’lere gelindiğinde; ortaya inanılması güç bir eşitsizlik tablosu ortaya çıkarmaktadır. Adaletsiz gelir bölüşümü yapısal bir sorun haline gelirken, Şubat 2001’de yaşanan krizle birlikte yaşanan dengesizlik iyice artmıştır. Diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de büyümesini büyük ölçüde dış borçlarla sağladığından ülke ekonomisi sürekli olarak krizlerle karşılaşmakta ve bu nedenle yavaşlamakta ve hatta gerilemektedir.

Gelirin ülke içinde bölüşümüne bakıldığında en adaletsiz ilk 20 ülke içinde Türkiye’nin de yer aldığı görülmektedir. Ülke nüfusunun %20’si tüm gelirlerin %63,8’ni almakta iken, en yoksul %20’nin ise sadece %2,5’ne sahip olduğu görülmektedir. Tablo 3.1, ülke gelinde toplumsal gruplar arasında gelirin nasıl paylaşıldığını göstermektedir (Sönmez M., 2001).

Tablo 3.1 Türkiye’de Toplumsal Grupların Geliri Bölüşümü

<i>STATÜ</i>	<i>Nüfus Payı</i>	<i>Gelir Payı</i>	<i>Min-Max Gelir Düzeyi</i>
	<i>%</i>	<i>%</i>	<i>TL</i>
Süper Zengin	1	16,6	≅7, 500
Yüksek Gelir Grubu	15	16,1	2,100 – 1,000
Üst-Orta Gelir Grubu	16	25,6	999 – 501
Alt-Orta Gelir Grubu	48	32,5	500 – 201
Düşük Gelir	30	9,2	200<

Kaynak: Sönmez M., 2001

Not: 1994 gelir dağılımı araştırması 2000 yılı milli gelir verilerine uyarlanarak elde edilmiş rakamlardır.

Reel ücretlerde yaşanan düşüş, işsizlik, gelir bölüşümünde yaşanan dengesizlikler vb nedeniyle, ülke nüfusunun büyük bölümünü yoksulluk ile karşı karşıya kalmıştır. Alt ve alt-orta gelir grubunun yoğunlaştığı Türkiye’de ailelerin %76’sının geliri ayda 500 milyonu aşmamaktadır. 2000 tarihli UNICEF raporuna göre halkın %14,2’si yoksulluk içinde yaşamaktadır. Yoksulluk özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde % 44,7’lere kadar ulaşmaktadır (UNICEF, 2000).

1980 sonrasında kentlerde ve kentleşme süreçlerinde de önemli değişimler yaşanır. Kentleşmeyi yönlendiren aktörler, yapılar ve bunlar arasındaki ilişkiler tamamıyla değişir.

Kentsel rantın toplumsal gruplar arasında paylaşımı kentleşme sürecini etkileyen önemli bir dinamiktir. Önceki dönemde kentsel rant, devlet gözetimi altında sınıflar arası uzlaşıya dayalı olarak daha geniş kitlelere dağılmaktayken, yeni süreçte ise bu yapı bütünüyle bozulmuştur. Özellikle büyük sermaye kentsel rantın paylaşımında önemli oranlar elde etmektedir.

Kentleşme sürecini etkileyen diğer bir dinamik ise; büyük sermayenin kentsel alana yönelişiyle birlikte gerçekleşmiştir. Şengül’ün (2001) ‘sermayenin kentleşmesi’ olarak nitelendirdiği bu dönemi Tekeli’de ‘küçük sermayenin kentinden büyük sermayenin kentine geçiş’ olarak tanımlamaktadır (aktaran; Işık ve Pınarcıoğlu, 2001).

1980 sonrası dönemde üretimden finans ve kentsel rantlar gibi yeniden üretim alanlarına kayan sermaye, yeni bir kentleşme biçimi yaratır. Büyük alışveriş merkezleri, yüksek katlı ofisler, iş merkezleri ve lüks villa siteleri gibi büyük projelerin yapımı hızla artarken, kentsel mekânı da yeniden biçimlendirir.

Kentleşme sürecinde diğer önemli olgu ise, kentte yaşayan toplumsal grupların kente yönelik stratejilerini ve konumlarını önemli ölçüde değiştirmesidir. Sosyo-mekansal yapıda ki farklılaşmaya paralel olarak, ayrışma eğiliminin şekillendirdiği yeni bir kentsel harita tanımlanır.

‘ Bir uçta, kentin çeperinde eskisinden çok daha farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var kalmaya çalışan ve bu uğurda daha önce yapmayı tasavvur bile edemeyeceği çok şeyi yapmaya hazır kent yoksulları; arada bir yerlerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki geniş arazilere göz diken orta sınıflar; ve diğer uçta, kentin en prestijli alanlarında ‘kapattığı’ arazilerde özel güvenlik sistemleri ile korunan yüksek duvarların ardında yaşayan ve artık değil terk ettiği kente, topluma bile dönüp bakmayan üst sınıflar’ (Işık ve Pınarcıoğlu,2001:128).

3.2 KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ULUSLARARASI KENT İSTANBUL

Türkiye’nin dış pazara dönük bir gelişme stratejisi izlemeye başlamasıyla birlikte, İstanbul’un ülke yerleşim sistemi içindeki önemi yeniden artmaya başlamıştır. Dış yatırımın büyük bir bölümünü çeken ve ihracatta en büyük paya sahip olan İstanbul, süreçten en çok etkilenen kent olmuştur. Bu bölümde küreselleşme süreci içinde kentin sosyo-ekonomik yapısı ve fiziksel mekânın kullanımında meydana gelen değişimler aktarılmaya çalışılacaktır.

3.2.1 Sosyo-Ekonomik Yapıda Yaşanan Değişim

Toplumsal yapıda dikkat çeken gelişme ise; toplumsal gruplar arasında yaşanan eşitsizliklerdir. Ülke genelinde hanelerin %13’üne sahip olan ve gelirin %27,5’ini alan İstanbul’da hane başına düşen gelir, Türkiye ortalamasının %107 üstünde olmasına rağmen, gelir dağılımına bakıldığında; gelirin üst gelir grubundaki hanelere, daha çokta ilk %1’lik gruba gittiğini, buna karşılık nüfusun 3/4’nün ekonomik olarak zor koşullarda yaşadığı ortaya çıkmaktadır. (Tablo3.2)

Tablo 3.2 İstanbul’da Toplumsal Grupların Geliri Bölüşümü

	<i>Nüfus Payı</i>	<i>Gelir Payı</i>	<i>Min-Max Gelir Düzeyi</i>
<i>STATÜ</i>	%	%	TL
Süper Zengin	1	29,0	>27, 500
Yüksek Gelir Grubu	6	17,6	4,674 - 1,968
Üst-Orta Gelir Grubu	17	21,2	1,967 - 823
Alt-Orta Gelir Grubu	51	26,3	804 - 303
Düşük Gelir	25	5,9	300<

Kaynak: Sönmez M., 2001

Toplunun oldukça küçük bir bölümü yeni sürece kolaylıkla uyum sağlarken, geriye kalan çoğunluk ise sürecin dışında kalmaktadır. İstanbul metropoliten alanında yaşanan bu değişimler, hızlı bir kopma/ayrışma sürecinin göstergesidir.

Uyumu kolaylıkla gerçekleştiren grup, dünya pazarıyla bağlantılı olan finans, reklam ve pazarlama sektörünün çalışanlarıdır. Bunların gelir düzeyindeki artış ile birlikte yaşam standartları yükselmiştir Nitekim İstanbul da dünya ölçeğinde yaratılan uluslar arası markalar, büyük alış-veriş merkezleri vb. imajların etkisinde kalmış ve tüketim kalıpları değişmeye başlamıştır. Bir önceki dönemin orta sınıf üyelerinin ise kaybeden konumunda olduğu süreçte en çok etkilenenlerse toplumun ‘yoksul’ kesimleri olmuştur (Keyder, 2000).

Ayrışma, İstanbul’un mekansal matrisini, emek kullanım biçimlerini, kültürel konumlarını ve kentsel arazi kullanımını önemli ölçüde etkilemiştir (Ercan, 1996).

Ayrışma gelişmiş ülkelerde yaşanan kadar yüksek düzeyde olmasa da toplumsal ayrışma sürecinde önemli bir mesafe alındığı görülmektedir. Varlıklı kesimlerin iş mekanları, konutları ve sosyal mekanları kentin kuzeyinde yoğunlaşırken, güneyde geleneksel-tarihsel yapı ve o yapı içinde yaşayan orta ve alt gelirli grubun iş ve yaşam mekanları yer almaktadır (Sönmez , 2000).

İstanbul’un içinde hane halklarının hareketliliği ve dışardan yaşanan göç de ayrışmayı ve mekansal eşitsizliklerin olumsuz etkilerini pekiştirici yönde işlemektedir.

Her yıl New York'un üç katı göçmeni masnetmek zorunda kalan İstanbul'un işgücü piyasası bu akışa yeterli arz yaratamamaktadır. Bu nedenle kendine içine dönmüş farklı kültürel ortamda yaşayan bir nüfus kesiminin sayısı artmaktadır (Keyder, 2000).

3.2.2 Kentsel Mekanın Kullanımının Değişimi

Küreselleşen dünyada teknoloji ve telekomünikasyon alanında yaşanan gelişmelere bağılı olarak sanayi üretimi dünya kentlerinde denetimi altındaki kentlere dağılıarak desantralize olmaktadır. İstanbul'da benzer bir eğilim içersindedir. Marmara Bölgesi genelinde desantralize olan sanayi İstanbul'un sanayi kentinden metropoliten bir yapıya geçmeye yöneldiğini göstermektedir (Tekeli, 2001).

Metropoliten alanda yaşanan başlıca dönüşümler şunlardır;

- 1- Levent'ten başlayarak Büyükdere Caddesi boyunca Maslak'a ulaşan yeni Merkezi İş Alanının gelişimi

Büyükdere Caddesi Türk ve yabancı bankacılık ve finans kuruluşları ile bir kısım üretici servislerin yerleştiği önemli bir alan haline gelir.

- 2- Küreselleşen kent mekanının bir ögesi olan yönetici elit grubun yaşam mekanlarının oluşumu

Bu kesim kültürel kodlarıyla, yaşam tarzıyla kendisini toplumdan farklılaştırırken, aynı zamanda toplumdan kopuk yeni yaşam mekanları oluşturmaktadır. Bu grup kendini toplumdan yalnız kültürel kodlarıyla değil, fiziki olarak ta ayırmaktadır (Tekeli, 2001). Büyük yerli ve yabancı holdingler ve çalışanları için İstanbul'da Boğaziçi, ormanlık alanlar, su havzaları bölgelerinin lüks konut yapımı için imara açıldığı görülmektedir.

Bu tip yerleşmelerin kentle ve kentin kamusal hayatı ile kurdukları ilişki tyoktur. İzolasyonu, korunaklılığı ve ayrışmayı bir statü aracı olarak sunarak yeni bir sosyal statü tanımlaması yapar (Bartu, 2001). Özellikle üst ve üst-orta gelir gruplarını hedef alan bu yerleşimler 1980 sonrası inşa edilmeye başlamıştır. Hedef kitlesi 35-45 yaş grubundaki finans ve pazarlama sektörlerinde çalışan profesyonelleri kapsamaktadır. Yüzme havuzlu, golf , binicilik tenis kortları vb birçok donatıyı içeren bu siteler dışa

tamamen kapalı, dıştan gelebilecek herhangi bir müdahaleyi önleyecek şekilde bişimlenmiş güvenlikli sitelerdir. Dışlayıcı kent kimliği üzerine kurulu olan bu yerleşmeler, ayrışmayı da kuvvetlendirmektedir (Bartu, 2002).

Bu durum, fiziksel mekanın kullanımın da aşırı derece eşitsiz gelişmeyi yansıtmaktadır. 1980'ler sonrasında kentsel yenileme projeleri, büyük lęekli iş ve alışveriş merkezleri ve lüks villa-siteleri, apartmanlaşmaya başlayan gecekondü bölgeleri kentsel mekanının görünümünü bütünüyle etkiler.

BÖLÜM 4

BEYOĞLU TARİHİ KONUT BÖLGESİ'NDE SOSYO-MEKANSAL AYRIŞMA

Önceki bölümlerde; çalışmanın kavramsal çerçevesi hakkında bilgi verilerek, yeni kentsel gelişmenin toplumda ve mekanda yarattığı eşitsizlikler dünya kentleri ve İstanbul genelinde ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde ise; metropoliten alanın küçük fakat eşitsiz gelişmelerin yaşanması açısından oldukça anlamlı bir mekanı olan Beyoğlu kent merkezinde yer alan tarihi konut bölgesi incelenmeye çalışılacaktır.

İlk olarak; alanın sınırları tanımlanarak neden seçildiğinin yanıtları verilecektir. İkinci bölümde, çalışma alanının genel içinde tanımlanmasını sağlamak amacıyla; içinde yer aldığı yönetsel birimin (ilçenin) nüfus özelliklerine ait bilgiler aktarılacaktır.

Üçüncü bölümde; tarihi bölgenin tarihsel gelişim süreci verildikten sonra, dördüncü bölümde; mekanı bölüşen toplumsal grupların ve yaşadıkları alanların özellikleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Son olarak; birbirleriyle karşılaştırılan toplumsal gruplar arasındaki eşitsizliğin, ayrışmanın varlığı ve etkileri aranacaktır.

4.1 ÇALIŞMA ALANININ TANIMLANMASI

Çalışma alanı; Beyoğlu İlçesi'nin kentsel sit alanı içinde yer alan konut yoğun kullanımlı bölgeleri kapsamaktadır. Kentsel sit alanının sınırları Şekil 4.1'de gösterilmektedir. Sit alanı içinde çalışma alanını oluşturan mahalleler şunlardır:

Tarlabaşı Bölgesi; Bülbül, Bostan, Çukur, Kalyoncu Kulluğu, Şehitmuhtar

Cihangir Bölgesi; Gümüşsuyu, Ömeravni, Pürtelaş, Kılıçalipaşa, Cihangir

Şekil 4.1

Beyoğlu kentsel sit alanı içinde arazi kullanımına bakılacak olursa (Şekil 4.2); bölgenin geçmişten günümüzde kadar uzanan ticaret, eğlence, kültür, turizm merkezi olma vasfının kentsel mekanını da biçimlendirmiş olduğu görülür. Bölge içinde mevcutta yer alan fonksiyonlar şunlardır:

1. Kültürel ve sanatsal faaliyetler
 - *Tiyatrolar ve sinemalar*
 - *Sanat galerileri ve atölyeler*
 - *Açık Pazar alanları*
2. Restorantlar ve kafeler
3. İdari tesisler ve Konsolosluklar
4. Alışveriş merkezi ve ticaret
5. Turizm merkezleri ve oteller.
6. İmalathane ve depolar
7. Eğitim Tesisleri
 - *İlköğretim tesisi*
 - *Orta öğretim tesisi*
 - *Yüksek öğretim tesisi*
8. -Sağlık Tesisleri
9. Dini tesisler
10. Konut alanları.

Ticaret fonksiyonu, İstiklal Caddesi ve Cadde'ye paralel sokaklar boyunca gelişme eğilimi göstermesinin yanı sıra Galata Bölgesi'nde sahil kısmına yerleşmiştir. Ağırlıklı olarak yer alan diğer bir fonksiyon olan depolama ve küçük ölçekli imalat atölyeleriye Galata Kulesi çevresinde yer alan mahallelerde yoğunlaşmaktadır.

Çalışmanın konusunu oluşturan konut alanları, iki bölgede yoğunlaşmaktadır.

1. Bölge (çalışmada alt gelir gruplarının konut alanı olarak tanımlanmıştır) Tarlabası Bulvarı ile Kurtuluş-Bahariye Caddeleri arasında kalan eğimli alan üzerinde yoğunlaşmaktadır.

2. Bölge (çalışmada orta, orta-üst sınıfların konut alanı olarak tanımlanmıştır) Sıraselviler, İsmet İnönü Caddesi ve Meclisi Mebusan Caddesi arasında boğaza eğimli olarak inen alan üzerinde yer almaktadır. (Şekil 4.2)

Şekil 4.2

Kent merkezinde yer alan bu konut alanlarının seçilmesinin nedeni; bir tarafta göçle birlikte derinleşen yoksulluğun ve mekansal çürümenin yoğunlaştığı çöküntü bölgelerinin (slum) ile diğer tarafta ise kent merkezinin yeniden canlanması sonucunda kentsel yenileme sürecine girerek (gentrification) değer kazanan konut alanlarının aynı zamanda ve aynı mekanda gözlenebiliyor olmasıdır. Bu konut alanlarının yaşadığı farklı gelişmeler, içinde yaşadığımız dönemin iki önemli özelliğini yansıtmaktadır.

Bunlardan ilki, ‘yeni kentsel yoksulluk’ olarak tanımlanan yoksulluğun yoğunlaştığı, kentte ötekinin de ötekisi (Harvey, 2001) olarak dışlanan kesimin gittikçe köhneleşen konut alanları olması.

Diğeri ise; kenti simgesel bir sermaye stoku olarak gören (Keyder, 2000) hayat tarzı ve tüketim kalıpları ile farklılaşan ‘yeni orta sınıf’ın başlattığı kentsel yenileme süreci ile değerlendirilen konut alanları olması.

Kent merkezinde yaşanan bu eşitsiz gelişmeler bölgede yaşayan toplumsal gruplar arasındaki ayrışmayı destekler şekilde işlemektedir.

Planlama Süreci İçinde Bölgenin Değerlendirilmesi

1993 yılında kentsel sit alanı ilan edilen bölgede şu an yürürlükte olan nazım plan bulunmamaktadır. Sit alanı kararı sonrasında, çalışmalarına başlanan 1/5000 Nazım ve 1/1000 Uygulama İmar Planları halen İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi’nde onay aşamasındadır. Planın yapılıp onaylanma sürecinde ise, I No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun kabulü ile geçici yapılanma koşulları uygulanmaktadır.

Sit kararından önce yürürlükte olan plan, 17.02.1954 tarihli Beyoğlu Nazım Planıdır. Planlama alanı Söğütözü’den Rumelihisarı’na kadar olan alan ile Levent ve Mecidiyeköy semtlerini içine almaktadır. Beyoğlu kentsel sit alanı ise bu plan içinde Orta (200-400 kişi/ha) ve Sıkışık Meskun (400 kişi/ha’dan fazla) saha alanında kalmaktadır. (Şekil 4.3) Bölgede uygulamalar ise çeşitli tarihlerde yürürlüğe giren, 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planları ile sağlanmıştır. Bölgenin daha üst ölçekli planlardaki konumuna bakılacak olursa;

Şekil 4.3

- 1- 1980 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planında ana merkez olarak geliştirilmesi hedeflenen ‘Merkezi İş Alanı’ içinde kalmaktadır.
- 2- 1995 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planında ise bölgenin tamamı Tarihi Ticaret, Hizmet ve Turizm (THT) alanı içinde kalmaktadır.

4.2 ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın niteliği nedeniyle alanda görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler varolan sayısal verileri anlamlandırmada ve sayısal verilerle elde edilmesi mümkün olmayan tespitlerin yapılmasında önemli sonuçlar vermiştir.

Tarlabaşı Bölgesi’nde göç ve göçün sonuçlarından biri olan yoksulluğa dair, Cihangir Bölgesi’nde yenileme çalışmalarının yarattığı değişimlere dair sorular sorulmaya çalışılmıştır. Çalışma içinde görüşme sonuçları tırnak işareti içinde bire bir aktarılmıştır. Aşağıda yer alan tabloda görüşülen kişiler yer almaktadır. Bölge ile ilgili çalışmaları bulunan sivil toplum örgütlerinin yanı sıra, bölgede yer alan kamu kurumlarından kişilerle görüşülmüştür. Ayrıca bölgede yaşayan mimar, şehir plancısı kökenli konuya yakınlığı olan kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.1 Görüşme Yapılan Kişi ve Kurumların Listesi

<i>Sivil Toplum Örgütleri</i>	<i>Resmi Kuruluşlar</i>	<i>Bölge Sakinleri</i>
Cihangir Güzelleştirme Derneği Necile Delicioğlu	15 Mahalle Muhtarı	Behiç Ak - Mimar
İnsan Yerleşimleri Derneği Korhan Gümüş	Beyoğlu İlçesi Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı Rasim Ünal	Fusun Ökse - Mimar
Göç-Der Şefika Gürbüz	Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sokakta Çalışan Çocuklar Rehabilitasyon Merkezi	Nazir Korkmaz - Mimar
	Beyoğlu Belediyesi, Beyoğlu Güzelleştirme Projesi Devrim Uysal – Mimar	Bölgede yaşayan çeşitli kişiler

Aynı zamanda bölgede arazi tespitleri yapılarak, fiziksel dokuya dair bilgiler derlenmiştir. Bunun yanı sıra sosyo-ekonomik yapının tanımlanmasında bölge ile ilgili çeşitli çalışmaların niceliksel verileri kullanılmıştır. Bu çalışmalar;

- 1 Beyoğlu 1/5000 Ölçekli Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu, 1998, Halen İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meclisinde onay sürecindedir.
- 2 Beyoğlu 1. Etap 1/1000 Ölçekli Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Analitik Etüt Çalışmaları Hane Halkı ve Konut Anket Sonuçları, 1998
- 3 Ünlü, A., Alkışer, Y., Edgü, E., 2000. Fiziksel Ve Sosyo-Kültürel Değişim Bağlamında Beyoğlu'nda Suç Olgusunun Değerlendirilmesi Proje Çalışması
- 4 Murat Güvenç'in 1990 nüfus sayım sonuçlarına göre İstanbul Mahalleri Bazında Yaptığı Statü-Gelir Haritaları, 2000

4.3 BEYOĞLU İLÇE NÜFUSUNUN ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde çalışma alanının içinde yer aldığı yönetsel birimin nüfus özellikleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu amaçla; nüfusun demografik, ekonomik ve sosyal özelliklerine ait veriler değerlendirilecektir.

Beyoğlu, İstanbul'un pek çok açıdan en hareketli ilçelerinden biridir. Sosyal ve ekonomik açıdan farklı birçok kesimin yaşadığı bir ilçe olmasının yanı sıra eğlence, kültür, ticaret, iş merkezi, konsolosluklar, küçük imalat, konut gibi birçok fonksiyonunu da içinde barındırmaktadır.

İlçe nüfusunun değerlendirilmesinde, iller ve ilçeler bazında nüfusun sosyal ve ekonomik niteliklerine dair verileri içeren 1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından yararlanılmıştır. Oldukça hareketli ve değişken bir yapıya sahip olan ülke ekonomisi ve toplumsal yapı nedeniyle, aradan geçen on yılın değerlendirmesi zorunludur. Ülke ekonomisi bu süreç içerisinde; etkilerinin her alanda hissedildiği iki kriz geçirmiştir. Bunun yanı sıra 1990 sonrasında Doğu ve Güneydoğudan yaşanan zorunlu göçün etkileri ile de karşı karşıya kalmıştır. DİE'ye ait veriler, İstanbul Büyükşehir

Belediyesi'nin 2001 yılında ilçede yapmış olduğu hizmet ölçüm anketinin sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmiştir.

4.3.1 İlçe Nüfusunun Demografik Yapısı

Nüfusun Yıllar İtibariyle Gelişimi

1997 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, 231.826 olan nüfusun büyük bir bölümü tarihi bölge dışında yer alan semtlerde yaşamaktadır. Yıllar itibariyle ilçenin nüfus gelişimi incelendiğinde; (Tablo 4.2) düşüş eğilimi içinde olduğu görülmektedir. 1970'li yıllara kadar idari sınırlarının sürekli değişmesi², gelişmeye uygun alanların kalmaması ve Tarlabası-Dolapdere gibi tarihi konut bölgelerinin fiziksel olarak iyice köhneleşmesi düşüşün nedenleri arasındadır.

Tablo 4.2 Beyoğlu İlçe Nüfusunun Gelişimi

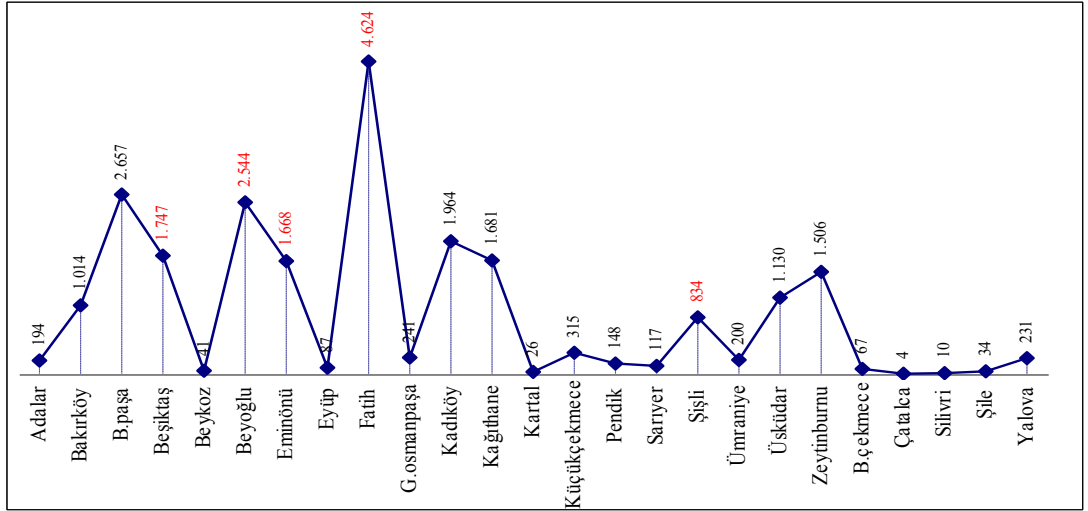
<i>Yıllar</i>	<i>Kadın Nüfusu</i>	<i>Erkek Nüfusu</i>	<i>Toplam Nüfus</i>
1927	148.500	145.525	294.000
1935	113.732	122.409	236.141
1940	119.992	127.260	247.252
1945	125.786	131.305	257.091
1950	-	-	279.238
1955	94.486	113.672	208.138
1960	98.088	118.337	216.425
1965	96.396	122.589	218.985
1970	100.429	125.421	225.850
1975	104.398	126.134	230.532
1980	100.401	122.959	223.360
1985	112.092	133.907	245.999
1990	105.802	123.198	229.000
1997	-	-	231.826

Kaynak: İmar Planı Raporu, 1998

²Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Beyoğlu ilçesi Merkez, Beşiktaş, Kemerburgaz, Şişli ve Taksim bucaklarından meydana gelmektedir. 1930 yılında Beşiktaş İlçesinin kurulması ile Beşiktaş semti ilçeden ayrılırken, daha sonra 1936 yılında Kemerburgaz Bucağı Eyüp ilçesine, 1954'de ise Şişli Bucağı Şişli ilçesine bağlanır.

1990-1997 yılları arasında İstanbul ilçelerinin nüfus gelişimi, merkez ilçelerin nüfus kaybettiğine işaret etmektedir. Beyoğlu, merkez ilçelerden biri olarak genel görünümle uyumlu bir yapı sergilemektedir. İstanbul'da merkez ilçelerdeki nüfus kayıplarına karşılık, kentin çeperlerinde yer alan gecekondü bölgelerinin nüfus kazandığı görülmektedir. (İstanbul Nazım Plan Raporu, 1995)

Şekil 4.4 incelendiğinde; merkez ilçelerin karşı karşıya kaldıkları nüfus kayıplarına rağmen en yoğun kullanımlı alanlar olma özelliklerini korudukları görülmektedir. İlçe sınırları içinde köy yerleşmelerinin bulunmaması ve fiziksel olarak tamamen yapılaşmış bir çevreye sahip olmaları dolayısıyla yoğunluk sıralamasında ilk sırada yer almaktadırlar. Kent merkezinde yer alan ilçelere bakıldığında; Beyoğlu İlçesinin Fatih'ten sonra ikinci en yoğun kullanımlı bölge olduğu görülmektedir. İlçede 1 hektar başına 2.544 kişi düşmektedir.

Şekil 4.4 İlçelerin Yoğunluklarına Göre Büyüklükleri, Kaynak: DİE, 1993

Not: Kırmızı ile gösterilen ilçeler kent merkezinde yer alan ilçelerdir.

Yaş Gruplarının Dağılımı

Beyoğlu ilçesi; yaş gruplarının dağılımı açısından İstanbul geneliyle paralel bir eğilim göstermektedir. (Tablo 4.3) Nüfusun %34'nü 0-17 yaş grubu oluştururken, %47'sini 18-44 yaş grubu oluşturmaktadır. Beyoğlu, bu görünümü ile genç nüfus potansiyeline sahip bir ilçe niteliğindedir. Aynı yaş gruplarında yer alan kadın erkek nüfusu oldukça dengeli dağılmaktadır.

Tablo 4.3 Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Dağılımı

<i>Yaş Grubu Aralıkları</i>	<i>Beyoğlu</i>	<i>İstanbul</i>
0 – 17	34	36
18 – 24	15	14
25 – 34	20	19
35 – 44	12	13
45 – 54	7	8
55 – 64	6	6
65 +	3	4

Kaynak: DİE, 1993

Hane Büyüklüklerinin Dağılımı

Bölgede toplam 53.043 hane halkı bulunmaktadır. Dört kişiden oluşan hanelerin oranı %23 iken, 1-2 kişiden oluşan hanelerin toplamı %23'tür. (Tablo 4.4) Belediyenin hazırlamış olduğu anket sorularında hane halkının büyüklüğüne dair bir soru bulunmamaktadır. Ama çocuk sayısına verilen cevaptan yola çıkılarak şu sonuçlar elde edilmektedir. 3 kişiden oluşan ailelerin oranı %21 iken sırasıyla 4 kişilik aile %34, 5 kişilik aile % 25 oranlarında temsil edilmektedir. DİE verileri ile uyumlu sonuçlardır. Genel olarak kentsel yapıya uygun bir görünüm sunmaktadır.

Tablo 4.4 Hane Büyüklüklerinin Dağılımı

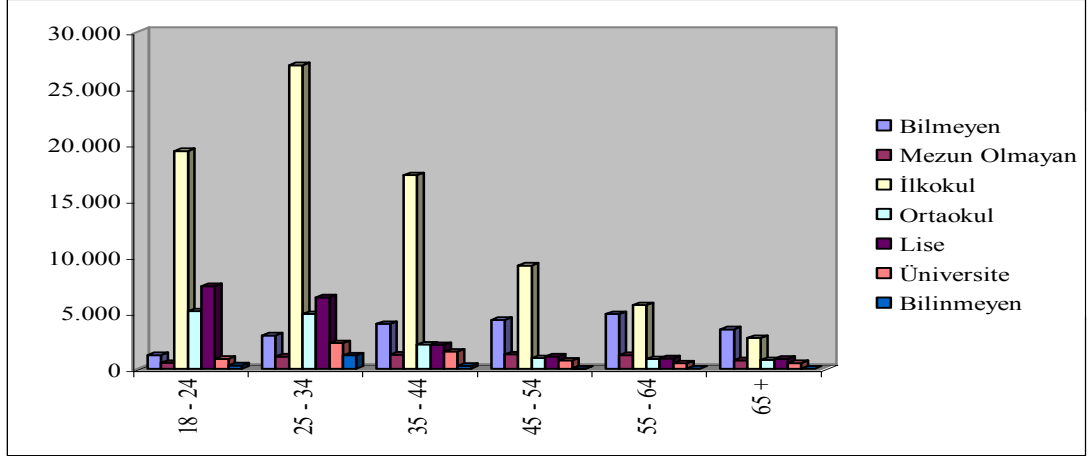
N 53.043	1 Kişi	2 Kişi	3 Kişi	4 Kişi	5 Kişi	6 Kişi	7 Kişi	8 Kişi	9 Kişi	10 +
%	9	14	17	23	16	9	4	2	1	1

Kaynak: DİE, 1993

4.3.2 İlçe Nüfusunun Sosyal Yapısı*Eğitim*

İlçede okuma yazma bilmeyen nüfusun oranı %12'dir. Okuma-yazma bilmeyen grubun içindeki çoğunluğu ise %75'lik oranla kadınlar oluşturmaktadır. Okuma yazma bilen grup içerisinde ise, ilçe ve ülke geneline paralel bir eğilim söz

konusudur. Nüfusun % 58'i ilkokul mezunudur ve bu haliyle bütün yaş gruplarında en baskın olan bloktur. (Şekil 4.5) Üniversite mezunlarıysa, ilçe genelinde %4 gibi düşük bir oranla temsil edilmektedir. Belediyenin yapmış olduğu çalışmanın sonuçları ile kıyaslandığında, paralel bir eğilim gözlenmektedir. Deneklerden %48 ilkokul mezunu, %8,3'ü ise üniversite mezunu olduğunu belirtmektedir. Okur-yazar olmayan deneklerin oranı ise %2,6'dır.

Şekil 4.5 Yaş Gruplarının Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı, Kaynak: DİE, 1993

18-24 yaş grubu içinde ilkokul mezunlarının yüksekliği, genç nüfusun eğitimlerini yarıda bıraktıklarını göstermektedir. Bu durumda ilçenin, yakın gelecekte de eğitim düzeyini koruyacağı söylenebilir.

Köken

Belediyenin memleketiniz sorusuna karşılık verilen cevaplara göre (Tablo 4.5) örneklem grubunun %23'ü İstanbul cevabını vermiştir. Karadeniz Bölgesi kökenli nüfus %36 en ağırlıklı grubu oluşturmaktadır. Bu durum; Karadeniz Bölgesinin genel olarak İstanbul'a göç veren bölgeler arasında ilk sırada yer almasından kaynaklanmaktadır. Ege Bölgesi kökenli denegin olmayışı, bu bölgeden yoğun göç olmadığına işaret etmektedir. Nitekim Ege Bölgesi'nde göç hareketleri daha çok bölge içinde gerçekleşmektedir. İlçede İstanbul ili dışında, Sivas (%9,2) ve Giresun (8,8) kökenli nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı görülmektedir. Memleketinin İstanbul olduğunu ifade eden grup değerlendirme dışı bırakılırsa; bölgede yaşayan nüfusun % 22'si merkez, % 64'ü ilçe (kasaba), %14'ü ise köy kökenli olduğunu ifade etmiştir. Beyoğlu'na göç eden nüfus köylerden daha çok kentsel alanlardan gelip bölgeye yerleşmişlerdir.

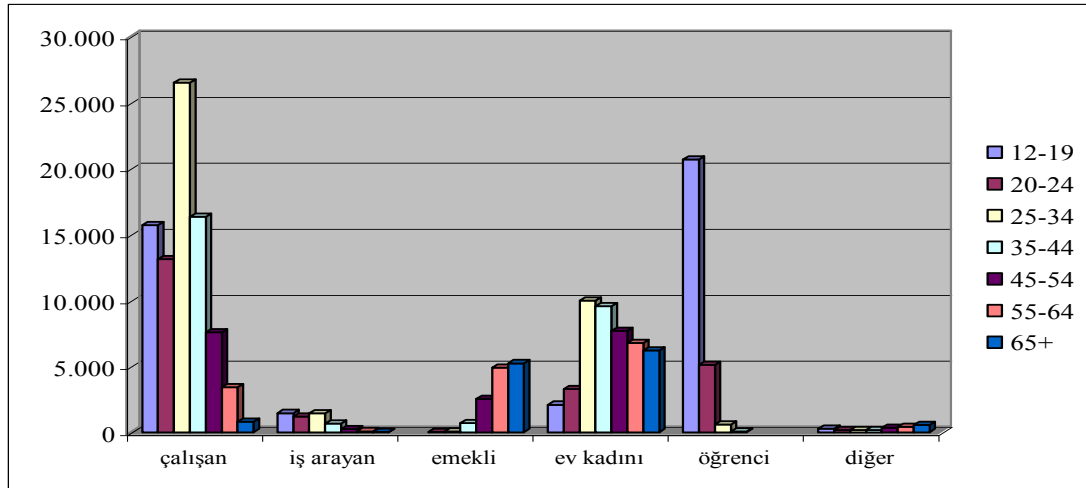
Tablo 4.5 Nüfusun Kökenlere Göre Dağılımı

N =1042	Marmara	Karadeniz	D.Anadolu	G. Doğu	İç Anadolu	Akdeniz
%	23	36	14	4	16	7

Kaynak: Hizmet Ölçüm Araştırması Anket Sonuçları, 2001

4.3.3 Nüfusun Ekonomik Yapısı

İktisaden faal olan nüfus, toplam nüfusunun %39'unu (88.463) oluşturmaktadır. 89.365 kişi olan faal olmayan nüfusun %67'sini ise kadınlar oluşturmaktadır. Faal olmayan nüfus içinde emekliler, ev kadınları ve öğrenciler grubu yer almaktadır. 20-49 yaş grubuna dahil olan nüfusun % 30'u iktisaden faal değildir. (Şekil 4.6) Oran Beyoğlu'nda kadınların işgücü piyasasına katılımının düşüklüğünü göstermektedir.

Şekil 4.6 Faal ve Faal Olmayan Nüfusun Dağılımı, Kaynak: DİE, 1993

İktisaden faal olup son hafta içinde halen çalışan toplam 83,426 kişinin %37'si imalat sanayiinde , %56'sı hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. (Tablo 4.6) İlçe istihdam açısından İstanbul geneliyle oldukça uyumludur. İmalat sanayiinde istihdam edilen nüfusun ağırlığını hala koruduğu ama aynı zamanda hizmetler sektörünün de beklenen gelişimi göstermekte olduğu söylenebilir.

Tablo 4.6 Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı

<i>İktisadi Faaliyet Kolu</i>	<i>Beyoğlu</i>		<i>İstanbul</i>	
	<i>Kişi</i>	<i>%</i>	<i>Kişi</i>	<i>%</i>
Ziraat Avcılık, Ormanlık ve Balıkçılık	594	1	130.322	5
Madencilik ve Taş ocaklığı	40	0	8.009	0
İmalat Sanayi	30.545	27	834.888	23
Elektrik, Gaz ve Su	437	0	10.728	0
İnşaat	5.055	6	224.126	9
Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller	19.718	24	486.177	19
Ulaştırma, Haberleşme, Depolama	5.903	7	167.467	7
Mali Kurumlar, Sigorta Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumları, Yardımcı İş Hizmetleri	5.195	6	179.558	7
Toplum Hiz., Sosyal ve Kişisel Hizmetler	14.295	17	456.245	18
İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	1.644	2	42.443	2
Toplam	83.426	100	2.539.963	100

Kaynak: DİE, 1993

Beyoğlu ilçesinde genel olarak ücretli statüsünde yer alan grubun yoğunlaştığı görülmektedir. (Şekil 4.7, Tablo 4.7) İlçede örgütlü/düzenli ücretli statülü işlerde çalışan hane reisi grubu, tarihi kent merkezi dışında kentin ilk gecekondu bölgeleri olan mahallelerde yoğunlaşmaktadır. Buna karşılık tarihi merkezin boğaza kıyısı olan ve deniz manzarasına sahip mahallelerinin dışında esnek/örgütsüz emek yoğun çalışan grup yoğunlaşma eğilimi göstermektedir.

İlçenin en varlıklı kesimi yine tarihi konut bölgesinde, boğaz kıyısına yerleşmiştir.

Şekil 4.7

Tablo 4.7 Beyoğlu İlçesinde İşyeri Statü Farklılaşması

Bloklar	Özellikleri	Konut Mülkiyeti
<i>Esnek/Örgütsüz</i>	Sosyal güvenlik kurumlarına bağlı olmayan güvencesiz çalışanları kapsamaktadır. Emek yoğun işlerde ücretli ve kendi hesabına çalışan	Sahip-sakin ve mülksüz
<i>Örgütlü/Düzenli</i>	Sendikalı, örgütlü, fordist istihdamın kümелendiğı grup. Sermaye yoğun sanayi çalışanları, kamu işçi ve ücretlileri	Konut sahibi kiracı
<i>Beyaz Yakalılar</i>	MIA Çalışanları, kent merkezinde emlak-sigorta-finans vb. işyerlerinde çalışanlar. Küçük işletme sahipleri, beyaz yakalı ücretliler	En az iki konut sahibi (varlıklı) ve Konut sahibi kiracı
<i>İşveren/Toptancı</i>	Ücretli statüyü hiçbir şekilde içermeyen gruptur. Sanayi ve toptan ticaretin farklı dalları ile büyük kapital gerektiren perakende ticarete işveren ve kendi hesabına çalışan	
<i>Küçük Esnaf/Üreticiler</i>	Küçük ticari kuruluş sahipleri ve üreticiler kendi hesabına çalışan grubun işveren gruba yakın olanıdır.	
<i>MIA Çalışanları</i>	Ücretli yoğun çalışan gruptur. Sağlık, STK, kültür, eğlence vb çalışanlar yoğunluktadır.	Konut sahibi kiracı

Kaynak; Güvenç, 2000a

4.3.4 Çevre –Kullanıcı İlişkisi

İlçe kullanıcılarının % 60'ı 1985 öncesinde bölgeye yerleşmiştir. Son bir yılda göç edenlerin oranının sadece %3 olması (Tablo 4.8) ilçe genelinde dışarıdan nüfus hareketinin yoğun olmadığını göstermektedir. İstanbul ve Beyoğlu'nda oturma süreleri karşılaştırıldığında benzer büyüklükler elde edilmesi bunu desteklemektedir. Daha önce başka bir ilçede oturup oturulmadığı sorusuna nüfusun %73'ünün hayır yanıtı vermesi, bölgeye göçen kişilerin ilk uğrak yerinin Beyoğlu olduğunu göstermektedir. Niçin göç edildiğı sorusuna örneklem nüfusunun % 49'u işsizlik cevabını vermiştir. Beyoğlu ilçesinde gecekondü bölgeleri olarak gelişen Okmeydanı, Örnektepe vb. en yoğun nüfus çeken semtlerdir. Ekonomik nedenler ve aile kararını neden gösterenlerinde eklenmesi ile denilebilir ki, ilçeye göçeden nüfusun yaklaşık olarak %85'i ekonomik nedenlerden dolayı Beyoğlu'na yerleşmiştir.

Tablo 4.8 Kullanıcıların Oturma Süreleri

%	1 Yılda Az	1-5	6-10	11-15	16+
Beyoğlu	2	13	15	10	60
İstanbul	1	9	11	10	69

Kaynak: Hizmet Ölçüm Araştırması Anket Sonuçları, 2001

Daha önce başka bir ilçede oturduğunu söyleyen nüfusun (%27) %41'i kent merkezinde yer alan diğer ilçelerde yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu ilçeler, sırasıyla Şişli, Fatih, Beşiktaş'tır.

İstanbul'da başka hangi ilçede oturmak istersiniz sorusuna Beyoğlu cevabını verenlerin oranı %43'tür. Diğer ilçeler, Kadıköy, Beşiktaş ve Üsküdar gibi kent merkezine yakınında yer alan düzenli konut yerleşimleridir.

4.4 BEYOĞLU TARİHİ BÖLGENİN SÜRECİ İÇİNDE DEĞİŞİMİ

Kentsel sit alanı olarak tanımlanan alanda; ilk yerleşim, geçmişi oldukça eskilere uzanan ve Ceneviz kolonisi olarak gelişen Galata'da başlamıştır. Haliç'in tarihi yarımadaya bakan kısmı Galata, uluslararası liman olması nedeniyle tarihi boyunca etnik ve kültürel açıdan kozmopolit bir yapıya sahip olmuştur. İstanbul'un tarihi yarımada ve Üsküdar'da yaşayan Müslüman Osmanlılardan her zaman farklı bir nüfusu barındıran bölgede 1700'lerdeki tahmini nüfus dağılımına göre, Galata'nın batı ve orta kısımlarındaki Müslümanlara karşın, doğuda Rumlar ve daha az sayıda Ermeniler, Bereketzade ve Mumhane Bölgesinde de Latin ve Musevi kökenli nüfus oturmaktadır. Evliya Çelebi 17. yüzyıla gelindiğinde 18 İslam, 70 Rum, 3 Frenk, 2 Ermeni ve 1 Musevi mahallesi olduğunu yazmaktadır (İmar planı raporu, 1998).

17. yüzyılla birlikte 'Pera Bağları' olarak anılan bölge Galata'nın bir uzantısı olarak gelişmeye başlar. Adından anlaşılacağı üzere henüz bağ evlerinin bulunduğu Pera Batıdaki devletlerle diplomatik ilişkilerin gelişmesi sonucunda, elçiliklerin yerleştiği mekan haline gelir. Elçiliklerin Pera'ya kaymasıyla birlikte, Galata kulesi ile sahil arasında yaşayan bölge sakinleri ile ticaret sebebiyle gelen Avrupalılar ve gayri-Müslim gruplar bölgede toplanmaya başlarlar.

Elçilikler çevresinde, ticari faaliyetlerle uğraşanların konutlarının, dini ve eğitim kurumlarının yer aldığı koloniler gelişir.

18. yüzyılın ortalarına kadar Pera’da Galata’da yaşanan kozmopolit ortama benzer bir yapılanmadan söz etmek mümkün değilken, 19. yüzyılın başından itibaren bu durum değişmeye başlar. Pera için bir dönüm noktası niteliğindedir. Tanzimat fermanının yarattığı konjonktür, başta Levantenler olmak üzere gayri Müslimlerin ve yabancıların etkisini iyice arttırır. Dönemin küresel burjuvazisi oluşturan bu nüfus ile birlikte, modern yaşamı simgeleyen çok katlı apartman konutlar, iş hanları, bankalar, eğlence mekanları, oteller ve büyük mağazalar çevreye hakim unsurlar haline gelir.

1845’te Beyoğlu’nu tarihi yarımadaya bağlayan köprünün inşası ve 1853’te Osmanlı Sultanın Beşiktaş’taki yeni sarayına taşınması, Galata ve Pera’nın daha da prestijli hale gelmesine olanak sağlar ve kentin elit kesimin ofislerinin ve kışlık konutlarının yerleşim alanını oluşturur. Galata bölgesi banka, sigorta şirketleri v.b ile dönemin merkezi iş alanı iken Şişhane’den itibaren Beyoğlu lüks taş konutlarıyla Galata’da çalışan üst düzey grubun yaşam alanıdır. Bu dönemde gayri-Müslim nüfus çoğunluktadır ve Galata, Tünel, Taksim arasındaki bölgede oturmaktadır. Müslüman nüfus ise nispeten daha az yoğun olmakla birlikte, Tophane, Azapkapı sınırından başlayan ve Kasımpaşa’ya doğru olan bölgede yaşamaktadır.

Osmanlı döneminde ayrışma sosyo-ekonomik farklılaşmadan daha çok etnik ve dinsel temelde yaşanmaktadır. Bu nedenle yerleşimleri de bu temelde farklılaşmaktadır. Beyoğlu sosyal, kültürel ve fiziksel açılarından Osmanlı semtlerinden tamamen farklı bir semt olarak özelliğini korumuştur (İmar Planı Raporu, 1998; Dökmeci ve Çıracı, 1990).

20. yüzyıla gelindiğinde, imparatorluktan ulus-devlete geçişle bağlantılı olarak gayri-Müslim nüfusun ülkeyi terk edişi bölgenin sosyal dokusu da değiştirmiştir.

I. Dünya Savaşı yıllarında Balkanlar’dan gelen yoğun göç dalgası ile nüfusta yaşanan artış, Müslümanların lehinde gerçekleşir. Bu durum kentin genelini etkilediği gibi Beyoğlu’nu da etkilemiştir. Levanten, Rum, Ermeni ve Musevilerden oluşan sosyal yapı yavaş yavaş kaybolmaya başlar. Yöredeki çeşitli dinlerden ve kültürlerden en son katılanlar ise Rusya’daki 1917 Devriminden kaçanlar olmuştur.

1923 yılında Lozan antlaşması ile kapitülasyonlar kalkar ve yabancı işletmeler devletleştirilerek yabancı sermaye ülkeden tasfiye edilmiştir. Yabancı büyük firmaların, sigorta şirketlerinin, banker ve tüccarların ofislerinin ve bu grubun konut

alanlarının şekillendirdiği Beyoğlu için yaşananlar ve etkinliğini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Cumhuriyetle birlikte Ankara'nın başkent olması, elçiliklerin yeni başkente taşınmasıyla kentin eski yerleşimcilerini önemli ölçüde kaybeder.

1950'lere kadar eğlence, kültür ve alışveriş mekanlarıyla kentin hala en elit yerleşim yeri olma özelliğini korumuştur. Azınlıklardan boşalan yerlere Cumhuriyetin yeni yeni gelişen burjuvazisi ve aydınlar büyük ilgi gösterirler. Kentin ilk düzenli ve planlı apartmanları bugün Taksim Parkının yerinde bulunan Taksim Kışlasının karşısındaki alana yapılır. Taksim ile Gümüşsuyu arasında yer alan mezarlık kaldırılır ve bölge 1930'lardan sonra apartmanlaşmaya başlar. 1923'ten 1940'lara kadar olan dönem bölgenin en sakin dönemidir (Dökmeci ve Çıracı, 1990).

II. Dünya Savaşı ve sonrasında; Beyoğlu'nun kimliği de yavaş yavaş değişmeye başlar. İlk olarak savaş sırasında yaşanan kıtlıklar ile birlikte karaborsadan elde edilen karlar yeni taşralı zengin tipi yaratır. (İmar planı raporu, 1998) Bu yeni zenginler üst sınıflara intisap arayışı içinde İstanbul'a göç ederler. Buna paralel olarak; niteliği olumsuz yönde değişen, eğlence yerlerinin sayısında artış yaşanır. 1942 yılında yürürlüğe giren Varlık vergisi, 1947'de kurulan İsrail Devleti ve 5-6 Eylül 1955 olayları neticesinde azınlık nüfusunun oldukça büyük bir bölümü kaybolur. Bu süreçte İstanbul'un dinamikleri bambaşka bir İstanbul yaratır. (Belge, 1994) 1950'li yıllar Türkiye kentlerinde hızlı ve büyük bir değişimin başlangıcına işaret etmektedir. Kırsal alandan kopup kente gelen kitlelerle birlikte İstanbul hızlı bir büyüme süreci içine girer. Bölgede alt gelir grubunun oluşturduğu göç nüfusu, yeni yerleştikleri bölgelerde sosyo-ekonomik yapıyla birlikte mekanın da kullanımını değişime uğrattırlar. Beyoğlu birahaneler ve porno sinemalarının ve bunun yarattığı kültürün, hakim olduğu bir bölge haline gelir.

1960 sonrası süreçte, Rumların ve Musevilerin bölgeyi terkleri sonrasında geride kalan binaların hızla harap olmaya başlar. Bölgeyi kullanan nüfusun sosyal dokusu da, duruma paralel olarak değişir.

Tapuda çoğu Rumlara ait gözüken fakat terk edilmiş bu binaların bir kısmı işgal edilmiştir. Mülkiyeti hazine ile ihtilafli hale düşen bu binalar her yıl biraz daha çökmektedir.

1970'lere girildiğinde Beyoğlu kültürel ve ticari merkez vasıflığını şehrin Şişli aksında dizilen semtlere kaptırır ve bölgede oturan zengin aileler özellikle 1974'te Boğaz Köprüsü'nün inşa edilmesinin ertesinde Anadolu tarafında Bağdat Caddesi ekseninde oluşan mahallelere, Avrupa Yakasında Emlak Bankası öncülüğünde planlı şekilde üretilen Levent ve Ataköy gibi yeni yerlere göç ederler. İstiklal Caddesi'nde trafiğin tek yönlü oluşu, trafik tıkanıklığını bir ölçüde azaltmakla birlikte Taksimden Tünele ulaşılabilirliği azalttığı için bu çevrede çöküntü alanları yaratır. Çöküntü haline gelen bu bölgelerde ki düşük kira vb gibi nedenler imalathanelerin gelişimine neden olur (Dökmeci ve Çıracı, 1990). Küçük imalat atölyeleri tüm ara sokaklara yayılır ve buna bağlı olan yan sektör Tarlabası gibi çevre semtlerde gelişir. Bölgede hafif metal sanayiinin de yerleştiği görülür.

Bu kültürel yapıdaki dönüşümün de habercisidir. İstihdam edilen nüfusun niteliği, bölgedeki fuhuş sektörü ile bire bir ilişki içindedir. Bölge tarihi boyunca gelenek olan fuhuş olgusu, resmi ya da resmi olmayan genelevleri ile, sokak fahişeleri ile 1970'lerde zirveye ulaşır. Birçok eski sinema, fuhuş sektörüne dolaylı olarak hizmet veren porno sinemalara ve birahanelere dönüşür.

1980 sonrasının siyasal ve ekonomik gelişmeleri içinde, şehir kentsel yenileme projeleri ile imar operasyonları geçirirken Tarlabası Caddesi bir bulvara dönüştürülür. Taksimden Şişhane'ye doğru sağ kenar binaları uzun tartışmalardan sonra yıkılır.

Galata'nın ticari hayatı da 1980'li yılların ortalarından sonra ciddi bir değişim geçirir. Finans sektörü Bankalar Caddesi'nden Levent-Maslak hattına, ticari faaliyetler Nişantaşı-Şişli bölgesine kayması, son olarak da en büyük hırdavatçılar çarşısı Perşembe Pazarının Perpa'ya kaldırılma planları bölgenin ticari hayatını büyük ölçüde etkilemiştir. Eski Galata'nın en önemli ticaret merkezi Bankalar Caddesi ve Yüksekaldırım bugün daha çok elektrik araç gereçleri satan dükkanlarla dolmuştur (İmar Planı Raporu, 1998).

1980 sonrasında, özellikle de 1990'lardan itibaren semtte bir canlanma görülmektedir. 1990'ların başında İstiklal Caddesi'nin trafiğe kapanması ile birlikte Beyoğlu'nun yeniden şehrin kültür-sanat ve ticaret merkezi özelliğini geri kazanmaya başlaması ve pavyonların Beyoğlu'ndan Esenyurt, Ümraniye gibi kente

eklemlenen ilçelere taşınması, birahanelerin kapanması yeni bir geçiş sürecini başlatmıştır. 1950-1980 arası iyice yoksullaşmış ve köhneleşmeye başlamış arka sokaklar da dahil olmak üzere eski binalar özellikle aydınlar ve sanatçılar tarafından satın alınarak yenilenmeye başlamıştır. 1980’li yılların liberal yapılanmalarına bağlı olarak yabancı sermayenin yönetici kadroları ile birlikte ülkeye gelişinin de yenilenme süreci üzerinde etkisi önemlidir.

İstanbul küreselleşirken MIA’sının yer değiştirmiş olmasının beklenen bir sonucu eski MIA’sının çökmesi olabilirdi. Beyoğlu tamamen çöküntü haline gelmeden kendini yenileme olanağı bulabildiği görülmektedir. Beyoğlu’nun yeni işlevler kazanması ve bu alanın yeniden canlandırılmasında, bu proje etrafında iş çevrelerinin ve aydınların ilgisinin uyandırılabilmesi etkili olmuştur. Toplumdaki orta sınıfların değişik kesimleri, çok çeşitli konut alanlarını seçme eğilimi göstermektedir. Bir kesim Kuzguncuk, Cihangir örneklerinde olduğu gibi, bir tür yeniden canlandırma örneği yaratmaktadır (Tekeli, 2001).

Eminönü ile kıyaslandığında Beyoğlu, tarihsel gelişim içinde uzmanlaştığı bankacılık ve finans sektöründeki yerini korumuş ve hatta hizmet sektöründeki yeni gelişen faaliyet alanlarında da yüksek bir çekim gücü yaratmıştır (Özdemir, 2000).

Bu gelişmelere rağmen bölgede genel olarak pek çok bina boş durmakta ya da atölye ve depo olarak kullanılmaktadır. Yenileme çalışmalarına rağmen Beyoğlu’nda yavaş yavaş çöküntü alanlarının da ilerlediği görülmektedir.

4.5 BEYOĞLU TARİHİ KONUT BÖLGESİ’NDE TOPLUMSAL GRUPLARIN MEKANLA İLİŞKİSİ

Birinci bölümde de tanımlanan alan, farklı nitelikteki konut alanlarının ve farklı nitelikteki kamusal alanların aynı yönetsel birim içinde yan yana fakat ilişkisiz kullanımların gerçekleştiği bir mekandır.

Bu bölümde; alt ve orta-üst gelir grubunun konut alanları olarak tanımlanan bölgeler yaşadıkları değişim süreci dikkate alınarak sosyal ve fiziksel dokuları bağlamında incelenecektir.

4.5.1 Orta, Orta-Üst Gelir Grubunun Konut Bölgesi

Beyoğlu tarihi kent merkezinde yaşayanlar arasında; eşitsizliği ve ayrışmayı derinleştirici gelişmelerden biri, yaşam tarzı ve kültürel tercihleri ile eski orta sınıftan farklılaşan ‘yeni orta sınıfın’ (new middle class) bölgede yarattığı değişim sürecidir.

Özellikle kent merkezlerinin yakın çevrelerini de etkileyerek yeniden yapılanmaya başladığı bu değişim sürecinin bir sonucu olarak; birçok gelişmiş ülke kentinin merkezinde ve yakın çevresindeki konut alanlarında sosyal ve mekansal yenilenme (gentrification) gerçekleşmektedir (Uzun, 2001).

Kendilerini eski orta sınıftan ayıran ve simgesel sermaye stoku yaratmak isteyen bu sınıf, kenti değer verilmesi gereken bir kültürel miras olarak algılamaktadır. Standart orta-sınıf yerleşimlerini sıkıcı bulan bu grup, çeşitliliği ve farklılığı nedeni ile özellikle tarihi kent merkezi içindeki semtleri yaşam alanı olarak tercih etmektedirler (Keyder, 2000). Kentsel mekan içinde genellikle yoksul ailelerin yaşadığı, terk edilmiş, köhnemiş bölgeler yenilenerek yeni sınıfın konut alanı olarak gelişmektedir.

Cihangir Bölgesinin de (Cihangir Mahallesi, Pürtelaş ve Kılıçalipaşa mahallelerinin bazı bölümlerini içine almaktadır.) benzer bir süreç içinde gelişim gösterdiği görülmektedir. 1980 sonrasında, Beyoğlu eski önemini, yeni tüketim kalıplarına cevap veren bir tarzda yeniden tanımlarken kültür-sanat ve eğlence mekanı olarak yeniden gelişim göstermesi, merkezin hemen kenarında yer alan bu konut bölgesinde de değişimi başlatmıştır. Semtin kent merkezine yakınlığı, tarihi binaları ile yarattığı nostaljik görünümü ve en önemlisi de sahip olduğu boğaz manzarası ‘yeni orta sınıf’ için semti önemli kılmaktadır. Özellikle entelektüellerin ve sanatçıların bölgeye yerleşmesinde bu özellikler etkili olmuştur.

Cihangir’de oturan ve Galata’da atölyesi bulunan mimar Behiç Ak genel olarak sanatçı ve entellektüellerin bölgeyi tercih nedenini kültürel ve aynı zamanda maddi birikimlerine bağlamaktadır;

‘Beyoğlu’nda yaşamayı tercih nedenlerimden biri kültürel gereksinimleri karşılayabileceğim bir mekan olması. İkinci önemli bir neden ise maddi birikimlerimin buradaki emlakları karşılıyor olması. İstanbul kent merkezi de Avrupa’dakine benzer bir süreç yaşadı. Şehir merkezindeki konutlar boşaldı ve yerine düşük gelirli, köyden göç etmiş insanlar yerleşti. Slumlaşan bölgedeki emlak değerleri de düştü tabi. Özellikle bizim gibi entellektüeller için

merkezde yaşamak daha caziptir. Oysa çok zenginler için oldukça risklidir. Merkez tehlikeli bir yer olarak algılanır. Birçok işlev içiçedir. Bu yüzden bu kesim tarafından tercih edilmiyor.’

1990 sonrası semte olan talebin artmasıyla birlikte, eski yapılar yenileme ve iyileştirme görürken, manzara gören binaların bir kısmı yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. (Şekil 4.8)

Sosyal dokunun değişimi ve bölgenin değeriçlenmesi; sosyal yaşamın maliyeti arttırdığından eski nüfusun bir bölümü değeriçimin getirdiğı sosyal ve ekonomik baskılar nedeniyle mahalleden ayrılmak zorunda kalmış ya da bırakılmıştır.

Ülker, Pürtelaş ve Bozkurt (Sormagir) sokaklarında yaşayan travestilerin bölgeden uzaklaştırılması bu sürecin bir sonucudur. Cihangir Muhtarı süreci şöyle açıklamıştır:

‘Travestilerin yaşadığı sokağın hemen çevresinde yer alan diğer sokaklardaki binalar 1990 sonrasında değeriçlenmeye başladı. İlgi büyük olduğu için, binaların alım-satım ve kiralama fiyatları çok yükseldi. Bir çok ev dolar üzerinden işlem görmeye başladı. Travestilerden dolayı buradaki evler ucuzdu. Bina sahiplerinin de bu durum dikkatini çekti. Bir gecede, ahlak bahane edilerek mahallelilerin baskisiyle yerlerin edildiler. Onlardan kalan evlere ise daha düşük gelirli entellektüeller ve üniversite öğrencileri yerleşti.’

Nitekim travestilerin yaşadığı ve düşük emlak fiyatlarına sahip binalardan oluşan bu sokakların, hemen çevresinde gerçekleşen değeriçimden ve yarattığı kentsel ranttan etkilenmemesi mümkün gözükmemektedir. Bölgede yaşayan insanlar rant baskısını ifade etmektedirler. Behiç Ak;

‘Cihangir ‘de büyük bir rant var. Merkezde birbiriyle çelişen fonksiyonlar agresif şekilde birbirini etkileyerek büyümeye çalışıyorlar. Bir yandan iş merkezleri ve hastahaneler bir yandan kafe-barlar sınırlı alanda genişlemeye çalışıyor. Diğer yandan da bölgeye 1990 sonrası konutlar gelmeye başladı. Büyümeye başlayan bu fonksiyonlar arasında çatışma çıkıyor.’

diyerek merkezde yer almak isteyen farklı fonksiyonların birbirini nasıl etkilediğini ifade etmektedir. Nitekim soylulaştırma (gentrification) sürecini yaşayan semtlerin karşıkışıya kaldığı sorunlardan biri, ticari aktivitelerin konutları kaçırarak şekilde genişlemeye başlamasıdır. Bölgede yaşayan mimar Nazir Korkmaz Cihangir’in Ortaköy’de yaşanan sürece benzer bir eğilim içine girdiğini ifade etmiştir;

Şekil 4.8

‘Bir yerin değeri kazanması tahrip sürecini de beraberinde getiriyor. Örneğin Ortaköy bir dönem sanatçı atölyelerinin ve konutlarının bulunduğu bir yer iken bugün barların ve lokantaların mekanı haline geldi. Dengesiz şekilde ticarileşen alanlar konutların kaçmasına neden oldu. Bugün Ortaköy Meydanı öldü diyebiliriz.’

Aydınlar ve sanatçılar dışında bölgede yabancı nüfusun varlığı dikkat çekicidir. Cihangir, 1980 sonrası İstanbul’a gelen yabancı sermayenin kadrolarının yerleştiği semtlerden biridir. Özellikle manzaraya sahip olan binaların bir kısmı yıkılarak yerine yenileri inşa edilmiştir.

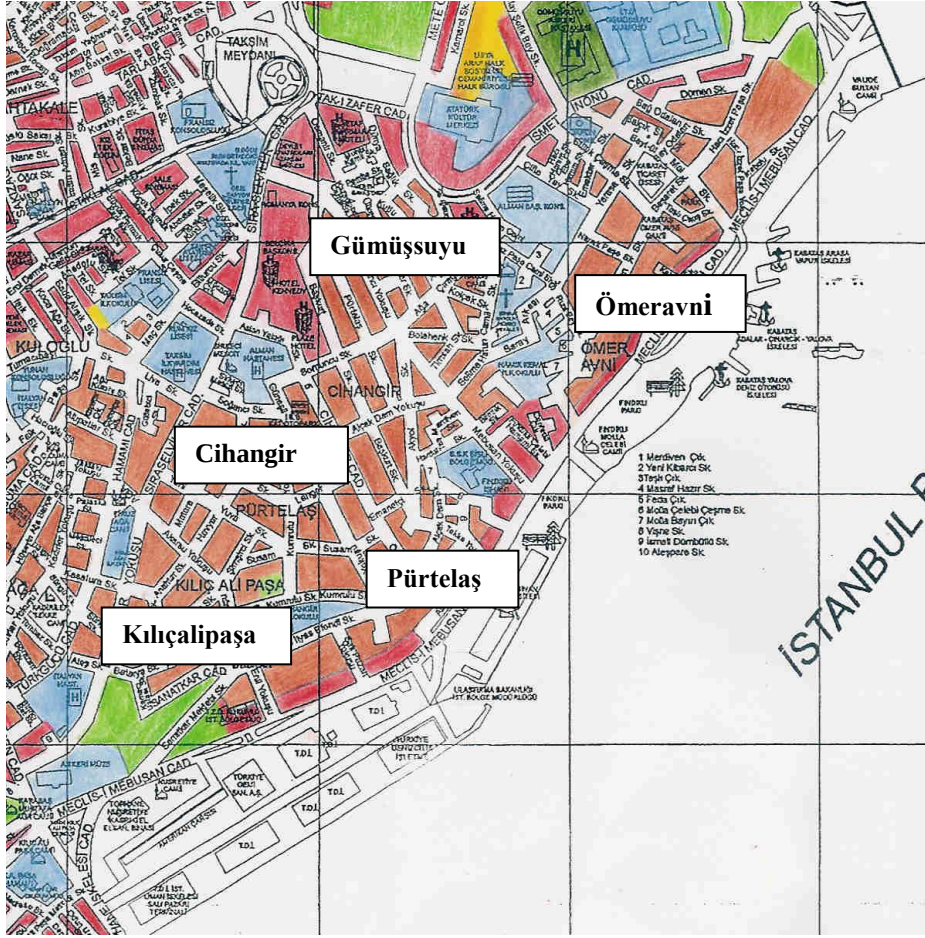
Emlak ofislerinin sayıca fazlalığı bölgenin hareketli yapısını göstermektedir. Lüks ticari aktivitelerin de yer almaya başladığı bölgede, kafeler, restoranlar, antikacılar ve otellerin sayısı 1990’lardan itibaren artmaya başlamıştır.

Cihangir Semtinde yaşayan nüfusun profili de oldukça çeşitlilik arz etmektedir. Cihangir Muhtarı yaşayan nüfusu farklılığını şu şekilde ifade etmiştir;

‘Cihangir Caddesi, Akyol ve Susam Sokağı’nın güneyi boyunca üst gelir grubu yaşarken (çoğunluğunu yabancılar oluşturmaktadır), kuzeybatıda Alman Hastanesi çevresinde, kuzeydoğu’da Bozkurt ve Pürtelaş Sokakları ile Kazancı yokuşu boyunca görece daha düşük gelirli bohem tarzda yaşayan topluluklar yaşamaktadır.’

Bölgenin Tarihsel Gelişim Süreci Ve Çevresel Nitelikleri

Orta, Orta-üst sınıfın konut alanı olarak tanımlanan bu bölge; Gümüşsuyu, Cihangir, Ömeravni, Kılıçalipaşa ve Pürtelaş Mahallelerinden oluşmaktadır. Şekil 4.9 arazi kullanımını ve mahalleleri göstermektedir. Ortalama olarak 20.000-25.000 kişinin yaşadığı bölge tamamen homojen bir yapı sergilemez. Bölge içindeki mahalleler, tarihsel gelişim süreci içinde farklı dinamiklerin etkisi ile gelişme göstermişlerdir.

Şekil 4.9 Orta, Orta-Üst Gelir Grubunun Konut Alanı

Taksim'den başlayarak Ayaspaşa ve Gümüşsuyu semtlerini kapsayan, Fındıklı'dan sahile kadar uzanan alanlar; Osmanlı döneminde kentin büyük mezarlığı olarak kullanıldığından konut alanları oldukça sınırlı bir gelişim göstermiştir. Tanzimat sonrasında ise Batılılaşma gelişmelerine paralel olarak mezarlığın bir kısmı kent parkına çevrilirken, bir kısmı yabancıların, levantenlerin yaşadığı bölge olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Asıl gelişme 1925 yılları sonrasında gerçekleşir. Mezarlığın tamamı kaldırılarak, bölge yapılaşma süreci içine girer. Semtte varolan binaların büyük bir kısmı, 1925 sonrası dönemin ürünüdürler. Beyoğlu'nun diğer konut alanlarında yaşanan dönüşüm süreçlerine karşılık Gümüşsuyu'nun sahip olduğu sosyal yapıyı kaybetmediği ve büyük ölçüde koruduğu görülmektedir.

Ömer Avni Mahallesi ise, Osmanlı döneminde Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bir bölgedir. Bu yüzden Beyoğlu'nda (Pera) yaşanan süreçten farklı bir gelişim göstermiştir. Konutların (Gayri-Müslimlerin terki sonucu) boşalması olgusu ile karşı karşıya kalmadığından köhneleşme yaşamamıştır. Cumhuriyet sonrasında ahşap evlerin yerini apartmanlar almaya başlamıştır.

Cihangir semtiyse, diğer mahallelerin aksine daha eskilere uzanan bir geçmişe sahiptir. Semt, 19. Yüzyılda Pera'nın hemen kenarında konut bölgesi olarak gelişme göstermiştir. Bu dönemde; sakinlerin çoğunluğunu Gayri-Müslimler oluşturmaktadır. Yerleşimcilerinin kenti terki sonrasında boşalan konutlar, hem yüksek hem de düşük gelirli hane halkları tarafından doldurulur. Bohem burjuvazinin ve entelektüellerin yaşadığı semt niteliğindedir. 1950-1960'lı yıllarda, palas tipi geniş ve lüks konutlar inşa edildiği ve orta-üst gelirli ailelerin yoğunlaştığı görülür. 1970'ler bölgedeki orta-üst sınıfın konut alanının Şişli aksına kaydığı ve yine 1974'te 1. Köprü'nün açılışıyla birlikte göç sürecinin hızlandığı bir dönem başlamıştır. Bu aileler Anadolu yakasında Bağdat Caddesi üzerinde konumlanan yerlere, Avrupa yakasında ise Levent'e göç ederler. Bölge diğer yandan da köyden göçen nüfusun yerleştiği bir alandır. Fuhuş ve fuhuşla bağlantılı sektörler semtte baskın hale gelir. Yaşanan tüm bu gelişmeler, bölgede sosyal dokuyu değiştirirken, fiziksel köhneleşmeyi beraberinde getirmiştir. Üst gelir grubuna mensup son kullanıcılar da bölgeyi terk etmiştir. 1980-1990 arası yaşanan sürecin etkilerinin arttığı dönemdir. Bu yıllar arasındaki yoğun suç artışı, semtin geçirdiği değişimin kanıtı niteliğindedir. 1990'lara gelindiğinde ise, yenilenme süreci içinde bölgede hareketlilik göze çarpmaktadır.

Genel olarak konut fonksiyonunun ağırlıklı olarak yer aldığı bölgede, Sıraselviler, İnönü ve Meclisi Mebusan-Necatibey Caddesi boyunca yer alan binalarda ticaret fonksiyonu ve ofisler de yer almaktadır.

Konutların yoğunlaştığı bölgede bina kat yükseklikleri genel olarak 2 ile 8 kat arasında değişmektedir. Tamamıyla apartmanlaşmış bir yapı sergileyen bölge yoğun olarak 3-4 ve 5-6 katlı binalardan oluşmaktadır. Cihangir semtinde 19. Yüzyılın ikinci yarısının son dönemlerinde yapılmış olan az sayıda binaların yanı sıra, geçirdiği yangınlar sonrasında 1925-1935 yılları arasında inşa edilmiş binalar mevcuttur. Bu binalar dönemin kat imarı şartlarına göre 3+1 ve 4+1 şeklinde ve

topografyaya uygun inşa edilmiş bitişik nizam apartmanlardır. Bölgede aynı zamanda, 1950–1965 yılları arasında inşa edilen palas tipi apartmanlar da yer almaktadır. Kuzeyde Taksime kadar olan bölüm genel olarak 1950-1965 yılları arasında inşa edilen binalardan oluşmaktadır. Cumhuriyet öncesi Pera'nın aksine Müslüman nüfusun yerleşim bölgesi olan Ömer Avni mahallesi ahşap konakların yoğun olduğu bir bölge iken Cumhuriyet sonrası ise çoğunlukla ahşap yapılar, 5-6 katlı apartmanlara dönüştüğü görülmektedir. Tarihi binaların yapım cinsi kagir iken, daha sonraları inşa edilen binaların büyük bir kısmı betonarmedir. (Şekil 4.10, 4.11)

Binaların fiziksel olarak durumları ise oldukça çeşitlilik arz etmektedir. Ada, sokak ve aynı sokak içinde farklılık gösteren bina kaliteleri homojen bir doku sergilemese de bölge sınırları içinde köhneleşmiş bina yok denecek kadar azdır. Manzaraya sahip bölgelerde ve rantın yüksek olduğu sokaklarda yer alan binalar fiziksel olarak yenilenmiş ya da iyi durumdayken, ara sokaklara doğru kalite nispeten düşmektedir.

Bölgedeki yenileme çalışmalarının bir ayağını da Beyoğlu Belediyesinin yürüttüğü Güzel Beyoğlu Projesi oluşturmaktadır. Bu amaçla bölgede, cephe tadilatları ve boyamaları yapılmaktadır. Cihangir Mahallesi sınırları içinde yer alan Oba Sokak pilot bölge seçilmiş ve sokakta yer alan bütün binaların cepheleri yenilenerek kaldırım düzenlemeleri, peyzaj çalışmaları yapılarak aydınlatma donatıları vb ile çevre zenginleştirilmiştir.

Bölgenin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Bu bölümde kullanılan sayısal veriler, Beyoğlu Kentsel Sit Alanı 1. Etap 1/1000 Uygulama İmar Planlama çalışmaları için yapılmış olan hane halkı ve konut anket sonuçlarından derlenmiştir. Örneklem büyüklüğünü; 255 hane halkı ve toplam 747 kişi oluşturmaktadır. Çalışma içinde ele alınacak mahalleler, Gümüşsuyu, Cihangir, Pürtelaş, Kılıçalipaşa, Ömeravni'dir. Kentsel Sit Alanı içinde konut yoğun kullanım bölgelerinden biri olan bu alanın kullanıcıları çoğunlukla orta-orta üst gelir grubu üyeleridir.

Şekil 4.10

Şekil 4.11

Hane Halkı Kompozisyonu

Bölgenin hane halkı yapısına, kentsel görünümle oldukça uyumlu bir yapıya sahiptir. Hane halklarının büyük bir çoğunluğunu çekirdek aileler (%90) oluşturmaktadır.(Tablo 4.9) Ortalama aile büyüklüğü 2,9'dur. Bölgede yaşayanların % 50'si evli, % 42'si bekar ve %8 'i dul veya boşanmıştır.

Tek ve iki kişi yaşayan (ağırlıklı olarak çocuksuz çiftlerden oluşmaktadır) hanelerin örneklem grubu içindeki büyüklüğü, 1980 sonrası toplumsal yapıdaki değişimi destekler niteliktedir. Eskinin orta sınıfından farklılaşan bu sınıfın (new middle class) en önemli karakteristiklerinden birisi genellikle, bekar ve çocuksuz çiftlerden oluşmasıdır. Mahalle muhtarları ile yapılan görüşmelerde; özellikle tek yaşayan nüfusun yoğun olduğu ifade edilmiştir.

3-5 kişiden oluşan hane halklarının oranı %53'tür. Çocuklu ailelerden oluşan bu grubun oransal olarak büyüklüğü, ülkenin toplumsal ve kültürel yapısına bağlı bir durumdur. Türkiye'de bireyselleşme süreci batılı ülkelerdeki kadar hızlı bir gelişme göstermemiştir (Keyder,2000).

Tablo 4.9 Hanehalkı Bileşimi

<i>Hane Büyüklüğü (%) n = 255</i>			<i>Hanedeki Aile Sayısı (%) n = 255</i>		
1 – 2 Kişi	3 – 5 Kişi	6 ve üstü Kişi	1 Aile	2 Aile	Öğrenci
43	53	4	90	6	4

Kaynak: 1/1000 Uygulama İmar Planı Analitik Etüt Anket Sonuçları, 1998

Yaş Kompozisyonu

Yaşanan süreci destekleyen diğer bir veri ise ortalama yaş büyüklüğünün 36 olmasıdır. Bölgede yaşayanların %46'sı 31-65 yaş grubu içinde yer almaktadır.

Tablo 4.10 Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

<i>Yaş Grupları (%) n = 747</i>					<i>Cinsiyet Dağılımı (%) n = 747</i>	
0 – 15	16 – 30	31 – 45	46-65	65 ve üstü	Kadın	Erkek
17	27	27	19	10	50	50

Kaynak: 1/1000 Uygulama İmar Planı Analitik Etüt Anket Sonuçları, 1998

Köken

Doğum yeri demografik yapının önemli bir göstergesidir. Bölge nüfusunun %52'si İstanbul doğumludur. Bölgeye, 1950 öncesinde göç edenlerin oranı %7, 1950 sonrası göç edenlerin oranı ise %51'dir. (Not: 255 hane halkına yöneltilen soruda, toplam 107 kişi (%42) yanıt vermemiştir. Eksik veri yorum yapmayı zorlaştırmaktadır.) İstanbul doğumlu yerleşimcilerinin oranının yüksekliği; bölgenin kentin eski bir yerleşim yeri olmasının yanı sıra, çok daha önce İstanbul'a göç etmiş hane halklarının çocuklarının varlığına bağlanabilir.

Hane halklarının (n=255) ilk geldiği bölgelerin dağılımında; Marmara Bölgesi kullanıcıları en ağırlıklı grubu oluşturmaktadır. Marmara'dan sonra sırasıyla, en yoğun İç Anadolu ve Karadeniz Bölgesinden göç almıştır. (Tablo 4.11) Doğu ve özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise nispeten az yoğunlaşmaktadır. Bölgenin, 1990 sonrasında İstanbul'a doğudan yaşanan zorunlu göçten etkilenmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim, yerleşik toplumsal coğrafya, göç edenlerin kente eklemelenme biçimlerini yönlendiren, tanımlayan bir mekansal matris işlevi görmektedir (Güvenç, 2000a). Göçte kente gelen kişi için, akrabalık, hemşehrilik üzerine kurulu dayanışma ilişkilerinin varlığı oldukça önemlidir. Daha önce kente göç etmiş olanlar, yeni gelenler için bir anlamda öncü pozisyonundadır. Doğu bölgelerinin ağırlıklarının nispeten azlığı kente yeni göçenler için bölgedeki yerleşik toplumsal coğrafyanın uygun olmadığını göstermektedir.

Tablo 4.11 Kökene Göre Dağılım

<i>n</i> 255	<i>Marmara</i>	<i>K.deniz</i>	<i>Doğu</i> <i>Anadolu.</i>	<i>G. Doğu</i> <i>Anadolu</i>	<i>İç</i> <i>Anadolu</i>	<i>Akdeniz</i>	<i>Ege</i>	<i>Yurt</i> <i>dışı</i>
%	50	11	9	2	15	3	5	5

Kaynak: 1/1000 Uygulama İmar Planı Analitik Etüt Anket Sonuçları, 1998

Örneklem grubunun (n=747) % 63'ü merkezde, % 30'u kasaba, % 7'si ise köyde doğduğunu belirtmiştir. Bölge bu oranlara göre, büyük oranda kent kökenli nüfusu barındırmaktadır. Bu ülke genelinde yaşanan bir gelişmenin, yani köyden kente göçün yanı sıra kentlerden de büyük şehirlere göçün olduğunu göstermektedir.

Bölge, kentlerin ekonomik ve kültürel olarak nitelikli nüfusunu çekmektedir. Nitekim İstanbul’la ilgili yapılan araştırmalar, özellikle son dönemlerde, İstanbul’a gelenlerin sadece köylüler olmadığını, buna karşılık, ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen kentlilerin çok daha ağırlıklı olduğunu göstermektedir. Kentsel nüfusunu kaybeden bu yerleşimler aynı zamanda ekonomik , kültürel ve toplumsal birikimlerini İstanbul gibi büyük kentlere aktarmak zorunda kalmışlardır. (Tüsiad,1999) Yaşanan bu süreç, ülke genelinde bölgeler ve kentler arasında yaşanan eşitsizliği ve ayrışmayı derinleştirici niteliktedir.Cihangir Bölgesinin yaşadığı göç süreci ile oldukça bağlantılı bir durumu yansıtmaktadır.

Eğitim Düzeyi

Eğitim düzeyi, bireyin toplumsal konumu belirleyici önemli bir sosyo-ekonomik değişkendir. Bölgede yaşanan sosyal ve mekansal yeniden yapılanma sürecinin anlaşılması ve kullanıcıların statüsünü belirlemek açısından önemlidir.

Anket sonuçlarına göre; bölge sakinlerinin %50’sini lise ve üniversite mezunları oluşturmaktadır. Bölge bu görünümüyle, ülke ve ilçe geneliyle anlamlı ölçüde farklılaşmaktadır. Vasıflı işgücü statüsüne uygun nüfus yapısına sahip olan bölge, kentin formel işgücü piyasasını besleyici niteliktedir.

Mahaller bazında nüfusun eğitim düzeyine bakılacak olursa (Tablo 4.12); anket sonuçlarını doğrular nitelikte olduğu görülmektedir. Hatta üniversite mezunları toplam nüfus içinde daha büyük oranlarda temsil edilmektedir. Pürtelaş ve Kılıçalipaşa Mahalle muhtarlarından, istatistiki bilgiler elde edilememiştir. Bölge sakinlerinin eğitim düzeyleri ile ilgili olarak üniversite mezunlarının yoğunlukta olduğu yanıtını vermişlerdir.

Tablo 4.12 Mahallerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

	(%)					
Mahalleler	O-Y Değil	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite
Ömer Avni	4	18	13	9	22	34
Cihangir	2	16	16	12	19	35
Gümüşsuyu	1	1	25	8	21	44

Kaynak: Muhtarlık Nüfus Kayıtları, 2002

İşgücü Yapısı

Meslek ve işyerindeki statü açısından değerlendirildiğinde; çalışanların (339 kişi) % 55'nin ücretli, %20'sinin kendi hesabına çalıştığı buna karşılık işveren statüsündeki kişilerin sadece % 2 oranında temsil edildiği görülmektedir.

Tablo 4.13 Mesleklere Göre Dağılım

<i>n</i> 339	<i>İşçi</i>	<i>Memur</i>	<i>Hizmet</i>	<i>Emekli</i>	<i>Serbest</i>	<i>Esnaf</i>
%	12	8	22	24	29	5

Kaynak: 1/1000 Uygulama İmar Planı Analitik Etüt Anket Sonuçları, 1998

Bölgede serbest olarak çalışanlar en ağırlıklı grubu oluşturmaktadır.(Tablo 4.13) Oldukça geniş bir kapsamda ele alınabilecek olan bu grup içinde, beyaz yakalı kendi hesabına çalışanların olduğu söylenebilir. Nitekim eğitim düzeyi yüksekliği, beyaz yakalı istihdam için ön koşullardandır.

Çevre Kullanıcı İlişkisi

Mülkiyet durumuna bakıldığında kiracılık oranının %40 olduğu görülmektedir. Kiracılık oranı nispeten düşüktür. Fakat Cihangir Mahalle muhtarının;

‘ Oldukça hareketli bir semt burası. Durağan değil. Bir sürü insan taşınır, ayrılır. Özellikle üniversite öğrencileri ve yabancılar.’

sözleri bölgenin aslında durağan olmadığını yaşayan nüfusun sürekli değiştiğini göstermektedir. Öğrenciler ve yabancılar hareketliliği sağlayan en önemli gruplardandır.

Aynı zamanda, bölgede yaşayanların %53'nün, 0-5 yıldır konutunu kullanıyor olması (Tablo 4.14), bölgenin hareketli bir yapıya sahip olduğunu ve merkezde yer alan konut-dışı fonksiyonların yoğunluğuna ve etkisine rağmen hala konut alanı olarak tercih edildiğini göstermektedir.

Tablo 4.14 Konutta Oturma Sürelerine Göre Dağılımı

<i>n</i> = 255	0-5	6-10	11-15	16-20	21-30	30 +
%	53	21	15	2	9	0

Kaynak: 1/1000 Uygulama İmar Planı Analitik Etüt Anket Sonuçları, 1998

Nüfusun %50 si daha önce ya aynı ya da başka bir mahallede yaşadığını ifade etmiştir. Bölge içinde hareketliliğin yüksek olduğu görülmektedir. %34'ü başka bir ilçede iken, %16'sı başka bir ilden bölgeye yerleşmek için gelmiştir.

Niçin bölgede oturmayı tercih ettiklerine bakılacak olursa; işe yakınlık ve ulaşım kolaylığı başlıca nedenler arasındadır. (Tablo 4.15) Nüfusun %30'u bu nedenlerden dolayı tercih ettiğini ifade etmiştir.

Tablo 4.15 Bölgede Oturmayı Tercih Nedenleri

<i>n</i> 255	<i>İş Edinme Kolaylığı</i>	<i>Konut Edinme Kolaylığı</i>	<i>İşe Yakın</i>	<i>Ulaşım Kolay</i>	<i>Kira Uygun</i>	<i>Akraba- hemşeri</i>	<i>Çevreden dolayı</i>
%	9	26	17	13	4	19	11

Kaynak: 1/1000 Uygulama İmar Planı Analitik Etüt Anket Sonuçları, 1998

Bölgede yaşayanların en büyük sorun olarak nitelendirdikleri faktörse; gürültü ve çevre kirliliği olmuştur. (Tablo 4.16) Kent merkezinde konut dışı aktivitelerin yoğunluğu konut alanları için bir çok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir.

Başka bir yere gitmek isteyip istememe sorusuna ise deneklerin % 67'si hayır cevabını vermiştir. Genel olarak kent merkezinde yer alan düzenli yerleşik bir konut alanı olması nedeniyle bölge tercih edilmektedir.

Tablo 4.16 Bölgeyle İlgili Şikayetleri

<i>n</i> 255	<i>Çirkin Yapılaşma</i>	<i>Gürültü</i>	<i>Trafik</i>	<i>Otopark</i>	<i>Çevre Kirliliği</i>	<i>Yol yetersiz</i>	<i>Diğer</i>
%	6	39	7	2	30	3	13

Kaynak: 1/1000 Uygulama İmar Planı Analitik Etüt Anket Sonuçları, 1998

Göç etmek isteyen gruptaysa; %50'si çevreden dolayı bölgeden ayrılmayı istemektedir. Nereye göç etmek istersiniz sorusuna ise, başka mahalle olarak yanıt veren denek oranı yalnızca %2'dir. (Tablo, 4.17) Beyoğlu ilçesinde başka herhangi bir mahalleye yerleşmek istememeleri, yaşadıkları bölgenin diğer mahallelere oranla daha iyi olduğunu düşünüyor olmalarından kaynaklanıyor olabilir. (Mahaller arasında yaşanabilirlik kıyaslaması da kendi mahallelerini tercih ettiklerinin göstergesidir.) %44'ü başka bir ilçeye taşınmak isterken, %27'si başka bir ile taşınmayı tercih etmektedir. Başka bir ilçeye göç etmek istemesinin nedeni çevreden dolayı olabilir. Kent merkezinde yer alan bölge, yeşil alan azlığı, kirlilik, gürültü, kalabalık vb. ile karakterize olmaktadır. Bu anlamda kent merkezinden uzaklaşma isteği ile ilgili bir durumdur.

Behiç Ak;

‘Cihangir’de hem işyeri, hem eğlence hem üniversite hem de konut birlikte. Şehrin tam merkezi birbiri ile örtüşmeyen, çelişen fonksiyonlarca tamamen işgal edilmiş. Bu durumda burdan konut kaçır. Eğer böyle devam ederse ben ayrılmayı düşünüyorum. Ve yeniden ölü mekanlar oluşacak. Şehre ait strateji yoksunluğundan kaynaklanıyor hepsi.’

ifadesiyle merkezin en önemli sorunlarından birini dile getirmiştir.

Tablo 4.17 Nereye göç etmek istersiniz?

<i>n</i> 85	<i>Başka Mahalle</i>	<i>Başka İlçe</i>	<i>Başka İl</i>	<i>Diğer</i>	<i>Cevap yok</i>
%	2	44	27	13	14

Kaynak: 1/1000 Uygulama İmar Planı Analitik Etüt Anket Sonuçları, 1998

Bölgede yaşayan nüfusun % 92'si oturduğu konuttan memnun olduğu söylemiştir. Semt, çevresinden ve konutundan memnun kullanıcı profiline sahiptir. Bölgede yaşayan nüfus verdikleri cevaplar doğrultusunda, koruma bilincine sahip bir topluluk özelliği göstermektedir. (Tablo 4.18) Nitekim Cihangir Güzelleştirme Derneği çatısı altında semt sakinlerinin eylemleri bunu kanıtlar niteliktedir. Dernek Başkanının aktardıkları bu konudaki aktif eylemlerini kanıtlar niteliktedir;

‘Alman Hastanesi’nin genişlemek için ikinci derece tarihi eser olarak tescillenmiş bir binanın yıkmasını engellemek üzere, bina önünde bir toplantı düzenledik. Aslanyatağı Sokak’ta düzenlenen bu

toplantının amacı Alman Hastanesi'nin genişlemek için tarihi binayı yıkmasını protesto etmektir. Alman hastanesinin faaliyetlerini Cihangir taşıyamayacak hale geldi. Yıkıldığı binaların yerine yeni bir bina yapamaz, ancak aynıısını yapabilir. Elllerinde yıkım kararı da yok. Cihangirli olarak hastanenin çevreye verdiği rahatsızlığı engellemek için artık her koldan çalışacağız. Hastanenin faaliyetlerini sürdürürken çevresine bu kadar saygısızca davranmasını kabul edemiyoruz.'

Tablo 4.18 Eski eser binaları korumaya değer buluyor mu?

	<i>Ev Sahibi</i>		<i>Kiracı</i>	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
%	95	5	96	4

Kaynak: 1/1000 Uygulama İmar Planı Analitik Etüt Anket Sonuçları, 1998

Eski binaların yıkılıp yerine modern apartman yaptırma sorusuna ise büyük çoğunluk güzelliğin yok olacağı cevabını vermiştir.(ev sahipleri %91, kiracılar %93)

4.5.2 Alt Gelir Grubunun Konut Bölgesi

Yeniden yapılanma süreci içerisinde metropollerin karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan biri, kentin belirli bölgelerinde giderek yoğunlaşan yoksulluk olgusu olmuştur. İstanbul'da özellikle 1980 sonrasında, yoksulluklarını sürekli olarak gelecek kuşaklara aktaran bir metropol haline gelmiştir.

Güvenç ve Işık'ın (1996) 1990 Türkiye Genel Nüfus Sayımı sonuçlarını kullanarak, İstanbul'da kentsel toplumsal peyzajların çıkarılması üzerine yaptıkları çalışmalar sonucunda, kentin en yoksul ve en güvencesiz kesimlerinin kent merkezinde yer alan ilçelerde yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır. (Şekil 4.7) 'Haliç'in güneyinde; Eminönü, Balat, Fener, Eyüp kuzeyinde; Cihangir, Kasımpaşa, Dolapdere, Söğütözü ekseninde iki paralel kuşakta yoğunlaşmışlardır' (Güvenç, 2000b). Statü-mülkiyet temelinde yapılan sınıflamada³ ücretli, kendi hesabına çalışan statü gruplarının ve bunların dışında kalan emekli, öğrenci, geçici işler yapanlar ve tutunamayanlar olarak tanımladıkları 'diğerleri' grubunun mülksüzlerinin; geçiş alanlarında birlikte

³ Konut mülkiyeti -statü matrisi

<i>Konut Mülkiyeti /Statü</i>	<i>En az iki konutlu (varlıklı)</i>	<i>Sahip-sakin</i>	<i>Konut sahibi kiracı</i>	<i>Mülksüz</i>
Ücretli İşveren Kendi Hesabına Çalışan Diğerleri				

Kaynak: Güvenç, 1996

yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bölgeler diğer statü grupları tarafından ya tamamen terkedilmiştir ya da eksik temsil edilmektedir. İstanbul bu özelliği ile diğer metropollerle benzer bir eğilim içerisinde.

Genel olarak, kentin merkezinde konumlanan bu yerleşimler sanayileşmiş Batılı ülkelerde çoğunlukla ülke dışı nüfus (yabancılar ve göçmenler) tarafından, belirli bir gelişme düzeyinin altında olan sanayileşme aşamasındaki ülkelerde ise ülke içi yoksul nüfus tarafından işgal edilir.

ABD’de; 1980 sonrasında kentsel yoksulluğun yaygınlaştığı ve özellikle Washington, Boston ve New York gibi eski kentlerin iç mahallelerinde yaşayan nüfusun ki büyük çoğunluğunu beyaz-dışı nüfus oluşturur, toplumun geri kalanından hem fiziksel mekan hem de sosyal ilişkiler düzeyinde tamamen koptuğu görülmektedir (Teitz, 1998).

İstanbul metropolünün merkezinde yer alan bu konut alanı, yoksulluğun sürekli olarak yoğunlaştığı bir bölgedir. Şekil 4.12’de gösterilen bölge; Tarlabası Bulvarı ile Dolapdere-Bahariye Caddeleri arasında kalan alanda yer almaktadır. (Şekil 4.13) Kasımpaşa ve Dolapdere’ye inen eğimli arazi üzerine kurulu olan bu yerleşim alanı, yoğun olarak metropolün alt-gelir grubu tarafından kullanılmaktadır. Bölge tekdüze, homojen bir yapı sergilemez. Kendi içinde sosyo-ekonomik olarak farklılaşan bölgelerin fiziksel dokusu da yaşanan durumu yansıtıcı özelliktedir. Yoksulluğun kendi içinde parçalandığı ve hiyerarşik bir yapıya sahip olduğu bölgede bu katmanlar arasında da ayrışmanın ve kopmanın gerçekleştiği söylenebilir.

Ömer Hayyam Caddesi, bir anlamda ayrışmada sınır görevi görmektedir. Ömer Hayyam – Şişhane arasında kalan konut bölgesi Tarlabası’na kıyasla ekonomik açıdan daha iyi bir konumdadırlar. Tarlabası ise batı literatüründe yoksullukla birlikte tartışılan sınıf-altı (under-class) kavramıyla örtüşen nüfus yapısına sahiptir. Her iki bölgede yer alan mahalle muhtarları ve sakinleri ile yapılan görüşmelerde Ömer Hayyam Caddesinin her iki tarafında yaşayan nüfusun ayrıştığı ve sosyal ilişkiler açısından birlerinden tamamen kopuk bir yapı sergiledikleri ortaya çıkmıştır.

‘Caddenin öbür tarafında yaşayanlarla bir ilişkimiz yok. Oturanlarda farklı. Burda çok önceden göç etmiş aileler yaşıyor. Orda ise her türlü insan var.’

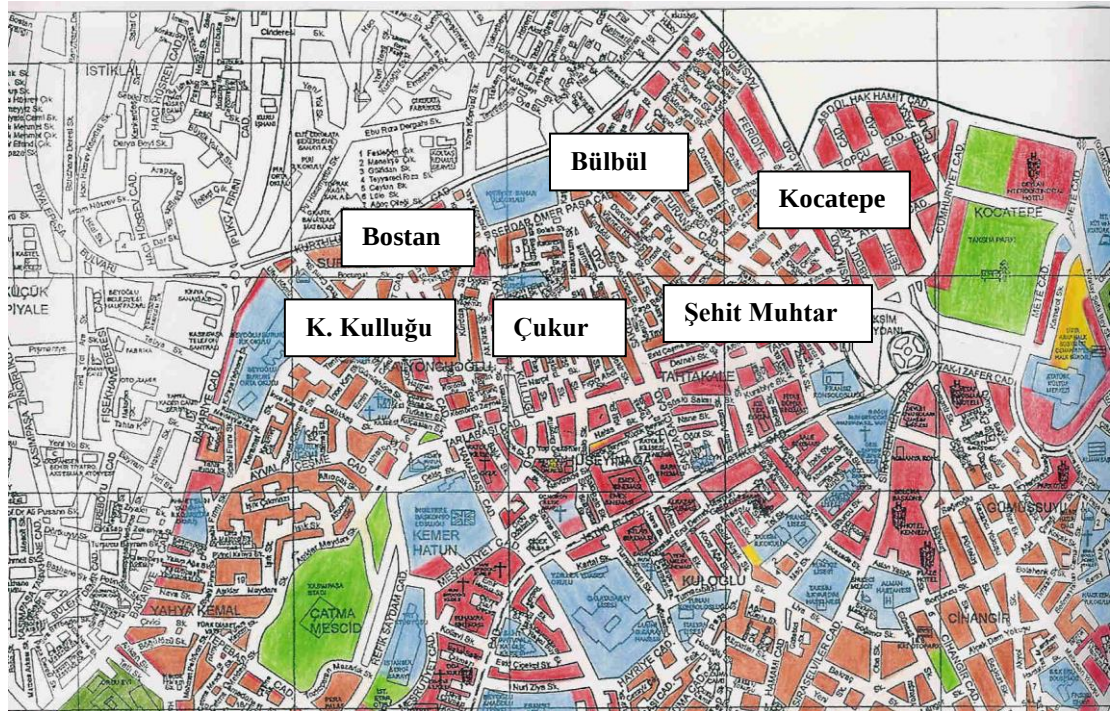
diyen bir mahalle sakininin sözleri bölgenin kendi içinde yarattığı ötekini nasıl tanımladığını göstermesi açısından oldukça anlamlıdır.

Amerika’da bir süre yaşadığını ifade eden Fusun Ökse, oraki iç kentlere nazaran Tarlabası’nın daha iyi durumda olduğunu ve değiştiğini şu sözlerle ifade etmektedir;

‘İstanbul’a 1985 yılında geldim. Beyoğlu’nda bir mimarlık bürosunda çalışıyordum. Bölge o dönemlerde oldukça tehlikeliydi. Amerika’da iç kentlerde yer alan sokaklar daha da tehlikelidir. Bu bölgelerde genel olarak siyahlar, göçmenler, çocuksuz çiftler ve öğrenciler oturur. Suçun, kirliliğin, ve aşırı kalabalığın olduğu alanlardır. Fakat İstiklal Caddesi yayalaştırıldıktan sonra Beyoğlu güvenli bir bölge haline geldi. Kültürel aktivitelerin ve eğlence mekanlarının değişen niteliği bölgenin gece de kullanılmasına olanak sağladı.’

Tarihsel Gelişim Süreci Ve Çevresel Nitelikleri

Tarlabası Bölgesi; Kocatepe, Bülbül, Şehit Muhtar, Çukur, Bostan ve Kalyoncu Kulluğu mahallelerinden oluşmaktadır. (Şekil 4. 12) Ortalama olarak 35.000 kişinin yaşadığı Tarlabası, tipik bir slum bölgesidir. Bölgede yaşanan dönüşümü başlatan olay, bölgenin eski yerleşimcileri olan Gayrimüslimlerin özellikle Cumhuriyet sonrasında yaşanan çeşitli olaylara bağlı olarak kenti ve dolayısıyla konutlarını terk edişleri olmuştur. Açığa çıkan konut stoku; kente yeni göç etmiş olan alt-gelir grubu için kente yerleşebilme olanağı sağlamıştır.

Şekil 4.13

Dünyada kent merkezlerinde yaşanan süreç ise biraz daha farklı gelişmiştir. ABD kentlerinde banliyöleşme süreci ile birlikte, yüksek gelir grubu kent merkezindeki kirlilik, kalabalık ve suçtan kaçarak, kentin çevresinde yer alan düşük emlak vergili, bahçeli evlere taşınırlar. Gelişmiş ulaşım sistemi merkeze ulaşımı mümkün kıldığından, ulaşımın maliyetini ödeyebilme kapasitene sahip olan bu grup merkezi terk etmiştir. Özellikle 1960 sonrasında yoğunlaşan süreçte banliyöler hızla büyürken iç kentlerin nüfus kaybettiği görülmüştür. Yüksek gelir grubunun kenti terk etmesi sonucunda boşalan konutlara ise daha yoksul kesim yerleşmiştir. Bu nedenle; banliyölerde yaşayanların ekonomik açıdan pozisyonu merkezdekinden oldukça iyi konumdadır. Özellikle yoksul azınlık nüfusun yerleştiği iç kentlerde, kaybedilen vergi gelirleri yerine konamadığından yaşanan vergi geliri kayıpları köhneleşme süreci için katalizör görevi görerek , süreklileştirmektedir.

Tarlabaşı'nda yaşanan yer değiştirmeyse eski sakinlerinin gönüllü eyleminden çok dışardan müdahalelerle zorunluluk temelinde gerçekleşmiştir. Yer değiştirme eylemi dışında yaşanan süreç oldukça benzerdir.

Metropolitan kent merkezinin hemen kenarında konumlanan bölgenin sosyo-ekonomik değişim süreci ve yarattığı farklılıklar fiziksel yapıya da yansımıştır. Bölgedeki arazi kullanışı, kat yükseklikleri, bina yapım tarzları ve binaların durumları yerleşim biriminin karakteristiğini ortaya koymak açısından oldukça anlamlı olacaktır.

Yoğun olarak Rum nüfusu tarafından kullanılan Tarlabası Bölgesi, Beyoğlu'nun bir uzantısı olarak özellikle 1870'li yıllardan sonra gelişmeye başlamıştır. Pera üst sınıfın yerleşim bölgesi iken, Tarlabası onlar kadar varlıklı olmayan orta ve alt-orta sınıfların konut alanıdır. Aynı mimari akım izlenmiş, fakat konutlar Pera'dakilere oranla daha mütevazı inşa edilmiştir (Belge, 1994).

Süreç içinde Beyoğlu'nda yaşanan çöküş kendinden önce Tarlabası'nı etkilemiştir. Gayrimüslim azınlıklar 1950'li yıllardan başlayarak İstanbul'u kitleler halinde terk ederken, boşalan binalara Anadolu'dan gelen yoksul halk ya da küçük müteşebbisler yerleşmiştir. Tarlabası'nda, açılan imalathaneler ve tamirhanelerle birlikte köhneleşme süreci hızlanmış olur.

Asıl değişim 1980 sonrasında yaşanmıştır. Dönemin yerel h k metinin kentsel yenileme projesi kapsamında, Tarlabası Bulvarının açılması yer almaktadır. Projenin amacı; kent içi ulaşımda yaşanan trafiğin yükünü azaltmakla birlikte, fuhuş ve uyuyşturucu kaçakçılığından kurtulmayı hedeflemektedir. Çünkü 1970’li yıllara gelindiğinde bölge, yoğun yasadışı eğlence sektörünün istihdam edildiği konut çevresi niteliğindedir. Böylece 1986 yılında içinde 187 tescilli binanın bulunduğu ve çoğu 19. yüzyıldan kalma toplam 370 bina yıkılarak içinde yaşayan yüzlerce kişi bölgeden tasfiye edilir ( nl  ve diğ., 2000; Bartu, 2000).

Bugün bölgenin fiziksel dokusuna ve varolan fonksiyonlara bakılacak olursa; konut fonksiyonun ağırlıklı olarak yer aldığı bölgede, konut dışı aktivitelerin Kocatepe Mahallesi ile şehitmuhtar’ın İstiklal ve Tarlabası caddesi arasında kalan b l m n nde yoğunlaşma gösterdiği görülmektedir. Daha çok ana caddelere cephesi olan sokak ve adalarda yer alan konut-dışı fonksiyonlar, yer yer ana caddeleri dik kesen sokaklarla birlikte mahalle i lerine girmiştir. Tarlabası, Dolapdere caddesi ile Kalyoncu Kulluğu ve  mer Hayyam sokakları boyunca özellikle bakkal, lokanta gibi küçük ticari faaliyetler ile oto tamiri atölyeleri vb. yer almaktadır.

Parsellerin küçüklüğü nedeni ile binalar bitişik nizamda inşa edilmiştir. Binaların arka bahçeleri birleştirilerek i  bahçe oluşturulmaya çalışılsa da, alan yetersizliği nedeni ile hava ve ışık almayan kullanışsız mekanlar oluşmuştur. Bölgenin tamamıyla yapılaşmış olduğu ve yeşil alanın azlığı dikkat çekicidir. Binalar genel olarak 4-5 kattan oluşmaktadır. Sonradan eklenen katlar nedeniyle  zg n bina yükseklikleri ve çatı örtüleri büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Eğimli bir arazi üzerinde yapılaşmış olan konut alanları bazı kısımlarda oldukça dar sokaklar üzerinden cephe almaktadır. (şekil 4.14)

Kat yükseklikleri 2 – 8 kat arasında çeşitli oranlarda dağılım gösteren bölgede, yoğunluk 3-4 ve 5-6 katlı binalardadır. Tarlabası Bölgesi’nde binaların yaklaşık olarak %90’nını kagir yapılar oluştururken, Yahya Kahya ve  atma Mes id Mahallerinde ahşap, kagir ve betonarmenin birlikte yer aldığı görülür. (şekil 4.10, şekil 4.11)

Bölgenin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Bu bölümde kullanılan sayısal veriler Ünlü ve diğ. (2000) çalışmasından, mahalle muhtarlarından elde edilen sayısal verilerden ve Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Beyoğlu'nda çalışan çocuklarla ilgili yaptığı anket sonuçlarından elde edilmiştir.

Çalışma alanı olan Tarlabası Bölgesi; Çukur, Şehit Muhtar, Bülbül, Bostan ve Kalyoncu Kulluğu Mahallelerini kapsamaktadır.

Köken

Tarlabası'nda yaşayan nüfusun köken bakımından dağılımına bakıldığında; Ege ve Akdeniz bölgesi dışında diğer tüm bölgelerin ağırlıklı olarak temsil edildiği görülmektedir. İstanbul metropoliten alanında köken temelinde nüfusun dağılımına bakıldığında (Güvenç, 1996), Ege ve Akdeniz kökenli nüfusun tek başlarına yoğunlaştıkları mahallelerin olmadığı görülmektedir.⁴ (Tablo 4.19)

Genel olarak ülkedeki her bölgenin temsil edildiği Tarlabası'nda, Marmara Bölgesi kökenli nüfus % 33 ile en yoğun kullanıcı grubunu oluşturmaktadırlar. Marmara Bölgesi içinde ise; ağırlık büyük oranda İstanbul ilindedir. Nüfus kaydı ve doğumu İstanbul olanların yoğunlaştığı bu grubun, bölgeye daha önce yerleşmiş olan kuşağın çocuklarından oluşma olasılığı yüksektir. Bölgede yer alan mahalle muhtarlarından elde edilen kayıtlarda da İstanbul doğumluların ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir. Çukur Mahalle Muhtarı,

'Buraya göçedenlerin İstanbul'da doğan çocuklarından dolayı İstanbullu nüfus çoğunlukta. Özellikle Güneydoğu'dan göçeden ailelerde çocuk çok fazla. Kayıтта İstanbul doğumlu görünenler çoğunlukla bunlar.'

demektedir. Köken temelinde gruplamada yaşanan en büyük sorun, doğum yeri temelinde verilen cevapların köken farklarının tespitinde yetersiz kalıyor olmasıdır.

Bölgenin ağırlıklı olarak kullanıcıları Marmara Bölgesi dışında Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenli nüfustur.

⁴ Ülke genelinde nüfus hareketleri açısından kıyı bölgelerinde yer alan İzmir, Muğla, Antalya, İçel metropolleri bu bölgelerin diğer kentlerinde yaşayan nüfus için çekim merkezi niteliğindedir. (TÜSİAD, 1999) Göç bu nedenle daha çok bölge içinde gerçekleşmektedir

Tablo 4.19 Kökene Göre Dağılımı

<i>n</i>	<i>Marmara</i>	<i>K.deniz</i>	<i>Doğu Anadolu.</i>	<i>G. Doğu Anadolu</i>	<i>İç Anadolu</i>	<i>Akdeniz</i>	<i>Ege</i>	<i>Yurt dışı</i>
153								
%	33	16	16	22	9	1	1	2

Kaynak: Ünlü ve diğ., 2000

Doğu kökenli nüfusun toplam içindeki oranı % 38'dir. 1990 özellikle de 1995 sonrası doğu bölgelerinden ülkenin diğer kentlerine yaşanan göç dalgası ile bağlantılı bir durumdur. Göçü anlamak açısından, kullanıcıların konutlarında oturma sürelerine bakılacak olursa, büyük bölümünün 1990 özellikle 1995 sonrasında bölgeye yerleştiği anlaşılmaktadır. Yerleşim birimi içindeki kullanıcıların %43'ü en fazla beş yıldır oturduğu konutu kullandığını belirtmiştir. (Tablo 4.20) Bölgede oturanların yarıdan fazlasının (%64) son on yılda yerleşmiş olması, bölgenin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden göçen yoksul nüfus tarafından konut yeri olarak tercih edildiğini göstermektedir. Gönüllü bir tercihi yansıtmaktan daha çok, merkezi iş alanında bulunabilen işlere ulaşma kolaylığından dolayı zorunluluğu yansıtmaktadır.

Bölge sakinlerine niçin kent çevresinde yer alan gecekondu bölgelerinde değil de buraya yerleştiği sorulduğunda orda ki yaşamın maliyetini karşılayamayacaklarını ifade eden cevaplar vermişlerdir. Çukur Muhtarının;

'Burdaki insanlar herkesten daha fakir. Bu gelirle gecekondu da yaşayamazlar. İşte bulamazlar. Bulsalar bile işe geliş gidiş parasını bile karşılayamazlar. Burası her yere yakın. Kiralar diğer yerlere göre çok ucuz.'

ifadesi, semtte yaşayan nüfusun ekonomik yönden toplumun en güçsüz kesimi olduğu vurgusunu güçlendirmektedir .

Tablo 4.20 Konutta Oturma Sürelerine Göre Dağılımı

<i>n = 153</i>	<i>0-5</i>	<i>6-10</i>	<i>11-15</i>	<i>16 +</i>
%	43	21	21	15

Kaynak: Ünlü ve diğ., 2000

Mahalle muhtarları, göç eden nüfusun büyük bir bölümünün Siirt, Batman ve Mardin illerinden olduğu belirtmiştir. Çukur ve Hacıhüsrev mahallelerinin diğerlerine oranla daha çok göç aldığı ifade edilmiştir. Bölgede yer alan mahallelerin muhtarları en çok göçü Çukur'un aldığını özellikle belirtmişlerdir. Çukur Muhtarı ise bunun nedeni ile ilgili olarak şunu söylemektedir.

‘ Buraya doğudan göçedenlerin çoğu akrabalar. Birbirlerine çok yakın olmak istiyorlar. Zaten sadece birbirleriyle ilişkiler kuruyorlar.’

Bu durum bu toplumsal grubun kendi içine kapanma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Tarlabası'nda genel olarak aynı etnik kökenliler arasında toplanma eğilimi görülmektedir. Dayanışmacı yanıyla bir anlamda sorun çözücü durumdayken, aynı zamanda farklı kökenler arasındaki iletişimin azalmasına neden olmaktadır. Şehit Muhtar, Bülbül ve Bostan Mahalleleri ise göç nüfusunu açısından ikinci derecede yer almaktadır.

Göç-der Başkanı ile Güneydoğu ve Doğu illerinden 1995 sonrası yaşanan zorunlu göç ile ilgili ülke genelinde yapmış oldukları alan çalışması sonuçlarından bazılarını aktarmaktadır:

‘Ülke genelinde göç hareketinin %79'u Diyarbakır, Van, Mardin, Batman, Siirt ve Hakkari illerindendir. Göçedenlerin %82'si köy ya da mezra kökenli nüfustur. Göç kitlesel bir hareket niteliğindedir. Genellikle akrabalar ve köy halkı ile birlikte gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da göçedenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerden birisi de Tarlabası'dır.’

Bölgede yaşanan yoksulluğun anlaşılması açısından göçün karakteri ve göç edenlerin yapısının ortaya konulması gerekmektedir. 1990 sonrasında Doğu'dan ve Güneydoğudan yaşanan göç ülkenin daha önce yaşadığı göç deneyimden oldukça farklıdır. Göçte kentle ilk temasta, her ne kadar akrabalık ve hemşehrilik ilişkisi etkili olsa da, hane reisi kentle daha önce herhangi bir ilişki kuramadan kalabalık aileleri ile göç etmek zorunda kalmıştır.

1999'da Mardin'den Çukur mahallesine göçetmiş olan bir bölge sakini Tarlabası'na yerleşme nedenin şu şekilde ifade etmiştir;

‘ Daha iyi bir yaşam ya da daha iyi bir iş nedeniyle burayı seçmedik. Memleketten akrabalarıyla çoğunluktaydı. Gelirimiz ancak burayı kaldıracak düzeyde. Zaten burda çoğu evde bir kaç aile birlikte yaşıyor. O yüzden buraya yerleştik.’

Eski göç bir anlamda gönüllü iken, 1990 sonrası yaşanan göç dalgası birdenbire, kitlesel ve zorunluluk temelinde gerçekleşmiştir (Erder, 1998b). Böylece; kentte bir anlamda yaşamını belli bir süre idame edebilmesi imkanını sağlayan köy bağlantısı tamamen kopmuştur. Yaşlı ve çocuklardan oluşan bağımlı nüfusla kente göçen nüfusun en temel karakteristiği, yoksulluk sistemi içinde en alt grubu oluşturuyor olmalarıdır.

Tarlabaşı Bölgesi ile ilgili olarak yapılan başka bir çalışmada (Erkut ve diğ., 2000), tipik bir Tarlabaşı mahallesi olan Çukur ve Kalyoncu Kulluğu'nda nüfusun sırasıyla %80 ve %60'nın küçük ve orta ölçekli kentlerden göç ettiği ortaya çıkmıştır. Bu durum, yaşanan göçün diğer karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. Özellikle 1985 sonrasında metropollere nüfus hareketi direk olarak köylerden değil daha çok kentlerden gerçekleşmektedir (Tüsiad, 1999). Kırsal kesimden, yakın çevrelerinde yer alan il veya ilçe merkezlerine göçen topluluklar, yaşamını devam ettirme koşullarını burada sağlayamayınca büyük şehirlere göç etme eğilimi göstermektedirler. Doğu bölgelerinden Tarlabaşı'na yaşanan göçte; ilk olarak yakın çevresinde yer alan kente göçen nüfus daha sonra İstanbul'a göçmüştür. Bir anlamda göç süreci içinde bütün birikimlerini tüketmiş, toprağından köyünden tamamen kopmuş bu geniş kitle yoksulluğun yoğunlaşmasında etkili olmuştur.⁵

Tarlabaşı'nda yaşayan diğer bir grup ise Asya ve Afrika kökenli zencilerdir. Sayısal olarak büyük bir grup oluşturmada da, bölgenin yaşadığı süreci anlamak açısından anlamlıdır. Asıl olarak Batı ülkelerine göç etmek isteyen bu grup, Türkiye'yi genellikle transit ülke olarak görmektedir. Dışa kapalı bir yapı sergileyen grubun, bölgede yaşayan diğer toplumsal gruplarla kurduğu ilişkinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bölgenin kendi içinde yarattığı hiyerarşik ilişkide dışlanan kesimi oluşturmaktadır.

⁵1997 Nüfus sayım sonuçlarına göre nüfusu en hızlı artan illerin tümü Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Adıyaman, Şırnak, Hakkari, Bingöl, Siirt, Muş, Şanlıurfa, Van, Malatya, Batman illerinin merkezleri %10'lara varan büyüme hızı gerçekleştirmişlerdir. İl toplam nüfusunda dikkat çekici bir artış olmamasına rağmen, il merkezindeki nüfusun %10 hızla artması, illerin kırsal kesiminden il merkezine doğru yoğun bir akım olduğunun göstergesidir. Ayrıca bu illerden çevre illere de yoğun göç olduğu görülmektedir. Bu durum, bu kentlerin bir anlamda durak olarak kullanıldığını göstermektedir. (TÜSİAD, 1999)

Tarlabaşı bölgesi birbirinden çok farklı kültürel yapıyan sahip olan toplumsal grupların yaşadığı bir alandır. Bu farklı grupların ortak noktası ise, toplumun geri kalanından farklılaşan marjinal gruplar olarak tanınıyor olmalarıdır.

Hane Halkı Kompozisyonu

Tarlabaşı’nda yer alan mahallelerde geleneksel, çok çocuklu aileler genel olarak Güneydoğulu ailelerdir. Tek yaşayan hane halklarının da yoğun olduğu bölgede, özellikle Çukur ve Şehitmuhtar mahallelerinde yerleşme eğilimi göstermişlerdir. Tek yaşayan bu hanehalkları genel olarak Beyoğlu’nda yer alan bar-lokanta gibi eğlence mekanlarında çalışan genç nüfustur.

Tablo 4.21 Hane Halkı Bileşimi

n 153	Tek	Çekirdek	Geniş Aile
%	38	48	14

Kaynak: Ünlü ve diğ., 2000

Eğitim Düzeyi

Eğitim düzeyi bireyin toplumsal konumunu belirleyen önemli bir sosyo-ekonomik statü değişkenidir. Kentte tutunabilme ve formel işgücü piyasası içinde iş bulabilme açısından eğitim düzeyi önemli bir rol oynamaktadır.

Bu anlamda Tarlabaşı Bölgesi’nde yaşayan nüfusunun eğitim düzeyine bakılacak olursa; yarıdan fazlasının (%52) ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Özellikle Doğudan göçeden kadınların okuma yazması yoktur ve Türkçe bilmeyenlerin oranı oldukça yüksektir.

‘Özellikle kadınların okuma yazmaları yok. Türkçe bilmeyende çok. Biriyle gelip ne istediklerini öyle anlatıyorlar.’

Çukur Muhtarının bu sözleri toplumun diğer kesimleriyle ilişki kurmakta zorlanan bu kesimin en önemli özelliğini ortaya koymaktadır. Nitekim, eğitim düzeyinin düşüklüğü, kent merkezinde yığılma gösteren yoksulluğu betimleyen bir özelliktir.

Üniversite mezunlarının oranı ise sadece %3 düzeyindedir. (Tablo 4.22) Eğitim düzeyinin bu kadar düşük olması; bölgede yaşayan nüfusun işgücü piyasasındaki konumunu belirlediği gibi kentte ki konumlarını sağlamlaştırma şanslarını da önemli ölçüde azaltmaktadır.

Tablo 4.22 Mahallerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Mahalleler	(%)					
	O-Y Değil	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite
Sururi	1	1	66	16	13	3
Şehit Muhtar	3	7	58	16	11	5
Çukur	31	2	54	4	8	1
Bostan	2	7	75	8	6	2

Kaynak: Muhtarlık Nüfus Kayıtları, 2002

İşgücü Yapısı

Yoksulluğun sürekliliğini sağlayan en önemli etken, ekonomik koşullardır. Türkiye'nin 1980 sonrası yaşadığı süreç, nüfusun büyük bir bölümü üzerinde ama özellikle düşük gelirli nüfus gruplarının aleyhinde önemli sonuçlar doğurmuştur. 1994 ve Şubat 2001 de yaşanan krizler ücretlerde düşüş, işsizlik ve iş güvencesinin azalmasıyla sonuçlanmıştır. Ülkede ekonomik alanda yaşananlarla birlikte bölge kullanıcıların ekonomik yapısı incelendiğinde; ücretli ve sigortalı çalışan grubun toplam içinde oldukça düşük bir paya sahiptir. Memur ve işçi statüsünde yer alan örgütlü, sosyal güvenceli bu kesimin (%4) Tarlabası'nda yoğunlaşmadığı görülmektedir. (Tablo 4.23)

Tablo 4.23 Mesleklere Göre Dağılımı

n 153	Memur	İşçi	Küçük Esnaf	Zanaatkar	Serbest Girişimci	Ev Kadını	İşsiz	Emekli
%	2	2	33	16	12	24	6	5

Kaynak: Ünlü ve diğ., 2000

Güvenç'in (2000a) işyeri-statü farklılaşması üzerine yaptığı çalışmanın sonuçları da bu durumu desteklemektedir. Beyoğlu tarihi konut bölgesinde (Şekil 4.7) örgütlü-düzenli işlerde çalışan hane halklarının yığılma göstermediği eksik temsil edildiği

buna karşılık Beyoğlu İlçesi'nde daha çok gecekondu bölgesi olarak gelişen Örnektepe, Kulaksız, Fetihtepe, Piyalepaşa ve İstiklal mahallerinde yoğunluklu olarak yer aldığı görülmektedir.

Bölgede iki statü grubu ağırlıklı olarak bulunmaktadır. Bunlardan ilki; esnek ve örgütsüz olarak çalışanlardır. Emek yoğun işlerde ücretli ve kendi hesabına çalışanları kapsayan bu grubun üyeleri çoğunlukla hiçbir sosyal güvenlik grubuna bağlı değildir. Çukur, Kemerhatun ve Şehitmuhtar mahalleri bu statü grubunun yoğunlaştığı mahallelerdir. Diğer grup ise, merkezi iş alanında ücretli yoğun olarak kültür, eğlence, sağlık vb sektörle çalışanlardır. Taksim Bölgesi'nde yoğunlaşan lokanta bar gibi eğlence ve kültür-sanat fonksiyonlarının yarattığı işlerde ücretli olarak çalışanların Bostan, Bülbül ve Kalyoncu Kulluğu mahallerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Tarlabası'nda oturanların %80'nin Taksim civarında çalışıyor olması da konut-işyeri arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermektedir.

Bölge nüfusu, merkezdeki fonksiyonların yarattığı iş piyasasını büyük ölçüde doldurmaktadır. Bu durum aynı zamanda; kentsel ekonomiye entegre olabilmekte olduklarını göstermektedir. Fakat sorun kentsel ekonomiye entegre olabilmekten daha çok, yoksulluk koşullarını ortadan kaldırmaya sağlayacak gelir sağlayan işlerin olmayışıdır. Yerel ekonominin sunduğu olanaklar, yoksulluktan kurtulma şansını sağlayamamaktadır.

Tarlabası'nda işsizlik düzeyinin %6 gibi oldukça düşük oranlarda olduğu görülmektedir. Fakat gerçek işsizlik oranları daha ciddi boyuttadır. Geçici, mevsimlik ve günlük işlerde çalışan nüfus, işsiz statüsünde yer almadığından, % 6 oranı gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Kendi hesabına serbest girişimci olarak çalıştığını söyleyenlerin oranı %13'tür. Serbest girişimci kategorisinin, marjinal olarak adlandırılan işleri kapsadığı göz önünde tutularak gerçek işsizlik oranının daha yüksek olduğu söylenebilir. 20 yıldır bölgede esnafılık yapan bir kişi;

'Herkes işsiz. 35 yaşın üstündekilerin çoğu çalışmıyor. Genelde ailelerin gençleri çalışıyor. Onların çoğuda seyyar satıcılık yapıyor. Bir de konfeksiyonda çalışanlar var. Onun dışında başka bir iş yapan yok, yapma şanslarıda yok.'

İfadesini kullanarak mevcut durumun zorluğundan ve insanların yoksulluk sınırında yaşadığından bahsetmiştir.Yapılan görüşmelerde etnik kökenin enformel işgücü piyasası içinde önemli bir role sahip olduğu vurgulanmıştır.

Hane halkı üyeleri içinde ev kadınları çoğunlukla çalışmamaktadır. Yapılan görüşmelerde evin annesi işgücü piyasasına katılmamakta buna karşılık çocuklar küçük yaşlardan itibaren cinsiyet ayrımı olmaksızın işgücü piyasasına dahil olmaktadır.

Bu durum toplumsal süreçlerde yaşanan önemli bir değişimin göstergesidir. Genel olarak işgücü piyasasında yaşanan enformenleşme süreci içine, hanede yer alan kadınların, yaşlıların ve çocukların katılma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Hane reisi dışında, işgücü piyasasına katılan çocuk, kadın ve yaşlıların oluşturduğu bu grup, işgücünün en zayıf ve güvencesiz kısmını oluşturmaktadırlar (Sönmez, İ., 2001).

Sosyal Hizmet Ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHCEK)'in Beyoğlu'nda sokaklarda çalışan 120 çocuk üzerinde gerçekleştirdiği araştırma sonuçları Tarlabası'nda yaşanan süreci daha da netleştirmektedir. İstiklal Caddesi üzerinde mendil, çiçek vb satan buna benzer çeşitli işler yapan bu çocuklar Tarlabası ve yakın çevresinde yer alan bölgelerde yaşamaktadırlar. İlköğretim çağındaki olan bu çocukların %50'si ya hiç okula gitmemiş ya da okulu yarıda bırakarak devam etmemiştir. 120 çocuğun %90'nın ailesi Güney Doğudan hazırlıksız olarak göç etmiş ailelerden oluşmaktadır. Aileler arasında akrabalık ve hemşehrlik ilişkisi yaygındır ve aileler çoğunlukla geleneksel yapıdadır. %72'si 6-10 kişiden oluşan aileye sahip iken, %13 ise 11-14 kişilik ailelere sahip olduğunu belirtmiştir. Çocukların annelerinin %86'sı çalışmazken, babası çalışmayan çocuk oranı %20'dir. Çalışan çocukların babası ise mevsimlik, günlük, düzensiz ve düşük gelirli işlerde çalışmaktadır. Çocuklar aileleriyle birlikte 1-2 odalı evlerde, sağlıksız koşullarda yaşamaktadırlar.

Bölgede yoksulluğun sürekliliğinde ve yoğunlaşmasında, çocukların eğitimlerini yarıda bırakmaları ya da hiç devam edememeleri önemli bir etkidir. Aynı zamanda yoksulluğun bir sonraki kuşağa aktarıldığının en büyük kanıtıdır. Çocuğu okutmama ya da çalıştırma olgusu yoksulluğa karşı bir geçinme stratejisi olarak işlev görse de aynı zamanda nüfusun dönüştürme kapasitesini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalan bu çocuklar bir sonraki dönemin vasıfsız işgücü havuzu içinde yer almaktadır. Böylece kentteki formel işgücü piyasasına katılma olanaklarını tamamen yitirmiş olurlar.

Taksim’de bir binada hizmet gören Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu ‘Sokakta Çalışan Çocuklar Rehabilitasyon Merkezi’nde görev yapan sosyal danışman uzmanlarından biri çalışan çocuklarla ilgili diğer önemli bir sorundan bahsetmiştir;

‘Okula gitmeyen ya da yarıda bırakan ve geceyarılarına kadar Taksim gibi bir yerde sokakta çalışan bu çocuklar yaşları ilerlediğinde suça katılma olasılıkları artıyor. Abileri gibi şiddete daha eğilimli olacaklar. Merkezin amacı henüz küçük yaşta olan bu çocukların bütün gün vaktini harcayacakları, sosyal açıdan geliştirebilecekleri aktivitelerin olduğu bir mekan yaratmak. Aileleri ile de birebir ilişki içine giriyoruz. Okula gitmelerini ağılamaya çalışıyoruz. İmkanlarımız dahilinde maddi yardımlar yapıyoruz. Fakat gönüllü katılımlara da ihtiyacımız var.’

Merkezin diğer aktiviteleri arasında aile çalışmaları yer almaktadır. Ekonomik ve psikolojik destek vermeye çalışılan ailelere aynı zamanda sağlık, aile planlaması konularında da bilinçlendirme çalışmaları yapılmaktadır.

Çevre Kullanıcı İlişkisi

Bölgede yaşayan nüfusun ekonomik yapısını değerlendirmede diğer bir kriter; konut sahipliğidir. Kiracılık oranı ortalama olarak % 48 düzeyindedir. Daha önce oturdukları bölgeye bakıldığında, %42’sinin yine aynı semtte oturduğu görülmektedir. (Tablo 4.24) Semt içi hareketlilik yüksektir. Nüfusun dönüştürme kapasitesiyle de yakından bağlantılı olan bu durum geçiş bölgesi özelliği gösteren Beyoğlu’na yerleşen ailelerin buradan ayrılamadığını göstermektedir. Fiziksel açıdan son derece yıpranmış ve konut kaliteleri son derece düşük olmasına karşın, başta gelir yetersizliği olmak üzere çeşitli nedenlerle buradan ayrılamamaktadırlar. Bunun yerine ailelerin, semt içinde fiziksel olarak daha iyi bir konuta yerleşmeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 4.24 Daha Önce Oturulan Bölge

<i>n</i> 153	<i>Aynı</i> <i>semt</i>	<i>Başka</i> <i>semt</i>	<i>Başka</i> <i>İl</i>	<i>Başka</i> <i>Ülke</i>	<i>Veri</i> <i>Yok</i>
%	42	33	21	1	3

Kaynak: Ünlü ve diğ., 2000

Bölgede oturma nedenlerine bakılacak olursa, ekonomik nedenlerden dolayı yerleşenlerin oranı % 50'nin üstündedir. Piyasa koşulları biçiminde verilen cevap, ekonomik nedenlerle birlikte ele alınmıştır. (Tablo 4.25)

Tablo 4.25 Bölgede Oturmayı Tercih Nedenleri

<i>N</i> 153	<i>Ekonomik</i> <i>Neden</i>	<i>Ulaşım</i> <i>Kolaylığı</i> <i>Merkezi</i>	<i>Alışkanlık</i> <i>Doğma</i> <i>Büyüme</i>	<i>Piyasa</i> <i>Koşulları</i>	<i>Konut İşyeri</i> <i>Sahipliliği</i>	<i>Diğer</i>
%	16	9	5	41	9	16

Kaynak: Ünlü ve diğ., 2000

4.6 BEYOĞLU TARİHİ KONUT BÖLGESİNDE SOSYO-MEKANSAL AYRIŞMA

Mekansal ayrışma, sosyal farklılaşma sürecine ait bir olgudur. Sosyal farklılaşmanın mekansal boyutunu, sosyal grupların mekana yerleşimi ve kullanımda yarattığı çeşitlilik oluşturur. Statülerine, gelirlerine, etnik kökenlerine göre gruplaşma eğilimi gösteren toplumsal gruplar, mekanı da bir anlamda bölüşürler (Barbosa, 2001).

Slumlar, gettolar, lüks-güvenlikli siteler (gated-communities) farklılaşmanın ve ayrışmanın en net izlenebildiği alanlardır. Nitekim, kentsel ayrışma (urban segregation) olgusu daha önceki dönemlerde yapılan tartışmalarda; daha çok ırksal ve etnik boyutta ele alınıyor olmasına karşılık, 1980 sonrası yaşanan sürecin toplumda yarattığı değişimler nedeni ile daha çok sosyal ve ekonomik farklılıklar temelinde ele alınmaktadır.

Mekandaki sosyal ayrışmanın formlarını anlamak, kentte sosyal sürdürülebilirlik politikaları açısından önemlidir. Kentin sosyal ve politik organizasyonunda anahtar birim olan mahalleler arasındaki sosyal mesafe ve iletişimin varlığı kentsel yaşamın

düzenlenmesinde ilk zorunluluktur (Van Kempen, 1994). Fakat yaşanan süreçle birlikte bunun ortadan kalktığı ya da iyice azaldığı görülmektedir.

Bu bölümde; Beyoğlu tarihi konut bölgesinde yaşayan grupların sosyal ve ekonomik açıdan nasıl farklılaştığı ve bu farklılaşmaların ayrışmayı nasıl desteklediği ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu amaçla; sosyal, demografik ve ekonomik yapılarının yanı sıra fiziksel çevreleri karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Beyoğlu tarihi konut bölgesinde, önceki bölümlerde aktarıldığı üzere belirgin olarak iki farklı sosyal grup yaşamaktadır. Fakat bu gruplar kendi içlerinde de tamamen homojen bir yapı sergilemezler. Grup içinde de gelir ve statü temelinde farklılaşmalar yaşanmaktadır. Grupların kendi içindeki farklılaşmalar nispeten daha hafiftir ve daha az çelişki barındırmaktadır.

4.6.1 Sosyo-Ekonomik Yapının Karşılaştırılması

Bu bölümde bölge nüfusları; eğitim, göç ve gelir (işyeri-statü değişkenine göre) düzeyleri bağlamında karşılaştırılacaktır.

Eğitim

Tablo 4.26 Tarlabası ve Cihangir bölgesinde yaşayanların eğitim durumlarını göstermektedir. Her iki bölge eğitim düzeyleri açısından anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo 4.26 Eğitim düzeylerinin karşılaştırılması

	<i>O.Y Değil</i>	<i>Okur-yazar</i>	<i>İlkokul</i>	<i>Ortaokul</i>	<i>Lise</i>	<i>Üniversite</i>
Tarlabası	9	4	63	11	10	3
Cihangir	2	12	18	10	21	38
İlçe	14	4	56	10	12	4

Not 1: Beyoğlu İlçesinde 0-17 yaş grubu değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Tarlabası'nda nüfusun yarıdan fazlası ilkokul mezunuyken, yüksek eğitim mezunlarının oranı sadece %3'tür. Buna karşılık Cihangir bölgesinde; ilkokul mezunlarının oranı sadece % 18 iken, en büyük grubu üniversite mezunları (%38) oluşturmaktadır.

Cihangir Bölgesi'nde yaşayan nüfusun kentsel formel ekonomi içinde iş bulabilme şansı yüksekken; Tarlabası'nın eğitim düzeyi düşük olan nüfusu kentsel işgücü piyasasının yarışmacı koşullarında oldukça dezavantajlı durumdadır. Cihangir Bölgesinde yaşayan birey kentteki konumunu eğitim düzeyinin yüksekliği ile sağlamlaştırabilme imkanına sahipken, Tarlabası'nda yaşayan birey için aynı şey söylenemez.

Eğitim durumunun yüksekliği konut ve çevresi içinde olumlu bir parametredir. Cihangir Güzelleştirme Derneği'nin varlığı bunu kanıtlamaktadır. Türkiye'de örneği ilk defa görülen bir sivil toplum örgütlenmesi olarak, kentli olma bilinciyle yaşadığı semte sahip çıkan gönüllülerin bir araya geldiği bir dernektir.

Cihangir ve Tarlabası Bölgeleri'nde yaşayanların farklılaşmasına karşılık, Beyoğlu İlçesi ve Tarlabası Bölgesi barındırdıkları nüfusun eğitim düzeyleri açısından benzer özelliklere sahiptirler. Fakat eğitim düzeyi tek başına farklılaşmanın anlaşılmasında çok fazla bir anlam ifade etmeyebilir. Nitekim ilçe ve Tarlabası Bölgesi nüfusları kente göç tarihi, servet birikimi, çalışılan iş temelinde farklılaşmalar göstermektedir.

Köken / Göç

Demografik yapının önemli parametrelerinden biri olarak köken, kente olan göçü ve niteliğini anlamak açısından önemlidir. Tablo 4.27 köken temelinde nüfusun dağılımını göstermektedir.

Tablo 4.27 Kökenin Karşılaştırılması

	<i>Marmara</i>	<i>Ege</i>	<i>İç Anadolu</i>	<i>Akdeniz</i>	<i>Karadeniz</i>	<i>Doğu Anadolu</i>	<i>Güney Doğu</i>	<i>Yurt Dışı</i>
Tarlabası n =153	33	1	9	1	16	16	22	2
Cihangir n = 255	50	5	15	3	11	9	2	5
İlçe N=149.924	33	-	16	7	36	14	4	-

Marmara Bölgesi kullanıcıları her bölgede ağırlıklı grubu oluşturmaktadır. Marmara Bölgesi içinde İstanbul İli'nin ağırlıklı bloğu oluşturması, iki bölgenin de eski yerleşim yerleri olmasından kaynaklıdır. Bu durum İstanbul doğumluların oranını yükseltmektedir.

Tarlabaşı'ndan köken temelinde farklılaşan Cihangir, il dışından nüfus çektiği gibi, daha da yoğun olarak İstanbul içinden nüfus çekmektedir.

İki bölge arasında en önemli farklılaşma ise Doğu ve Güneydoğu kökenli nüfusun büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Bu oran Tarlabasında %38 iken Cihangir de sadece %11'dir. 1990 sonrasında Doğudan özellikle de Güneydoğu illerinden yaşanan zorunlu göç Tarlabası bölgesini etkilemesine karşılık, Cihangir'de Güneydoğu kökenli nüfusun sadece %2 olması, etkilemediğini göstermektedir.

Yerleşik toplumsal coğrafya, kente eklemlenme biçimini yönlendiren / tanımlayan mekansal matris işlevi görmektedir. Göç hareketleri, sosyo-mekansal ayrışmayı destekleyici şekilde işlemektedir. Göçün bu niteliği, toplumsal coğrafyanın göç yoluyla konsolidasyonunu sağlamaktadır (Güvenç, 2000a).

Tarlabaşı ve Cihangir bölgeleri farklı nitelikteki göç hareketleri ile karşı karşıya kalmışlardır. Tarlabası'na yaşanan göç bölgedeki yoksulluğu daha da derinleştiren bir etkiye sahipken, Cihangir'e olan göç ise mevcut toplumsal coğrafyasını destekleyici bir etki yaratmaktadır. Bu anlamda her iki bölgede yaşanan göç, mekansal eşitsizliği ve ayrışmanın olumsuz etkilerini arttırıcı şekilde işlemektedir.

İşgücü Yapısı

Enformel ve formel işgücü ayrımı veri eksikliği nedeni ile yapılamamaktadır. Fakat Tarlabası Bölgesi'nde serbest çalıştığını ifade eden grubun büyük bölümü, enformel işgücü içinde yer almaktadır. Memur ve işçi statüsünde çalışanlar; Cihangir Bölgesi'nde Tarlabası'na kıyasla daha yoğun bulunmaktadır. Memurların ve işçilerin formel sektörün ücretli-maaşlı çalışan grubunu oluşturduğu dikkate alınırsa, Tarlabası bölgesi bu kesimden yoksunken Cihangir'de ise belli oranlarda temsil edilmektedir. (Tablo 4.28)

Tablo 4.28 Mesleklerin Karşılaştırması

	<i>İşçi</i>	<i>Memur</i>	<i>Emekli</i>	<i>Serbest</i>	<i>Esnaf</i>	<i>Hizmet Sektörü</i>	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Zanaatkar</i>	<i>İşsiz</i>
Cihangir n =339	12	8	24	29	5	22	-	-	-
Tarlabaşı n =153	2	3	5	12	27	-	24	16	6

Asıl farklılaşma emeklilik statüsünde yer alanların bölgeler içinde dağılımıdır. Bu durum, Tarlabaşı Bölgesi’de yaşayan nüfusun emeklilik hakkı kazanabileceği işlerde çalışmamış olmasına ya da emekli olmasına rağmen hala çalışmaya devam ettiğine dair bir gösterge olabilir.

Her iki bölgede yer alan mahalleler statü-gelir temelinde (Şekil 4.15) karşılaştırılacak olursa, farklılıklar oldukça netleşmektedir. Tarlabaşı Bölgesinde ücretli ve kendi hesabına çalışan mülksüz gruplar yaşamaktayken, Cihangir, Gümüşsuyu ve Pürtelaş’ta ücretli varlıklı kesim, Ömer Avni’de ise işveren ve kendi hesabına çalışan varlıklı kesimin yaşamaktadır.

1985’teki göçten arındırılmış yerleşik nüfusun statü-gelir temelinde karşılaştırılması ile elde edilen sonuç daha çarpıcıdır. Cihangir bölgesi 1990 öncesinde bölgede yaşayan nüfus açısından kendi hesabına çalışanların ve diğerleri grubunun mülksüzlerini barındıran bir bölge olarak, 1990’dan oldukça farklı bir görünüm ortaya koymaktadır. Bölgeye olan göçün etkileri çarpıcı bir şekilde gözlenmektedir. Yenileme çalışmaları nüfusun ekonomik ve sosyal yapısını tamamıyla değiştirmiştir. Gümüşsuyu ve Ömer Avni’nin daha öncede belirtildiği üzere barındırdığı nüfus açısından yıllar itibariyle dengeli ve süreklilik arz eden bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ömer Avni Mahallesi işverenlerin yoğunlaştığı bir bölge iken, Gümüşsuyu yine ücretli (varlıklı) kesimin konut alanıdır.

Tarlabaşı bölgesi kendi hesabına çalışan ve diğerleri grubunun mülksüzlerinin yoğunlaştığı bir alan olarak sosyo-ekonomik yapısındaki sürekliliği korumuştur.

Şekil 4.15

Eğitim, gelir ve statüler açısından birbirlerinden tamamen ayrı iki bölge nüfusunun yapısı yaşadıkları göçler yoluyla da pekişmektedir. Süreklilik arz eden durum, ayrışmayı sürekli kılmaktadır.

4.6.2 Çevre Kullanıcı İlişkisi

Tarlabaşı'nda yaşayan nüfusun çevre ile ilişkisi farklı düzeydedir. Bir grup semtte geçici ikamet etmekte iken bir kesim tam yerleşmemiş fakat ekonomik zorluklar nedeniyle de ayrılamamaktadır. Bölgeye tam yerleşmemiş ve kesin yerleşeceği yere de karar verememiş kişiler nedeni ile konut ve yakın çevre ile olan ilişki zayıf ve kopuktur. Bölgede yer alan mahalleler ve mahallelerde yer alan sokaklar daha çok hemşehrilik temelinde ayrışma göstermektedir. Sosyal ilişkilerin hemşehrilik ve akrabalık üzerinden gerçekleştiği, bunun dışında ilişkilerin zayıf olduğu görülmektedir. Apartmanlaşmış bir bölge olması, konut mekanın küçüklüğü, sosyal buluşma noktalarının dar sokaklardan başka bir yerde gerçekleşmemesi bir anlamda hemşehrilik düzeyinde kurulan ilişkileri dahi zayıflatmaktadır. Taşınma isteğinin yoğun olduğu alanda, şikayetler sosyal çevrede iletişimsizlik yanında konut ve çevre standartlarındaki düşüklük konularında yoğunluk kazanmaktadır.

Buna karşılık Cihangir Bölgesinde; hemşehrilikten çok aynı mekanda yaşamının yarattığı komşuluk bilinci ile ilişkiler kurulmaktadır. Bölgede kurulmuş olan Cihangir Güzelleştirme Derneği semti paylaşımlar arasındaki iletişimin gelişimine olanak sağlamaktadır. Gelir ve kültür seviyesi ile ilgili olan bu durum fiziksel mekanın kullanımı ve korunmasında olumlu sonuçlar vermiştir. Son derece aktif çalışmalarda bulunan dernek aynı zamanda diğer orta-üst gelir gruplarının yaşadığı bölgelerdeki yeni örgütlenmelere öncülük etmektedir.

Cihangir Güzelleştirme Derneği'nin hemen yakın çevresinde yer alan Tarlabaşı Bölgesi'nde her gün yok biraz daha yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan tarihi dokuya dair bir çalışmaları olup olmadığı sorusuna dernek başkanı ;

‘ Bize böyle bir taleple gelen olmadı. Eğer ordada bir mahalle örgütlenmesi oluşursa ve bizden yardım isterlerse birlikte çalışabiliriz’

demektedir. Bu hemen yakınında yer alan bu çevreyle sınıfsal farklılıkları nedeniyle ilişki kurmadıklarını göstermektedir.

Aynı zamanda Yerel Yönetimin her iki bölgeye bakışı farklıdır. Cihangir Güzelleştirme Derneği Başkanı söyledikleri yerel yönetimle semtin ilişkisini göstermek açısından önemlidir;

‘Belediye Başkanı Cihangir’de bulunan Havyar, Bakraç ve Güneşli Sokaklarını ilgilendiren projelerle birlikte derneği ziyaret etti. Bu sokakların yeniden düzenlenmesini içeren projeler sokak sakinlerine sunuldu. Ve semtli mimarlar tarafından değerlendirildi.’

Cihangir’de Tarlabası’nın aksine alt-mahalle, kenar mahalle olgusu yoktur. İnsanların buluşma noktaları ve ortak kamusal alanları (cafeler, galeriler, dernek vb) Tarlabası’na kıyasla oldukça yoğunluktadır. Cihangir’de yaşayanlar kendini çoğunlukla memnun ve Cihangirli hissetmekteyken Tarlabası sakinleri çevresiyle bu kadar barışık gözükmemektedir.

Suç

Kentsel yaşamın artan maliyeti karşısında yaşam kalitesinin her geçen gün düşmesi ve kentin büyük bir kesiminin ayakta kalma mücadelesinin artması, kentsel şiddeti çoğaltmıştır. Kutuplaşan toplumsal yapı, artan çelişkiler üzerine kurulu olduğundan yoğun şiddet üretir. Bu anlamda iki bölge karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşma olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tarlabası bölgesinde yapılan araştırma sonuçlarına göre yıllar itibarı ile bölgede işlenen suç oranında artış yaşanmıştır. 1998 yılında işlenen suçun dağılım sonuçlarına göre; suçlardan %58’ni hırsızlık, dolandırıcılık, evden hırsızlık, otdan hırsızlık, v.b. hafif suçlar oluşturmaktadır. 2. ağırlıklı işlenen suç ise cinayet, yaralama, gasp, soygunu içeren ağır suçlardır. (%14) Özellikle süreç içinde hafif suçlar adlandırılan oranında artış yaşanmıştır. Suçu işleyen sanıkların profili incelendiğinde ise; 19-35 yaş grubunu oluşturan genç ve yetişkin nüfusun olduğu görülmektedir. Köken temelinde ise Marmara ve Güneydoğu bölgesi kökenli insanların yoğunlaştığı görülmektedir (Ünlü ve diğ., 2000).

İçinde bulundukları duruma toplumsal davranışlarda gösterdikleri şiddetle direnmeye çalışmaların yanında, karşı çıktıkları toplumsal yapının kendisine sunacağı olanaklarda kullanılmaktadırlar. Metropollerin genellikle kanun tanımazlarını oluşturan bu sınıf ‘dağılmış kentin” efendileri gibidirler (Dinçer, 2000).

Sosyal danışma uzmanı;

‘Hırsızlık ve küçük çeteler oluşturma gençler arasında oldukça yaygın. Gençler kültürlerinden tamamen kopmuş durumda, kentle bütünleşemediklerinden, uyum sağlayamadıklarından eylemleri tepkiselleşerek şiddete dönüşmekte’

olduğunu ifade etmiştir.

Cihangir bölgesinde suç olgusuna bakıldığında ; bölgede hırsızlığın en yoğun olarak işlenen suç olduğu görülmektedir. Diğer yıllara oranla artış gösteren bu suç tipi, bölgenin yeniden yapılanması ile yakından bağlantılıdır. Suçlar daha çok ana caddelerde gerçekleşmektedir. İskan dışı alanlarda gerçekleşen suçu işleyen grup 19-35 yaşları arasındadır.

Cihangir ve Tarlabası suç olgusu bağlamında karşılaştırıldığında; ağır suçlar Tarlabası’nda oransal olarak üst sıralarda yer alırken, Cihangir’de bu oranın nispeten azaldığı görülmektedir.

Fiziksel ve sosyal çevredeki yıpranma ve kaos, suç olgusunda artışı, buna karşılık rehabilite edilen çevredeki suç olgusu suç tipinde değişimi ve kaymayı beraberinde getirmektedir. (Ünlü ve Edgü, 2001)

Kutuplaşan kentsel sosyal yapı içinde, marjinalliğe sürüklenen toplumun şiddete yönelimi ayrışmanın hem nedeni hem de sonucu niteliğindedir.

4.6.3 Fiziksel Yapının Karşılaştırması

Yaşanan farklı süreçler ve kullanıcı davranışları fiziksel yapıya da yansımıştır. Bölgede ki arazi kullanışı, binaların yapım cinsleri, kaliteleri, emlak değerleri, yeşil alan, sosyal donatı miktarları farklılaşmayı yansıtan özelliklerdir. Mahalle bazında genel değerlendirmeler Tablo A.1, 2 ,3 ’de verilmiştir.

Mevcut duruma göre yoğunluklar Tarlabası bölgesinde 1.100-1.200 kişi/ha iken Cihangir bölgesi 800-1.000 kişi/ha oranındadır. Tarlabası Bölgesi daha yoğun kullanımlı alandır.

Bu bölgelerin dokusunda ilk göze çarpan farklılaşma; semtlerin fiziksel kalitesidir.

Süreç içerisinde yıpranan binalar bakımsızlık nedeniyle daha da köhneleşmektedir. (Şekil 4.16, Şekil 4.17) Tarihi sit alanı içinde yer alması nedeniyle binalarda yapılacak herhangi bir restorasyon işlemi oldukça uzun süren bürokratik işleme bağlı olması ve büyük paralar gerektirmesi nedeniyle binalar fiziksel olarak tahrip olmaya devam etmektedir.

Cihangir Bölgesinde ise; Gümüşsuyu, Ömeravni Mahalleleri'nde yer alan binalar daha çok Cumhuriyet sonrasında inşa edilen betonarme binalardır. Cihangir Semtisi ise daha yoğun bir tarihi dokuya sahiptir. (Şekil 4.16)

Cihangir bölgesi tarihinde bir süre slumlaşma eğilimi göstermemiş olmasına karşılık, 1970-1990 arası hem sosyal hem de fiziksel dokuda eskime, köhneleşme süreci yaşanmıştır. Özellikle tarihi binaların yeniden restore edildiği iyileştirildiği görülmektedir. (Şekil 4.18)

Konutun hemen yanında ya da çevresinde yer alan hafif sanayi; bölgenin fiziksel olarak yıpranmış bir yapısını güçlendirmekte ve kalitesiz çevre oluşumuna neden olmaktadır. Emlak değerlerinin düşüklüğü nedeni ile bölgeden ayrılmayan atölyeler, konut bütünlüğünü bozan bir yapı sergilemektedir.

Cihangir'de ise ana caddelerden içeri sadece ofis niteliğindeki işyerleri girmektedir. İşyerlerinin niteliği nedeni ile konut-işyeri arasında yaşanan uyumsuzluk daha azdır.

Bölgede dikkate değer farklılaşma; teknik-altyapı temelinde görülmektedir. Cihangir Bölgesi; kablolu TV ve doğalgaz altyapısına sahipken, Tarlabası'nda bu altyapılar yer almamaktadır. Sosyal donatılara ulaşılabilirlik açısından ele alınacak olursa, iki bölgede fiziksel mesafe açısından eşit uzaklıkta olmalarına karşılık (sinema, tiyatro, vb.) gelir ve kültürel farklılaşmalar nedeniyle Tarlabası Bölgesi'nde yaşayanlar kent merkezindeki sosyal ve kültürel hizmetlere ulaşamamaktadır.

Cihangir barındırdığı nüfusun niteliği nedeni ile ihtiyaçlarına cevap verecek lüks kullanımlı restaurant, kafe, galeri, vb. gelişim göstermesine karşılık Tarlabası için aynı durum söz konusu değildir.

Şekil 4.16

Şekil 4.17

Şekil 4.18

Emlak Değerleri

İki mekan arasındaki farklılaşmayı en iyi yansıtan niceliksel veri emlak değerleridir. 2001 yılı emlak vergi değerlerine göre hazırlanan haritada, konut alanların yoğun olduğu bölge içinde yer alan ticaret ve işyeri kullanımlı sokaklar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Her iki bölge emlak değer aralıklarından da okunabileceği üzere anlamlı şekilde birbirinden farklılaşmaktadır. (Şekil 4.19)

Tarlabası bölgesinde yer alan Bostan, Bülbül, Çukur ve Kalyoncukulluğu Mahallelerinde çevrenin fiziksel dokusu, vb. nedenler ile bölge içinde en düşük değerde olduğu görülmektedir.

Ömeravni ve Gümüşsuyu mahalleleri çalışma alanı içinde en yüksek emlak değerlerine sahip iki konut-yoğun kullanımlı mahalledir.

Sit alanı içinde yer alan diğer mahalleler çoğunlukla konut dışı fonksiyonların yer aldığı mahallelerdir. Bu anlamda konut alanlarına kıyasla daha yüksek emlak değerlerine sahiptir.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Beyoğlu tarihi konut bölgesi, niteliksel olarak birbirinden farklı toplumsal grupların yaşadığı bir kentsel mekandır. Mekanı bölüşen bu toplumsal grupların mekan içinde dağılımı ve kentsel kaynaklara ulaşımı farklı derecelerde olmaktadır. Hem yeni sürece katılma açısından hem de fiziksel mekanlarını değiştirme açısından karşılaştırıldıklarında, aşırı ölçüde eşitsiz gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Konut alanlarının, toplumsal iletişimin ve aynı zamanda güç ilişkilerinin somut olarak yaşandığı alanlar olarak niteliği, sakinlerinin sistem içindeki konumlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Cihangir Bölgesinde yaşayan toplumsal grup, yeni dinamiklere uyum ve bütünleşmede daha kolay bir geçiş gösterirken, Tarlabası Bölgesinde yaşayan nüfusun tümüyle dışında kaldığı bir durum söz konusudur.

Tarlabası Bölgesinde yaşayan nüfus, genel olarak metropole göç etmiş, geçici ve günlük işlerde çalışarak geçimini sağlamaya çalışan, eğitim düzeyi düşük vasıfsız işgücünden oluşmaktadır. Çoğunlukla göç nüfusunun oluşturduğu bu toplumsal grup sürekli ve güvenceli bir işe sahip olamamasına rağmen geriye de dönememektedir.

Genel olarak kentin ‘öteki’si konumundadır. Mekansal olarak kent merkezinde yer alsa da toplumsal süreçler açısından aynı özelliği gösterdiği söylenemez. Bu anlamda; kent merkezinde yer alan Tarlabası bir kenar semttir. Marjinal ve tehlikeli yerler olarak tariflenen bu mahalleler dışarıdan; ‘suçun, kötülüğün, anti-rasyonelliğin’ merkezi olarak algılanmaktadır. İşsizlik, yetersiz eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetler nedeniyle toplumun bir anlamda ‘tutunamayan’ bireyini barındırmakta ve bu birey davranışlarında şiddet yanlısı agresif bir yapı sergilemektedir.

Sınıf-altı (under-class) nüfusla benzer özellikler gösteren bu grup, gecekondu bölgelerinde yaşayan yoksul toplumsal gruptan da oldukça farklılaşmıştır. Farklılaşmanın temelinde ise ‘dönüştürme kapasitesinin’ varlığı yer almaktadır. Gecekonduya yaşayan toplumsal grup yaşam koşullarını ve kentle olan ilişkisini kendi lehine değiştirme konusunda daha dinamik bir yapı sergilerken, kent içinde yoksulluk sisteminin en altında yaşayan bu toplumsal kesimse kent ve toplum içindeki konumunu iyileştirebilme umudunu büyük ölçüde yitirmiştir. Toplumun dışındaki konumu, davranışlarında şiddeti, agresif yapıyı beraberinde getirmektedir.

Cihangir’de yaşayan nüfus ise; kent kökenli, eğitilmiş ve kentsel işgücü piyasasında önemli bir konuma sahip kesimdir. Dünya kent merkezlerinde yaşanan süreç oldukça benzer bir eğilim içinde gelişme gösteren bölgede, kültürel olarak farklılığını kullandığı mekana yansıtan yeni orta sınıfın varlığı değişimin itici gücünü oluşturmaktadır. Semtin kent merkezinde yer alması, ulaşım kolaylıkları, konutların mimari yapısı kentli profesyoneller, yazarlar, mimarlar ve sanatçılar tarafından tercih edilmesini sağlamaktadır. İstanbul’da deniz, genel olarak, varlıklı kesimlerin yoğunlaşma gösterdikleri alanlardır. Nitekim Cihangir Bölgesinin kısa bir süre için Tarlabasına benzer bir süreç yaşamasına rağmen, yeniden değerlendirilmeye başlamasının itici gücünü; sahip olduğu boğaz manzarasının yanı sıra, eğitim, sağlık, konsolosluk ve iş merkezleri aktivitelerinin yoğunluğunun yarattığı hareketlilik oluşturmaktadır.

Bölgedeki eski binaların yenilenmesi ve bir bölümünün de yıkılıp yeniden inşa edilmesiyle fiziksel doku iyileştirme görmüş ve mekan yeniden değerlendirilmiştir. Değerlenen mekan, bölgedeki sosyal yaşamın maliyetinde artışı beraberinde getirmiştir. Eski nüfusun büyük bir bölümü değişimin getirdiği sosyal ve ekonomik baskılar nedeniyle semti terk etmek zorunda kalmıştır.

Sürecin yarattığı eşitsizlik, mekansal ayrışmanın birbirinden yalıtıldığı grupların yaşamlarını geçirdiği mekanlar arasında gerilimin artmasına da yol açmaktadır. İşgücü ve konut piyasası içinde farklı konumlarda yer alan iki semtin kullanıcıları ortak bir alanda buluşamamaktadır.

Toplumsal gruplar arasında yaşanan ve tarihsel mekana yansıyan ayrışma süreci kentlerde sosyal yaşamın sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmaktadır. Kentsel mekanı

doğal alandan ayıran en önemli niteliği kültürel bir mekan olması ve onu yeniden üreten bir özneye sahip olmasıdır. Mekanı tüketen ve yeniden üreten özneler arasında sosyal iletişim olmaksızın sosyal bir sözleşmeden (birlikte yaşama) söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Tarihi konut bölgesinde yaşanan süreç; kentsel eşitsizliklerin toplumsal grupların arasında yarattığı ayrışma sürecinden daha çok tarihi dokunun yok olması ve sosyal yapının bozulması olarak algılandığından çözüm önerileri fiziksel mekanın iyileştirilmesi ve kullanıcılarının tasfiye edilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Cihangir'de yaşanan gelişmelerin Tarlabası Bölgesini de içine alarak genişlemesi ile sosyal ve mekansal yenilenmenin gerçekleşmesi önemli hale gelmektedir.

Soylulaştırma sürecinin kendisi de yeni eşitsizliklere kaynaklık etmektedir. Nitekim bu süreç içinde bölgede yaşanan sorun çözüme kavuşmamakta sadece kentin diğer bir mekanına aktarılmaktadır. Yoksulluk, dışlanma ve köhneleşme sürecinin yok olmadığı, aksine başka bir mekanda yoğunlaşarak arttığı görülmektedir.

Kentlerde sosyo-mekansal ayrışmaya neden olan kentsel müdahelerden birisi de kentsel yenileme projeleridir. Tarihi kent merkezlerinin “kurtarılması” projelerini içeren bu müdahaleler özellikle merkezde yaşayan düşük gelirli grupların aleyhinde sonuçlar yaratmaktadır. Düşük gelirli grupların yaşam mekanları daha yüksek gelirli tarafından ya da ticari aktiviteler tarafından ele geçirilmektedir.

1980 sonrasında Beyoğlu Bölgesinin kentsel yenileme projelerinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Kentler arası yeni yarışta kültürel kimlik; maddi ve simgesel sermaye stoğu olarak önemli bir yere sahiptir ve Beyoğlu bu anlamda İstanbul'un en önemli kentsel mekanlarından biridir. Projenin asıl hedeflerinden birisi; uyuşturucu ve fuhuş yuvası olarak algılanan Tarlabası'nın yaşayanlarıyla birlikte temizlenerek rehabilite edilmesi sağlamaktır. Yüzlerce insanın yerinden ayrılmak zorunda bırakıldığı projenin bu hedefini gerçekleştirmediği ve Tarlabası'nın hala kent merkezi içinde kenar mahalle olarak kaldığı görülmektedir.

Yaşanan sürecin kamu ve yerel yönetim birimlerince algılanışı ve uygulamaları yaşanan eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Bugün bölge ile ilgili planlama kararlarına bakıldığında; bölgedeki gelişme dinamiklerinin hala tam olarak anlaşılamadığı söylenebilir. Hazırlanan imar plan raporunda Cihangir'in yaşadığı

yenilenme süreci olumlanmakta iken, Tarlabası'nın sosyal ve fiziksel dokusu ile birlikte süreklileşen köhneleşmesi dikkate alınmamıştır. Burası için 'bölgenin çöküntü bölgesi olması, yoğun ve karmaşık sosyal yapısı v.b. nedeniyle planda THT (Tarihi turizm, hizmet, ticaret) fonksiyonu verilmiştir' ifadesi kullanılmıştır.

Bu nedenle klasik planlama yaklaşımlarının çözemeyeceği kadar karışık bir kent ve kent örgütlenmesinde yeni planlama norm ve formları oluşturmak zorunludur. Klasik planlama anlayışı ve yaklaşımları ile çözülemeyecek kadar karmaşık yapılar ve ilişkiler bütününden oluşan bu gelişme eğiliminin yeni tanımlamalarla ve alışılmış sınırlamaların kaldırıldığı yaklaşımlara gerek duymaktadır. Aynı zamanda; daha makro düzeyde, ekonomik ve toplumsal düzenlemelerle birlikte yerelin de sürece katılabildiği koşulların yaratılması zorunludur.

Çalışma kapsamında; sorunun çözümü olmasa da etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla geniş bir toplumsal zemin oluşturarak yeni bir sosyal yaşam şeklinin yaratıldıldığı yaklaşım önerilmektedir.

Makro düzenlemeler ve süreçler yerel ile karşılaştığında, yerelin içinde yeniden biçimlenmektedir. Bu nedenle bölgede yaşanan sorunun hangi boyutlarda ele alınacağı oldukça önemlidir.

<i>Çözümün Niteliği</i>	<i>Boyutu</i>
<i>Düzy</i>	Bireysel, Toplumsal
<i>Nasıl</i>	Ekonomik Bütünleşme, Siyasal Bütünleşme
<i>Aktörün Niteliği</i>	Devlet, Sivil Toplum Kuruluşları
<i>Ölçek</i>	Yerel, Ülkesel, Uluslararası

Birbirinden tamamen farklılaşan bu gruplar arasında birlikte yaşama ve sosyal iletişim kurulmasının sağlanabilmesinde ele alınması gerekli ilk şey; Tarlabası Bölgesi'nde yaşayan nüfusun kentsel sistemle eklemlenmesini sağlayacak ve onların yaşam kalitesini yükseltecek önlemlerin geliştirilmesi olmalıdır.

Gerçekleştirilmesi ise; Tarlabası'nda yaşayan bireylerin kendini bir topluluk olarak görmesine ve karşı karşıya kaldıkları sorunların çözümünü kendi dışında değil aksine kendi tabanında ve kendi dinamiğinde aramaları gerektiğini, kavrayabilmelerine bağlıdır. Bu nedenle, semt sakinlerini sürece aktif olarak katacak, ortak bir amaç belirlenerek, bir semt örgütlenmesi (komünite) oluşturulmalıdır. Ortak amaç ise; sağlıklı ve yetersiz konut ve ortak alanların iyileştirilmesi olabilir. Semtte topluluğun çevreye karşı aidiyet duygularının gelişmesinde ve dayanışma ilişkilerinin kurulmasında ve toplumsal iyileştirmede önemli mesafeler alınmasına olanak sağlayacaktır.

Böyle bir organizasyonun gerçekleştirilmesinde yerel hükümet önemli bir role sahip olmalıdır. Semt sakinlerinin bu konuda ki deneyimsizliği dışarıdan müdahaleyi zorunlu kılmaktadır. Kentsel kamu hizmetlerinin düzenli dağılımının sağlanması ve diğer sosyal hizmetlerin (eğitim, sağlık, aile planlaması vb) bu bölgede özel desteklerle ele alınması yerel hükümetin ele alması gereken öncelikli konulardır.

İlk olarak semtte; yerel hükümet, üniversite ve semt sakinlerinin işbirliği çerçevesinde fiziksel ve sosyal yapıya ait kapsamlı bir araştırma yapılarak, envanter çıkarılabilir. Cihangir semtinin mahalle örgütü; Güzelleştirme Derneği üyelerinin nitelikleri (sanatçı, mimar, entellektüel vb) çalışmaya katkı sağlamaları açısından pozitif bir girdidir. Nitekim Tarlabasında her gün daha da köhneleşen binalar 19. Yüzyıldan kalma birer kültürel miras niteliğindedir. Dernek üyelerinin tarihi binaların korunması konusundaki duyarlılığı sürece katılımlarını etkileyebilir.

Medyanında ilgisi çekilerek oluşturulacak bir fon ve yerel hükümetin yarattığı kaynak ile semtte çoğunlukla işsiz olan işgücü de kullanılarak fiziksel doku rehabilite edilebilir.

Bunun oldukça uzun süreli ve maliyetli bir çalışma olacağı kesindir. Semt sakinlerinin bilinçlendirilmesi önemlidir. Diğer gönüllü sivil toplum kuruluşlarının (İnsan Yerleşimleri Derneği, Toplumsal Tarih Vakfı) vb buraya aktaracakları bilgi ve donanımları sayesinde finansman, eğitim ve bilinçlendirme aktiviteleri büyük maliyet olmaksızın gerçekleştirilebilir.

Birçok tarihi kent merkezinde, güçlü bir sosyal konut uygulaması kent merkezindeki köhneleşmiş konut alanlarının yaşanabilir bir çevre haline gelmesine olanak sağlarken, mevcut sosyal yapısında da önemli değişiklikler yaratmamıştır. Bu nedenle yerel hükümet işin organizasyonu ve koordinasyonunu üstlenmelidir.

Fiziksel çevrenin geniş bir katılımı ile iyileştirilmesi çözümün sadece bir kısmını içermektedir. İstihdam ve ekonomik yapının düzenlenmesi ancak daha makro ölçekli kararlar ve uygulamalarıyla birlikte gerçekleştirilebilir. Zorunlu olarak göçetmiş ve geri dönmek isteyen aileleri kapsayacak bir geri dönüş projesi de yine makro ölçekte merkezi hükümetin içinde bulunduğu bir yapılanma ile ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Barbosa, E.M.**, 2001. Urban Spatial Segregation and Social Differentiation: Foundation for a Typological Analysis, *Segregation In The City, Lincoln Institute of Land Policy, Cambridge, Massachusetts*, July 25-28 <http://www.lincolninst.edu/courses/segreg/barbosa.doc>
- Bartu, A.**, 2000. Eski Mahallenin Sahibi Kim, *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, 43-59, Der. Keyder. Ç., Metis Yayınları, İstanbul
- Bartu, A.**, 2001. Kentsel Ayır(ş)ım: İstanbul'daki Yeni Yerleşmeler ve Kemer Country Örneği, sy:145-149, *21. Yüzyılda Kent ve İnsan*, Bağlam Yayınları, İstanbul
- Bartu, A.**, 2002. Dışlayıcı Bir Kavram Olarak Mahalle, *İstanbul Dergisi*, **40**, 84-86
- Belge, M.**, 1994. İstanbul Gezi Rehberi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Beyoğlu 75. Yıl Çocuk ve Gençlik Merkezi** , <http://bckmerkezi.8m.com>
- DİE.**, 1993. 1990 Genel Nüfus Sayımı, *Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, İl:34 İstanbul, DİE Matbaası, Ankara
- Dinçer, Y.**, 2000. Küreselleşme Yolunda Metropoliten Alanlarda Rant Paylaşımı, 9. *Ulusal Bölge Bilimi Bölge Planlama Kongresi*, KTÜ, Trabzon, 126-133
- Doğan, A.E.**, 2001. Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu, *Praksis*, **2**, 97-123
- Dökmeci, V., Ve Çıracı, H.**, 1990. Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Beyoğlu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul
- Ercan. F.**, 1996. Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul, *Toplum ve Bilim Dergisi*, **71**, 61-95
- Erder, S.**, 1998a. Kentlerde Enformel Örgütlenmeler, 'Yeni' Eğilimler ve Kent Yoksulları ya da Eski Hamamdaki Yeni Taslar, s. 107-114, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Erder, S.**, 1998b. Köysüz Köylü Göçü, *Görüş*, **34**, 24-26
- Erder, S.**, 1997. Kentsel Gerilim, um-ag Yayınları, Ankara
- Erkut ve Diğ.**, 2001. Low Income Housing Problematic in the Central Areas of Istanbul and Sau Paulo: Treats, Challenges and Possibilities, *Cultural and Spatial Diversity in the Environment*, Eds: Turgutlu H., Yem Yayın, İstanbul

- Güvenç, M.**, 2000a. İstanbul'da İşyeri-Statü Temelinde Segregasyon: 1990 Sayımı Üzerinde İlişkisel Çözümleme, *TESEV Kent Yoksulluğu Semineri*, İstanbul, www.tesev.org.tr/projeler/yoksulluk
- Güvenç, M.**, 2000b. İstanbul'u Haritalamak, *İstanbul Dergisi*, **34**, 35-40
- Güvenç, M. Ve Işık O.**, 1996. İstanbul'u Okumak: Statü-Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi, *Toplum ve Bilim Dergisi*, **71**, 6-58
- Harvey, D.**, 1999. Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul
- Harvey, D.**, Sınıf İlişkileri, Sosyal Adalet ve Farklılık Politikası, *Praksis*, **2**, 173-202
- Işık, O., ve Pınarcıoğlu M.M.**, 2001. Nöbetleşe Yoksulluk, Sultanbeyli Örneği, İletişim Yayınları, İstanbul
- İBB Araştırma Müdürlüğü**, 2001. Hizmet Ölçüm Araştırması Beyoğlu İlçesi Sonuçları, İstanbul
- İBB Planlama Müdürlüğü**, 1998. Beyoğlu 1. Etap 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı Anatlitik Etüt Çalışmaları
- İBB Planlama Müdürlüğü**, 1998. Beyoğlu 1/5000 Ölçekli Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu
- Juan, M.I.**, 1999. Trying New Paths Away From Slums or Gentrification: Which Strategies for Social Housing in Historic Centres, <http://www.unescobkk.org/culture/pdf-files/T2Milbert.pdf>
- Kaygalak, S.**, 2001. Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin Demirtaş Mahallesi Örneği, *Praksis*, **2**, 124-172
- Keyder, Ç.**, 2000. Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına, *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, 171-191, Der. Keyder. Ç., Metis Yayınları, İstanbul
- Özdemir, A.D.**, 2000. Yabancı Sermayenin İstanbul Haritası, *İstanbul Dergisi*, **35**, 96-104
- Sönmez M.**, 2000. İstanbul'da Kuzey-Güney Kutuplaşması ve Rantlar , *İstanbul Dergisi*, **35**, 105-108
- Sönmez M.**, 2001. Dağılamayan Gelir, *Görüş*, **49**, 60-69, www.tüsiad.org
- Sönmez, İ.Ö.**, 2001. Yoksulluğu Sürekli Kılan Faktörler Üzerine Gözlemler, İzmir Kent Merkezi Tarihi Konut Alanı Örneği, 7. *Ulusal Sosyal Bilimler Kongresine Sunulan Bildiri*, Ankara

- Şengül, H.T.**, 2001. Kentsel Çelişki ve Siyaset, Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar, WALD Yayınları, İstanbul
- Teitz, M.B.**, 1998. The Causes of Inner-City Poverty: Eight Hypotheses in Search of Reality, *Cityscape: A Journal of Policy Development and Research*, **3**, 33-70
- Tekeli, İ.**, 2001. Dünya Kenti Olma Süreci İçinde Akımlar Mekanını Yeniden Biçimlendiren İstanbul, *İstanbul Dergisi*, **37**, 88-93
- TÜSİAD**, 1999. Türkiye'nin Fırsat Penceresi, Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri, Yayın No: Tüsiad-T/99-1-251, www.tusiad.org/turkish/rapor/demografik
- UNICEF.**, 2000. Development of Regions in Turkey, www.unicef.org/htcgi/htsearch
- Uzun, N.E.**, 2001. Gentrification in Istanbul: A diagnostic study, Netherlands Geographical Studies, Utrecht
- Ünlü. A. ve Edgü, E.**, 2001. Kent Merkezindeki Konut Alanları ve Suç, *İstanbul Dergisi*, **38**, 86-88
- Ünlü. A., Alkışer, Y., Edgü, E.**, 2000. Fiziksel ve Sosyo-kültürel Değişim Bağlamında Beyoğlu'nda Suç Olgusunun Değerlendirilmesi, İTÜ Araştırma Fonu, Proje No:1094, İstanbul
- Van Kempen. E. T.**, 1994. The Dual City and The Poor, Social Polarisation, Social Segregation and Life Chances, *Urban Studies*, **31**, 995-1.013

Tablo A.1 Tarlabası Bölgesi'nin Mahallelere Göre Fiziksel Dokusunun Değerlendirilmesi

<i>Mahalleler</i> <i>Nüfus (kişi)</i>	<i>Emlak</i> <i>Değerleri</i> <i>(Milyon)</i>	<i>Yapı Cinsi</i>	<i>Kat Yükseklikleri</i>	<i>Tarihi</i> <i>Bina</i>	<i>Arazi Kullanımı</i>	<i>Köhneleşme</i> <i>Seviyesi</i>
Çukur 5.100	0-100	% 95 Kagir	3-4 5-6	% 90	Kalyoncu Kulluğu Caddesi boyunca yer alan binaların alt katlarında ticaret fonksiyonu yer almaktadır. Ticaret fonksiyonu bu caddeyi kesen yollar boyunca mahalle içlerine yer yer girmiştir.	En yoğun
Bülbül 5.000	0-100	% 50 Kagir	1-2 3-4	% 50	Yeni Kafa Sokak ve Kurtuluş Caddesi arasında kalan adalar kentsel sit alanı içinde yer almamaktadır. Bu bölgede mobilya imalatçıların atölyelerinin yanısıra bazı binalarda konfeksiyon atölyeleri bulunmaktadır. Diğer bölgeler konut yoğun kullanımlıdır. Turan Caddesi boyunca, binaların zemin katlarında ticaret fonksiyonu yer almaktadır.	Orta yoğun
Bostan 4.800	0-100	% 90 Kagir	3-4	% 65	Kurtuluş Caddesinden mahalle içlerine doğru 2 ada kentsel sit alanı dışındadır. Bu adalarda oto-yedek parça, tamir atölyeleri ve kısmen ticaret fonksiyonu yer almaktadır. Mahalle sınırını teşkil eden Ömer Hayyam Caddesi üzerinde yer alan binaların zemin katları ticarettir. Diğer bölgeler konut yoğun kullanımlıdır.	Orta yoğun
Şehit Muhtar 3.432	100-200	% 90 Kagir	3-4 (konut alanı) 5-6 (ticaret alanı)	% 90	Tarlabası Caddesinin her iki yanında yer alan mahallenin Tarlabası Bölgesinde kalan bölümü konut yoğun kullanımlıdır. Tarlabası ile İstiklal Caddeleri arasında kalan bölgede ticaret fonksiyonu hakimdir.	En yoğun
Kalyoncu Kulluğu 4.500	0-100	% 95 Kagir	3-4 5-6	% 90	Konut Yoğun kullanımlı alandır. Ömer Hayyam Caddesi ve Kalyoncu Kulluğu Caddeleri boyunca binaların zemin katları ticarettir.	Orta yoğun

Kaynak: Arazi Kullanım Haritaları, Alanda Tespit

Tablo A.2 Kazancı Yokuşu ve Sıraselviler Caddesi Arasında Yer Alan Mahallelerin Fiziksel Dokusunun Değerlendirilmesi (Cihangir Semti)

<i>Mahalleler Nüfus (kişi)</i>	<i>Emlak Değerleri (Milyon TL)</i>	<i>Yapı Cinsi</i>	<i>Kat Yükseklikleri</i>	<i>Tarihi Bina</i>	<i>Arazi Kullanımı</i>	<i>Yenilenme Seviyesi</i>
Cihangir 4.390	300-400	% 80 Kagir	3-4 5-6	%35 Cihangir ve Sıraselviler Caddesi arasında kalan bölgede yoğunlaşmıştır. % 5 Kazancı yokuşu ile Bozkurt Sokak arasında kalan bölgede adalar içinde tekil niteliktedir.	Sıraselviler Caddesi boyunca yer alan binalarda ticaret, turizm ve sağlık fonksiyonları yer almaktadır. Konut yoğun bölgedir. Bölgede yenilenmiş binalar mevcuttur. Oba Sokak Güzel Beyoğlu Projesi kapsamında pilot sokaktır. Kaldırım, aydınlatma, peyzaj ve bina-cephe yenileme çalışmaları tamamlanmıştır.	En yoğun
Kılıç Alipaşa 6.500	100-200	% 70 Kagir	5-6 7-8	% 40	Meclisi Mebusan Caddesi üzerinde yer alan adada ofis ve ticaret fonksiyonu yer almaktadır. Konutun yoğun olduğu bölgedir. Bölgede yenilenmiş binalar bulunmaktadır. Yeni Yuva Sokak ve Sanatkarlar Caddesi arasında yer alan bölgelerde yoğunlaşmaktadır.	En yoğun
Pürtelaş	100-200	% 50 Kagir	5-6	% 20 Konut adaları içinde tekil olarak yer almaktadır.	Meclisi Mebusan Caddesi ve Mebusan Yokuşu üzerinde yer alan binalarda ofis ve ticaret fonksiyonu yer almaktadır. Tarihi binalar en yoğun olarak Lenger, Susam Sokak ve Cihangir Caddesi ve Taş Merdiven Sokak üzerinde yoğunlaşmaktadır.	Orta yoğun

Kaynak: Arazi Kullanım Haritaları, Alanda Tespit

Tablo A.3 Kazancı Yokuşu ve İsmet İnönü Caddesi Arasında Yer Alan Mahallelerin Fiziksel Dokusunun Değerlendirilmesi (Cihangir Semti)

<i>Mahalleler</i> <i>Nüfus</i>	<i>Emlak</i> <i>Değerleri</i> <i>(Milyon</i> <i>TL)</i>	<i>Yapı Cinsi</i>	<i>Kat</i> <i>Yükseklikleri</i>	<i>Tarihi Bina</i>	<i>Arazi Kullanımı</i>	<i>Yenilenme</i> <i>Seviyesi</i>
Ömer Avni 2.983	400-800	%10	5-6	% 5 Konut adaları içinde tekil olarak yer almaktadır.	İsmet İnönü ve Meclisi Mebusan Caddeleri üzerinde yer alan ticaret-turizm ve ofis fonksiyonu olarak kullanılmaktadır. Ahşap bina halen köhneleşmişse olsa bulunmaktadır. Kontların çoğu 1925 sonrasında inşa edilmiş betonarme apartmalardır.	Yenilenmeye gereksinim yok
Gümüşsuyu 3.250	400-800	% 40 Kagir Konut alanı içinde	3-4 5-6	% 10 Konut adaları içinde tekil olarak yer almaktadır.	Tarık Zafer Caddesi-İsmet İnönü Caddesinin kuzeyinde yer alan bölgede eğitim, turizm fonksiyonları ile askeri hastane yer almaktadır. Cadde üzerinde yer alan binalar işyeri-ofis ve ticaret amacıyla kullanılmaktadır. Konut alanları İsmet İnönü Caddesi'nin güneyinde yer almaktadır. Yapılar çoğunlukla, 1925 sonrasında üretilmişlerdir. Boğaz manzarasına sahip bölgedir. Bina kaliteleri iyi durumdadır.	Yenilenmeye gereksinim yok

Kaynak: Arazi Kullanım Haritaları, Alanda Tespit

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında doğan Nazlı Han ilk, orta ve lise bölümünü doğmuş olduğu kent olan Gemlik'te tamamladı. 1994 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümüne girmeye hak kazandı ve 1998 yılında mezun oldu. Mezun olduğu aynı yıl başladığı İstanbul Teknik Üniversitesi Bölge Planlama Programı Yüksek Lisans Eğitimini halen sürdürmektedir. 2001 yılında Tekfen Holding Emlak Geliştirme Bölümü'nde başladığı iş yaşamı devam etmektedir.